

કુર્મી કલોટ !

પારસી સંસારની એક વારતા.

લખનાર—બહુમનજી નવરોજજી કાખરાજી.

પ્રગટ - કરનાર, મીં દીનસા એ. કરકરયા તે “ઢોંગ-સોંગ”
 ચોપાન્યાના માલિક અને અધિપતી; ઢોંગ-સોંગ વાર્તા માળા નંબર વન,
 દુ, અને ગ્રી, વીસ લાખનો વારસો, લક્ષ્મી લવજી, સમરકંદનો
 શાહનદો, ચોરત, જીવપર જોરાવરી, બાઈ કે કસાઈ, ઘડી ચપકો,
 પીકચર સાચની પાક ખોરદેહ અવસ્તા, મુશકીલ આશાન, હુકદારનો
 હક, બાળધરણાના અવસ્તા, એક પથ્થરના પ્રતાપ, મુતીની
 આંખનો હીરો, દુન્યા કે દોજખ, ગંધાતો શુલાખ,
 શીરીનની કહાણી, સફેદ કંગ, બેદીલ કે બેવડા,
 મા-સગી કે સાવકી, મનોરમા, શેર સોદા
 ચાને શેરખનર, મુક્ત નવાલો અને
 સેહતાનનો હવાલો, શુલવાડીનું શુલાખ,
 નખરાખાઝ નસીબ, આઈતાપર કોઈનું,
 જોરતાનનું યુલબુલ, ખેમાન સંમદ,
 શુલીરતાનનું શુલ, નખખોદાખાદ,
 વીગેરના પ્રગટ કર્તા.

આ વારતાની ચોપડા ૧૦ બ. ન. કાખરાજીએ ક્રીચર રોડ, કોઠ
 મુંબઈથી લખી છે, જે પીં દીનસા એલજી કરકરયાએ ૨૬૭
 આંટરોડ રૂ. ન. પોતાના “માણેક પ્રીન્ડીંગ
 પ્રેસ”માં છા. અને ત્યાંથીજ પોતાને
 મારે કીધી છે.

સુધેશ
જાન્યુ ૨૩
કાશ્મીર
(કુર્મી)

૩૧, ૧૮૬

આ પુસ્તક ધ. સ. ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટની રૂયે રેજીસ્ટર
કરાવ્યું છે માટે તેના રચનારની તેમજ તેના પ્રગટ કરનારની
રજા વગર કોઇને તે છાપી પ્રગટ કરવાનો હક નથી.

ડિ. ૩૧. ૩૧/—

દીખાઓ.

આએ કરકરયા “નામદારે” તો એકદમ એકસો પુસ્તકો પ્રગટ કરી એક માહાન પારસી પખલીશર ઉર્ફે પારસી “મેક-મીક્ષન”નું નામ ખર્ચ કરી આપવાના કસમ ખાઇ લીધા છે, અને આએ ને આએ ધરફડી ચાલુ રહે તો ચંદ્રોજમાં આપણે એમનો એ અરમાન બર આવેલો જોઈશું—ઇતિહાસ ! એ લાઇનો માહરી વારતાઓ પ્રત્યે પ્રેમ ઝાઝો છે, અને આ હું લખું છું તેજ દહાડે માહરી બીજી બે મોટી વારતાઓ પ્રગટ કરવાનાં કોન્ટ્રેક્ટ પર એ સાહસીક દસ્તુરબદાએ સહી કરી છે, જે એક પુરવારીજ લેખાશે કે મને ખટાવીને એ હંમેશના રાતા માતા દસ્તુરજી પોતે પણ એ કર્તવ્યથી સાફજ ખાટે છે,—અને હું ખુશી છું.

આ પુસ્તક ખર્ચ જોઈશું તો એક અસલ વારતાનું ત્રીજું સ્વરૂપ યાને ત્રીજી આવૃત્તી છે. એ વારતા “કાલી કવચ”ને નામે અત્રેના “જામે જમશેદ” માટે કાંઈક વરસો પર મેં લખી હતી, જે આ દસ્તુરજીએ ગયા પારસી નઓરોઝપર પોતાના “ટોંગ-સોંગ”માં પાછી પ્રગટ કરી, અને ત્યાર કેડે આ વરસે તેનું આ અલાહેદું પુસ્તક પ્રગટ કર્યું છે. આ એક નાહની, સાદી, સરલ પારસી સંસારી વારતા છે, જે નાહની છતાં તેના પ્લોટમાં જોરદાર છે, અને પારસી સંસારને નહીં લાગુ પડે એવું આમડગુંચડ મરડી મોચડીને પારસી સંસારને નામે વાંચનારાઓને ગલે જોળવવાનો મને મોટો અભાવ છે, એટલે આ પારસી વારતા પારસી સંસારને પેશ આવતાં એક હુબહુ પીકચર પેરે માહરી આ આગમચની તમામ વારતાઓ જેવાજ ઉમંગથી વંચાશે ને સંતોશથી વખાણશે એવી માહરે ઉમેદ રાખવાની છે.

આ પુસ્તક મેં કોઇને પણ અર્પણ 'કયુ' નથી, અને
 “કચસરે હિન્દે” છેલ્લી પ્રગટ કરેલી “જીવાની-દીવાની”
 પણ એવાં કોઇ સરસ્તાનાં અર્પણ વગરજ દેખાવ દઇ ચુકી
 છે તે માટે કેટલાંક આહતાં મેહેરખાનો અજળ થઇ પુછે છે.
 જવાબ સેહેલ છે. હું ભાકુતી અર્પણોમાં મુતલબ માનતો
 નથી. પૈસા, બદલ ઢપઢપ્યાંઓને, તેમની તારીફનાં ઘટતાં કે
 નહીં ઘટતાં ગીતડાં લલકારી, પુસ્તકો અર્પણ કરવાનાં ભાકુતી-
 પણાંને હું માહરાં ખરાં જીગરથી ધીકકારું છું, અને માહરાં
 અંગત વાહલાંઓ અને દોસ્ત આસનાઓ-હૈયાત અને ખેહે-
 રત પામેલાં—કે જેમને હું એ અપવાદરૂપી યાદથી ઇનસાફ
 આપીને પોતે ઇજગત મેલવી શકું તેમનું લીસ્ટ માહરાં
 પુસ્તકોનાં લીસ્ટથી નાહનું થઇ પડવાનાં કારણથી તુરત વેળા
 એવાં કશાં અર્પણ વગરજ દેખાવ કરતો રહેવાનું મને વધારે
 અનુકુળ થાય છે, વળી આ જુદા જુદા પખ્લીશર ગ્રહસ્થો
 પોતપોતાના ટેરટ અને ગજવાંને પેશ આવની કીસમે માહરાં
 પુસ્તકો પ્રગટ કરે છે, એટલે માહરી ઝટ ઓલખાઇ આવે
 એવી અસલ સાદી સીરીઝ ધણી ખોરવાઇ ગઇ છે, પણ શોખીન
 વાંચનારાં સજ્જનોને તો ગરીબડા “કાખરાજી”નાં નામના
 હાલ માર્કનોજ મોહ છે, અને તેઓ એ બાહેરનાં અનેક જુદાં
 જુદાં ગેટ અપ કે ટીપણટાપણની કશીજ તુંભા ધરાવતાં
 નથી એમ જાણવાનો મને સંપૂર્ણ સંતોષ છે.

ફ્રીઅર રોડ; કોટ,	} બ. ન. કાખરાજી.
મુંબાઇ, તા. ૦ ૨૬-૬-૨૨.	

રચનાર.

અમારું ૩૫ મું પુસ્તક.

આટલી જલદી ઝડપે માહરાં પુસ્તકો પચલીશ થશે એવો ખ્યાલ હમને સ્વપને પણ થતો હતો નહીં.

મુલાગ્ય હમારાં કહો કે વાંચનારાઓનાં કહો કે લેખકોનાં કહો, ગમે તે કહો પણ પારસી સાહિત્ય પુસ્તકરૂપે બાહર પડી જલવાઇ રહે એ એક ધણીજ ખુશ નશીબી છે. પારસી કામનાં સારાગાં સારા લેખકોનાં ભેજાંમાંથી નીકળેલા “હીરા અને મોતીઓ” એમ ખુને ખંટોલે પડી રહે તે જોવા હું તો રાજી નજ થાઉં, પણ એક વગર ભણેલોથી સમજીને કહે કે એને જાળવી રાખવું જોઈએ. સાહિત્ય ! ખરેખરો એક ઉમદા ખજાનો છે-મને બરાબર પુછો તો ખજાનાથીયે આલા એની કીંમત છે. ફરક એટલોજ છે કે બંનેના કામો જુદા છે પણ એની કીંમત તો પ્રાર વીનાની છે.

સાહિત્ય માટેનાં હમારા ઉંડા પ્રેમને લીધે હમને આજે એક દાંએકો થયો કંઈજ જીભું સુઝ પડતું નથી. રાતના સ્વપનાંમાં પણ ચોપડી ચોપડી અને ચોપડીઓજ જોઉં છું- અને જ્યારે જાગું છું ત્યારે મારી સામે ગોઠવેલી ચોપડીઓ જોતાં હમને જે આનંદ થાય છે તેનું વર્ણન કાણુની આગળ કરી શકું ? “કદાચ હમને કોઈ દીવાનો સમજી મેડહાઉસમાં મોકલી આપે તો !”

લી૦ દુવાગો,

વીસમી સદીનો જમાનો

તે આ તેજસ્વી વીજળીનો છે.

દરેક ઘરમાં

દુકાનોમાં

ઓશીસમાં

વીજળી

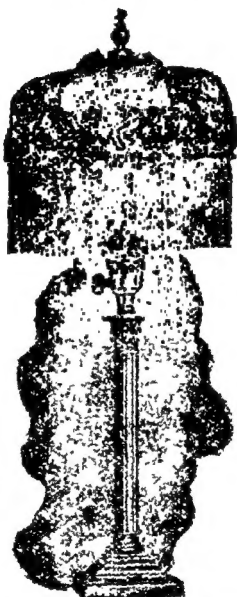
ની

ખતીઓ

હોવીજ જોષ્ઠો

અને રાખવીજ

જોષ્ઠો.

ટેલીફોનબેલ

બેટરી પ'ખા

શીર્ષીંગના

પ'ખા

વેકીટો

અને દરેક સાધ-

અના વાયરો

મળવાતું

લેરોસેદાર

ઠેકાણું

આજ છે.

દેશાવરનાં ઘરાકોને માલ વી. પી. થી પણ મોકલવામાં આવશે.

અકબરઅલી તાજભાઈ

૧૨૭, જ'જીર સીટ, જોખા ખતાર.

ટેલીગ્રાફિક એડ્રેસ 'ટેલિફોન.' ટેલીફોન નાં ૩૭૩૮

એવણ કોણ ?

૭ — એ વણ આ પણ

જાંહગીર સી. મસાલાવાલા

જેવને

અત્યાર આગમજ ખેતવાડીમાં એવો તો ધમધમાત મચાવી
દીધો છે કે ન પુછવે વાત !

તે શુ'ઉ'ઉ'!!!

વાત એમ છેછ કે દરેક જાતનો મસાલો, ધાનાજીર

કરી પાઉડર વિગેરે ઘરમાંજ દરીછરીને આપ-

વાની એવને મોનોપોલી રાખી છે “ સરશ

માલ ને સસ્તું દામ ” ને સાથે શુદ્ધ

શેરડીનો સરકો ખાસ નવસારીથી

આવે છે, જેમાં જરાખી લેલ નથી

છતાં બહુ સસ્તો વેચે છે.

એકજ વખત અજમાવી ખાત્રી કરજો.

જાંહગીર સી. મસાલાવાલાનું ઠેકાણું

ખેતવાડી -૧લી ગલીને નાકે.

એક જરૂરી યાદ—

પપેતીનો હીંગામ બહુ નજદીક આવતો જાય છે.

મહેરબાન બાનુઓ તમારે માટે,

સુંદર લરતકામના તરેહવાર નમુનાઓ તૈયાર છે જે
જોવા માટે ખાસ લલામણુ છે.

તે ઉપરાંત રેશમ-રૂપેંગલ-દાના લેસીસ-
ત્રીમીંગસ, લેસ અને હોળીયરીને લગતો
ઘણો માલ હાલે નવોજ આવ્યો છે.

એકવાર પધારી ખાત્રી કરો.

દેશાવરનાં ધરાદોને માલ વીં પીં થી
મોકલવામાં આવે છે.

આદમજી નુરસાઈની કું.

૩૪૨ ઉનવાલા ખીલડીંગ—આંટરોટ મુંબઈ.

હુમી કલાંટ !

—:૦:—

અકરણુ ૧.

—:૦:—

પુનાની તે એક પુરાણી બોડીંગ સ્કુલ હતી. તે છોકરીઓ માટેજ ખાસકરીને સ્થાપવામાં આવી હતી, અને જો કે એક ક્રાનવેન્ટ સંબંધમાં હોવાથી તેમાં વધારેકરીને કેળવણી લેતી યુરોપીયન છોકરીઓજ સામેલ હતી, તોજી થોડીક ગણત્રીની પારસી બાળાઓ પણ ત્યાં શીક્ષણ લેવા રહેલી અવારનવાર નજરે પડતી હતી.

તે એક યુરોપીયન સ્ત્રી શીક્ષકના તાબામાં હતી, તે તે વડીલ કરડા દેખાવની, પાકટ ઉમરની, સીધી સોટા જેવી, ગંભીર, ઠસાળાજ એક અબળા હતી. આદરાત અદરાતેજ હશે એવાંજી જે ખરીયલ છાણાની તોરનાં રડતાં બળતાં આસામીઓ થઈ શકે છે તે તોરની આ એક વડી શીક્ષક હતી, અને છોકરીઓ તેના ડાળાના દાખથી હમેશા ઠઠરેલીજ રહેતી હતી. હસી દસાવીને છોકરાંઓને શીખવવાં એ પણ એક ક્રીસમ થાય છે, પણ તે હુનરથી આ અરધી ધરડી મીસ ટ્રેઝર ખીલકુલ બેનસીબ છતાં અબ્બયળી એ હતી કે તેણીની તાલીમ માટે સ્કુલ અતી ઘણી વખણાયલી હતી, અને તેના

કારોખારીઓનાંજ માત્ર નહીં પણ સરકારનાંખી સારાં મૃત ને હિંચા અભિપ્રાય સાથે લોકોમાં તે ઘણી જાણીતી ને પુરતો વગવસીલો ધરાવતી થઈ હતી.

તેમાં પારસી માખાપો, એમ છતાં, જધાંજ કાંઈ પોતાની છોકરીઓને કેળવણી થકી મોકલવા ખુશી ન હતાં. ત્યાં ખ્રીસ્તી મહજબની તાલીમ આપવામાં આવે છે. ને જરથોસ્તી છોકરીઓને વટલાવવામાં આવે છે એવી જુમ તે ખાસ-કરીને કેાનવેન્ટનેજ લગતી એક શાળા હોવાને લીધે લોકોમાં વરસો થકી આમેજ હતી, અને જો કે એકે દાખલો એ નાલેશીની પુરવારી આપતી કીસમનો અજવાળામાં આવેલો કાંઈએ જાણ્યો ન હતો, તે છતાં એ વાતની વાસ્તવીક શીકરને લીધે પારસી માખાપો એવી એક શકીલી સ્કુલથી અલગજ રહેવાનું વધારે પસંદ કરતાં હતાં.

એમ છતાં અમો જે વખતને વાસ્તે આ વારતા અત્રે રજુ કર્યે. છીયે ત્યારે તેમાં જે પારસી છોકરીઓ કેટલાંક વરસોની રહેલી હતી, અને આ વારતાના પ્રારંભ સાથે તે જે માહેલી એકને ધરડી મીસ ફ્રેઝર સાથે એક સહવારે છેક છેલ્લી પંકિતની તડાતડી ઉપર ઉતરી પડેલી આપણે જોઈયે છીયે. તે છોકરી આજે માથું ફેરવી, માથું હિંચકીનેજ, તે મોટી માસ્તર સાથે તરડાઈ પડેલી હતી.

તે હતી પણ તેવીજ સદાની તામસી, તુંદ ને તુફાની. એક ટુંકારો કહયો હોય તો માંથાના તાળવાંથી પગનાં તળ્યાં તક ઝાળ લાગે ને કુવામાંજ નખાવી દેવા તઈયાર થાય. એવી જે માંથાની ફેરાવન, મગજની ખસેલી છોકરીઓ થાય છે તેમાંની આએ કુમી કલાંટ—કાલી કવચ એક હતી. તેના કંજયા

ખોર સ્વભાવ અને જરા જરામાં મોઢે વળગે કે અથડી પડે એવાં આકળાપણાને લીધે યુરોપીયન છોકરીઓએ તેને પોતપોતા વચ્ચે “કાલી કવચ”ના એકકાળ આપ્યો હતો, ને કુમ્મી તેનાં ખરાં નામ કરતાં એ “નીકનેમ” (આડનામ)થી તે શીક્ષણ લેતા ટોળામાં વધારે જાણીતી થયતી હતી.

ખરી રીતે તો તે પોતે પણ ત્યાં એક શીક્ષકજ હતી, ને વગર દરમાથે છેક નીચલો વર્ગ શીખવતી હતી. તેની મા મરણ પામેલી હતી, ને જાપને છેલ્લાં છ વરસથી તેણીએ મુતલગ જોયો ન હતો. તે પોતે તેણીને તે નવ વરસની હતી ત્યારે આ સ્કુલમાં આવી મુખી ગયો હતો, ને પછી સદા મુખીનો છોડી ગયો હતો. તેણીની માતા એકાદ વરસ પહેલાં જેહેસ્ત પામવાથી, ને જીર્ણ મા તરફનાં કાષ્ઠખી સગાંવડાલાં નહીં હોવાથી અથવા જે હતાં તેમની સાથે કુમ્મીના જાપને ખીઆળાઈ હોવાને લીધે તે છોકરી તેનાં માથાંપર એક બોળ જોવી થઈ પડી, અને તેનો સહેલ નીકલો તે એજ જોઈ શક્યો કે તે પરણવા લાયકની ઉમરની થાય તે. પરણી જાય ત્યાં મુખી, અથવા તો તે દરમ્યાનમાં તેનો પોતાનો હાલનો લગભગ કડકાળાકુસ હાલ કાંઈક પાછો મુઘરે ત્યાં તુલીક એ પોરીને તેણે આવી એક બોડીંગ સ્કુલમાંજ મેલવી.

ખરેખર તો ઇનસાફને અર્થે કણુલ કરવું જોઈએ કે તે જગ્યાંતું એમ કરીને તે લકુળ વાંચતો હતો. છોકરીની જાતને એક કાળજીવંત માતાની પનાહ આપતી ઓય વીના ઉધારવી એ સહેલ કારજ નથી, અને અગતકરી તે એવી એક તુફાની નમેકની છોકરીની કેળવણી, મુધારા ને સંભાળ મુખી કુમ્મીનો પીતા એથી બેહેતર યોજના ગીજ કાઢ કરી

શકતે નહીં. નહીં કે તેથી તે કુમ્મીને આ સ્કુલમાં એમ છતાં તેની તાલીમની તારીફથી ખેંચાઇનેજ લઇ આવ્યો હતો. તે તો કોનવેન્ટને લગતું એક લગભગ ધર્મદા જેવું ઇનસ્ટીટ્યુશન હતું તેથી નજીવી શીની લાલચે કુમ્મીને એ ખાતામાં લાવ્યો ને મુકી ગયો હતો, ને અસત્યથીજ ખેપરવાહ ને નક્કરી તખ્તેહનો આસામી હોવાથી એકવાર પોતાનાં બચ્ચાંને એમ સલામતીભરી જગ્યે ચર પાડવા પછીથી તે એ બચ્ચાંનાં ભવીશ માટે છેક શરમભરી હદ સુધી અલગ ને ખેદાદ થયો ને એક મન મનાવાળેગી નીરાંતથી પોતાનો જીવ સમજાવી કુમ્મીથી વરસો તક ખસતો રહ્યો.

તે પહેલી હરોલમાં તો અકેક બંને વરસેળી અકેક બંને ફેરા લેતો હતો, અને તેથીજ કુમ્મી છેલ્લાં ૭ વરસપર એટલે જ્યારે નજદીક તે પોતે પંદર વરસની ઉમરની હતી ત્યારે તેને જોઇ અને મળી શકી હતી, પણ તે છેલ્લો આવી ગયા પછીથી તે કુમ્મી કે મરી ગયો હોય તેમ એકદમ અલગ અને સુપ થયો ને કુમ્મી હદ વગરના કક્ષાટ ને રોજના ફેસાહ તથા સંતાપ સાથે તે સ્કુલમાં નાવારેસ ને નીરાધાર પડી રહી.

ખરેખર તો તે એમ પડી રહે એવાજ તોરતું તેના આપે મીસ ફ્રેઝર જોડે એક કોન્ટ્રેક્ટ કર્યું હતું. કુમ્મી પંદર વરસની થાય ત્યાં સુધી એ સ્કુલમાં શીખે ને હીરાજી (કુમ્મીનો બાપ) દર મહીને રૂ. ૨૦ નો એક દરમાયો તે છોકરીની કેળવણી, કપડાં સપડાં ને નીલાવ ખરચનો કાયદાસર, પોતાની ગરીબ સ્થિતિ છતાં આપ્યો જાય એવી શરત તેઓ વચ્ચે થયલી હતી, અને વધારામાં એમ નક્કી થયું હતું કે ૧૭ વરસની થતાં સુધીમાં જેટલું શીખાય તેટલું શીખી રહ્યા

પછી કુમ્મી, તેનો આપ તેને પોતાના આશરે પાછો તેડાવી લઈ શકે ત્યાં સુધી, એ સ્કુલના વર્ગમાં ખાધા બદલ મુદત શીક્ષણ આપવાની નોંકરી કર્યા કરે. એ મુજબ હીરાજી તે પંદર વરસની થઈ ત્યાંસુધી પેટે પાટે બાંધી લાગલાગટ મજકુર દરમાયે દર મહીને અન્ન કર્યો ગયો હતો, અને પછીથી તેને નીરાંત થયલી હોવાથી છેલ્લો તે આવીને કુમ્મીને મળી ગયો ત્યાર પછીનો અત્યાર તક તદ્દન ગુમ થઈ ગયલો હતો !

એ રીતે ગરીબ કુમ્મી ખરેખર તો તદ્દન ઓશયાળા અવતારે તે બોડીંગ સ્કુલમાં છેલ્લાં ચાર વરસોથી પડી રહેલી હતી. ખરી વાત છે કે તે નોંકરી આપીને પેટપુરું ખાવાનું ને અગત બેગાં કપડાં ચપડાં મેળવતી હતી, પણ એમ છતાં તે એક નાચારીભર્યું ઓશયાળુંજ હતું, કે જેની કદમો કદમ યાદ થતાં તેને તેના બાંડખોરા સ્વભાવનાં પરીણામમાં બળતાંની ઝાળ લાગતી રહેતી, અને તેથી, બની શકે તો, તે વધારે સરકશીભરેલી, તુમાખી, નાસખર ને નાતાબેદાર ઉધરી હતી.

તેને મીસ ફ્રેઝર સાથે તો અવલથીજ “બારમા” હતું. બીજી શીક્ષકા સાથે તેણીને થોડો ધણોળી બનાવ હતો, પણ કુદરતી અરસપરસ ભાવ અભાવના છાંદગીમાં જે તબક્કા થાય છે તે ધોરણે મીસ ફ્રેઝરને કુમ્મી સાથ મુનસબ બનવું ન હતું. તે બાણે એ છોકરીને ગુલામી ખતમાં ખરીદી લીધેલી એકના તોરથી “ત્રીટ” કરતી, અને દરેક રીતના ત્રસના ને બપતાના બુલમાટ હેઠળ ઉધરતાં તુકાની તમેહની કુમ્મી બાળે વખત ઘણી નાનાબેદાર થતી. એમ છતાં તેણી વરસો તક મીસ ફ્રેઝરથી તો, તેણીને માટેના પોતાના ગમે-એવા અણુગમા છતાં, ઘણી થયેલી રહેતી. તેણીએ આજ તક આ રીતે લીંગ

ફેરવી તેના જોડે તુંદાઇ કદી કરેલી ન હતી, પણ આજે તો તે ન ધારેલી હદે ગઇ. તેનો તીજો સ્વભાવ આજે તેને મુતલગ વશ રહી શક્યો નહી, અને તેણીએ તેનાં પરીણામોની દરકાર કર્યા વીના છેક છેલ્લે પાટલે બેસીને જોડેયોક ને એકદમ તરયાપાવ ફેંક્યા !

એ કજવાતું મુળ કુમીના બાલ હતા. કુમીએ બાકના કાનપર પટયાં ઉતાર્યાં હતાં જે મીસ ફ્રેઝરે એકવાર ના પસંદ કરી સરખાં કરાવ્યાં હતાં, ને તે છતાં વચમાં પંદરેક દીવસનો ગાળો વહી જવા કેડે કુમી પાછી તેજ તોરથી તઇયાર થઇને નીચે નાસ્તાની ટેબલપર આવી, એટલે પોતાના ઓરડામાં બોલાવી મીસ ફ્રેઝરે તેણીનો સખત ઝાડ્યો કાઢ્યો, જેથી આ હોળી સળગી ઉઠી હતી.

તે (મીસ ફ્રેઝર) ઉંચી પીઠની, અસલવારેની, જાત ભાત દુબી ગયલી ગાદીની એક ખુરશીમાં ચશમે ચઢાવી એક ન્યાયાધીશના ઠાઠથી સીધી, ઉંચી ને ટાઇટ તતણખાર બેઠી હતી, ને કુમી તેને ખાસડે મારતી કીસમે વચમાંની ટેબલ આગળ એક પેપરવેટ સાથે રમત્યાળ બચ્ચાંની પેઠે રમત કરતી ઉભી હતી.

—:૦:—

પ્રકરણ ૨.

—:૦:—

“આ શુધ્ધાં મેં બે વખત તુને વારી,” મીસ ફ્રેઝર ગુસ્સાના જોરથી કહેતી હતી, “પણ તું માનતી નથી તે ચાલવાતું નથી. તારે મારી મરજી માફક મારા તાબામાં રહીને હું કહું તેમ અહીં ચાલવુંજ પડશે.”

“પણ માહરા બાલપર તમોને ધ્યાન આપવાનું એટલું બધું કારણ જ શું છે, મીસ ફ્રેઝર?” કુમીએ કલાંટપણે તકાલે કરતા પુછ્યું.

“મારી સામે સવાલ ના કહાડતી, છોકરી—ખબરદાર!” મીસ ફ્રેઝરે થથરાવી; “મેં તુને સમજાવેલું છે કે તારા જેવી ગરીબની છોકરીને એ નહીં શોભે ને નહીં ચાલે. મગદુર નહીં તારી કે મોટાંની સુન્ને તું એમ તણાઈ બચ! તું દાણુ? તાહરી મળલ શું?”

કુમીએ આ તાણાબાણી સાંભળતાં એક વીંછણની અદાથી છેડાયલી મીસ ફ્રેઝર લણી ધુરડીને બેધું. તેની છાતીમાં નાતાબેદારીનું એક જોરાવર બંડ ઉભરી આવેલું હતું, ને શુભામગીરીની આ ઝુસરી તબે તે પોતાનો સરખસર કચ્છાઈ મરતી જોતી ઉભી હતી!

“તમે વારેઘડીએ શું કરવા મારી નાચારીની મને માદ આપી એમ શુંગરાવ્યા કરો છ?” તેણીએ ગગડાટ કર્યો; “એ તમારા પારટપર ઘણું શરમ ભરેલું છે!”

“હેં!” મીસ ફ્રેઝર આ નંહી વકી રાખેલાં અપમાનથી ઝખકી ઉઠી; “તું શું એમ છેક એટલી હદ સુધી આજે મારી સામે થવાની ને સામું બોલવાની હીમત કરેછ, કુમી?”

“હા, હા, હા!” કુમી કવચે તે શુદ્ધાનો કરોળી સરોપરો રાખ્યા વીના એકદમ રોકડું પરખાવ્યું; “હું હીંમત કરું છું, હવે તમે કહેવા શું માગો છ? આદમી ખમી ખમીને તે કહાં વેર ખમે? બસ, મને હવે તમારી કે આજે તમારાં દોષખની કરીજ દરકાર નથી. ઘણું થશે તો મને તમે અત્રેથી કહાડી મુકશો એજ કેની?”

“અને ત્યારે તું કહાં જવાની છે?” મીસ ફ્રેઝરે ગુસ્સા ભરી તાબુખીમાં ડોળા ચડાવી પુછ્યું.

“જાંહનમમાં! જ્યાં જવાશે ત્યાં જવંશ ને માહરું જે થવાનું હોશે તે થશે,” કુમીએ માથું ફફડાવી જવાબ કર્યો; “ફક્ત ખાધા બદલ હું કરુંછ તેમ સવારથી મોટી રાત તક ખીણ કોઇ મારા જેવી હીણનસીબની તમારી સ્કુલનું વહીતરું ને પોરયાં ટોરયાંની દેખરેખનું દરેક કામ કરવા મારા જવા પછી મારી જગ્યે તમોને કાલુ મળેછ તે હું જોવશ!”

મીસ ફ્રેઝર, આ સાંભળતાં ગુસ્સાથી ગમે એટલી ગુંગળાવા છતાં, આ પોરીની આજની એ બધી હીમત અને ફેંફેં જોઇ અજબખીથી દગ થઇ ગઇ! તેને સખત તાબેદારીનીજ તબેહ થઇ રહેલી હતી. તેની મરજી ને હુકમને આજ તક એ મોટી શાળામાં એક સરકારી કાયદા સમાન માન મળતું રહ્યું હતું, અને આજની કીસમે કોઇએ તેનાં મોઢાંપર તણાવાની કુમી જોટલી હીમત કરીજ ન હતી. વધારે ગુસ્સો પેદા કરનારું તો, એ હતું કે કુમીને તેણીએ જાણે મુક્ત તદ્દન ધર્માદા રાખેલી હતી, ને ચચાર વરસથી તે આ મોટા ખાતામાં મુક્ત પળાતી હતી. ખચ્ચીત, તેણીની આ જાતની હદ વીનાની નાફરમાની ને સરકશીએ, તેથી તે “મોટી માસ્તર”ને જે હદ વીનાનો ગુસ્સો ને તાબુખી બરપા થઇ તેનું બ્યાન કરવુંજ બેબ છે!

“કાળું કર તારું આએ ધડીએ મારી આગળથી તારા ઓરડામાં!” મીસ ફ્રેઝરે ગુસ્સા ને તાબુખીની અસરથી અંતે મોંકળી થતાં જમીનપર પગ ફેંકી બખાબ્યું; “હું હવે તાહરી

સાથે કશીખી વધારે વાત કરવા કે તાહરું મોઢું જોવાખી ખુશી નથી. તું હમણા તો કાળું કર, ને તારે વાસ્તે આગળ શું કરવું તેનો હું સહાંજ સુધીમાં વીચાર કરી મેલશ—નાફરમાન, નજસ, કડકણી કુત્રી!”

તે ડોસીખી આજે હાંથથી ગઈ હતી! આ રીતે પોતાની જખાનને શરતના ઘોડા મીસાલે ગાળ ગલોચમાં બે કાયદા ઉતારી દેવાનો તેનો રૈયેયોજ ન હતો. તે ગમે એવા શુસ્સામાં પણ પોતા ઉપર અચ્છો કાણુ ધરાવી જાણતી હતી માટે આજે એ ખરેખર કમલાચ્ચ થયું કે તેણીએ પોતે પોતાને ભુલી જઈને એમ એઅંદાજ ગાળ ગલોચમાં ઝીપંલાવી દીધું, કે જેથી કાલી કવચ તદ્દનજ વળી છેક પેલી પાર ઉતરી ગઈ?

“કુત્રી?” તેણીએ પડધા કર્યો; “કડકણી કુત્રી? આખી સ્કુલમાં જઈને પુછ કે કુત્રી તું છે કે હું! બધાં તારાથી થથરેલાં તુને મોઢાંપર હાજી હા કરેછ, પણ આખી સ્કુલમાં એકકે એક તુંને ખાતેનમાં તો ખરાં દીલથી ધીકકારેછ. હું એકલીજ તુને ધીકકારતી નથી. તું મને મારી નાચારીની યાદ આપ્યા કરેછ, પણ તેજ પુરવાર કરેછ કે તું પૈસાની કેટલી બધી નીચ ને પુંજરી છે. પૈસા બદલ બને તો તું તારો જીવખી સેહેતાનને વેચી નાખે! તું કમીની કંગાળ બને જાત એલાદની નીચ છે—સાંભળ્યું?”

મગર મીસ ફ્રેઝર તો જાણે આ ટાણાં જાણીને હડધુતના મસ મોંઠા પ્રહાર તણે સદંતર કચડાઈ ગઈ! તે ખુરસીમાં બેસી ગઈ. તેની આખી જીંદગીમાં તેણે આ કીસમની સરદારીને સાહેખી ભોગવેલી હતી, પણ આવી રીતે આજ તુક કાઈએ કદીખી તેના સામે માથું ઉંચક્યું ન હતું—કદીજ

નહી, કે જ્યારે આ સરકશી અને આ નાતાબેદારીની તો બાણે હાજર નહતી ! તે મોટી માસ્તર ગુસ્સાથી પાણી પાણી થઈ ગઈ, — અને ત્યારે હવે વધારે ત્યાં થોભવાનું શોભાભયું તો શું પણ સલામતીભર્યું બી નથીજ થવાનું. એમ મનથી માની લઈ બીજી પળે પેતાના મરોડનાર માથાના એક તુંદાઈ હરયા ફફડાટ સાથે, કુમ્મી કલાંટ-કાલી કવચ-ત્યાંથી એકદમ બાહર નીકળી પોતાના ઓરડામાં ચાલી ગઈ.

તેના કાન એ વખતે ઉશ્કેરણીથી ઝણઝણ થતા હતા, અને તેના ગાલ ચમટો તોડવાથી લોહી નીકળે એવા લાલ લાલ થઈ ગયા હતા !

એ મુઠ ઘણું તો મને અહીંથી હાંકી મેલશે, ચચાર ફાંડ્યે મજકુર ઉશ્કેરણીની અસર હેઠળ દાદર ચઢી જતાં તે મનથી પટપટતી હતી: “કહાડી મુકશે એજ કેની ? ને કહાડી મુકશે તો નાચારીએ કંઈ નહીં ને પેલો કેમી—”

પણ અહીં તે અરધ ચકરાવદાર દાદરની વળાણુપર એક બીજી છોકરી સાથે અહીં પડી, અને તેના વીચારોની સાંકળ તુટી ગઈ.

“ઓ કુમ્મી, શું થયું તુને ?” તે બીજી છોકરીએ તાબુ-બીમાં તેને જોનાં સાથે પુકાર્યું, અને કુમ્મીનો લાલ ભુંડ જેવો ચેહરો જોઈ તે ખરેખર બીધી.

તે પેલી બીજી પારસી છોકરી જે એ શાળામાં શીખતી હતી તેણીનું નામ માણેક પસતાકાગા હતું.

“ઓ, તું છે કે માકી ?” કુમ્મીએ કહ્યું. “આવ, આવ, માહરી સાથે માહરા ઓરડામાં આવ, ને હમણા જે

ખન્યું છે તે હું ખધું તુંને કહેવશ તો હસતાં હસતાં તું મરી જશે ?”

“પણ તું કંઈ કાંઈ સાથે હસી મશકેરી કરીને આવી હોય તેવો તાહરો ચેહેરો નથી, કુમી !” માફીએ વધતી અચર-તીથી કહ્યું. “તું તો કાંઈ સાથે જાણે મરખ આવી હોય તેવું દેખાયછ ?”

“ને છેળી તેવુંજ, તું આવતો ખરી ?” કુમીએ હસવાની કોશિશ કરતાં કહ્યું, અને પછી માફીના જવાબને વાસ્તે જરાએ થોભ્યા વગર તે કવચ જેવી તેના હાથને વળગી પડીને પોતાની સાથે વંટોળ્યાની અદાથી ઘસડતી માળ ઉપર પોતાના ઓરડામાં લઇ ગઇ.

તે એક નાનો, કંગાળ, જુજવી અને જરૂરી ફરનીયરનો ઓરડો હતો. શીક્ષક તરીકેનું તેણીનું માન રાખવા તે એક ધુસળી જેવો ઓરડો તેણીને આપવામાં આવ્યો હતો, અને ત્યાં માફીને ઘસડી જઈ તેણીએ ખારણું અંદરથી તરત ખંધ કર્યું.

તેઓ ખંને વચ્ચે ઘણાં સહીયારાં હતાં. એ બેજ પારસી આખી રકુલમાં, એટલે એ દોસ્તી કેટલીક હદ સુધી વળી સ્વભાવીક પણ હતી.

૩૧, ૧૮૭

તેઓ એમ છનાં ખવાસમાં, સ્વભાવમાં, રીતભાતમાં, પહેરવેશમાં વગેરે સર્વ વાતે અજળ જેવી હદ સુધી એક-મેકથી ઉલટાં હતાં. કુમી, આપણે જોયું તેમ, તામસી, રોળ-વંતી ને દમામદાર હતી, કે જ્યારે ખીયારી માફી ગરીબ ગાય જેવી, ભોળી લટાક અને તદ્દન ઓસ્થણ હતી ! તે કુમીને પોતાથી ઘણી ચઢ્યાતી લેખતી, ને તેના ટેસ્ટ વગેરેની

છુપી નકલ કરતી રહેતી. તેને કુમી કાંઈ ધણીજ ગમતી હતી; તેને મનથી કુમી જેવી ચંચળ એનની, તેજ શુધ્ધીની, હાજરજવાળી, દુશ્ચાર અને ખુબસુરત ખીજી કોઈ પારસી છોકરી થાયજ નહી—અને તેના આ ખરાં દીલના તોપણ દેખીતા સરાહગાતી વીચારોને લુલ્લસરેલાં અનુમાનોમાં ધણુંક ખોટાઈ છતાં કહેવા વીના ચાલતું નથી કે સચ્ચાઈનો ભેગ ધણી મોટી હદ સુધી સામેલ હતો.

અગતકરીને કુમીની ખુબસુરતી બાળે ગરીબ માઠીના વીચારો સહિથી વધારે સચ્ચાઈની લગોલગ હતા. તે ખરેખર એક પહેલે વાંધેની ખુબસુરતી હતી—એવી કે મોટે ઘેરે જનમ પામી હોત તો “સોસાયટી સ્ટાર” દાખલ દરેક જોનારનું ધ્યાન ખેંચી ને રોકી શકતે? તે સીધી, પતળી અને ઊંચી હતી, અને તેની ગોરી ગરદન ખલાં ઉપર એવી મરોડદાર રવેશે ગોઠવાયેલી હતી કે તે હંસની ઊંચી ડોક જેવી ગુલાખી ગરદન તે નખરાંખાજ સુંદરીની દીલકશ ખુબસુરતીને ઓરખી ખેંચાણુકારક બનાવવાને જાણે મદદ કરતી હતી? તેની આંખો અત્યંત તેજસ્વી હતી, ને તે ચતુર અસમોનાં ઉંડાંજુમાં, દીલ-ગીરી એ હતી કે, સદશુણુજ તેજ પ્રકાશે એવી કેળવણી આપનાર એક કાળજીવંત અને મીઠી માવતરની ગેરહાજરીમાં હાલમાં જોઈએ એવાં નીખાલેશ ને નીશકલંક દીલનું વાંચણુ કશુંજ નજરે આવતું ન હતું? તેનું રૂપાણું કપાળ ઉંચું ને બાલ રેશમ જેવા નરમ, લાંબા અને ઝલેહ આપતા હતા.

ખીજી હાથપર માઠી છેક બદસુરત નહી તો કશીજ રીતે ખેંચાણુકારક નહી હતી. તેની આમડી ઘઉંના વરણુની અને ઘટમળી લગલગ દગરઘાટ હતો. તેનું નાક એટલું ને

ચપટું' હતું—આંગમાં તે ભરેલી હતી, ને વળી બેઠકી પાંચણીની હોવાથી તે ખીચારી વધારે નીસ્તેજ નજરે આવતી હતી. તેનાં હાથ પગ ખી જાડા ને ખરખર્યા હતા, અને સામગ્રી રીતે તે પોતે પોતાની એ બંધી નળજાઈઓથી માહિતગાર હોય એમ એક નજરે જોઈ 'શકાતું' હતું.

એમ છતાં માકીમાં જે એક બળવાન સીદારસ હતી તે કુમીમાં મુતલગ ન હતી, ને ન હતી તેથીજ તો કુમલી ઘેઝે ઘેઝે-મરાતી, કે જ્યારે માકી મોજમાં મહાલતી ત્યાં રહી હતી. તે સીદારસ પૈસાની હતી.

માકી પૈસાવાળાં માખાપની એકનીએક બેટી હતી, ને તેણીની કેળવણીને નીભાવ ખરચ માટે માકીનો આપ છુટ્ટે હાથે આ ખાતાંમાં ધન આપતો રહ્યો હતો, એટલે માકીની ઉપલી બંધી અવદશા છતાં તે તમામ છત્તર છાંયામાં ને પુરતાં મુખમાં ત્યાં રહી શકી હતી. તે ગમે એમ બાલ કરે કે ગમે એવા હોયપોય દરેક કરે તે સામે મીસ ફ્રેઝર વટીક કદી વાંધાનો અવાજ ઉઠાવતી નહીં. પૈસાનો પરવાનો તે જે ધરાવતી તે એક “મુલેમાની નકશ” બાજુ તેની પાંહેવરીમાં હોય તેમ હતું !

એક હરણીની ઝડપે પોતાની સહીનો હાથ પકડી તેને ઝોરડામાં ખેંચી લઈ કુમીએ પ્યારણું તરત અંદરથી બંધ કર્યું, ને પછી પોતે ધપ દઈને બાજુમાંની ખુરસીમાં બેસી ગઈ, કે જ્યારે માકી તેની સામે તેનો ખુલાસો સાંભળવાને આતુર તેને વખાણુ અને અબ્બયખીમાં ટીકતી ઉભી.

મકરણ ૩.

—૦:—

“ચાલ, જોલ, તું શું ધારેજ, માકી—હમણા શું બન્યું?” તેણીએ ખુબ ગમત પામતાં અવલ તો માકીનેજ સવાલ કર્યો; અને તરતજ વધાર્યું, “હમણા ખુબ મગહ પડી, મેં તો પેલી જુઠી વાંદરીનાં છાલને ઊંચાં આંજે કહાડી નાખ્યાં!”

“ઓ દાણનાં—ગીસ ફેરનાં?” એ ખ્યાલ માત્રથી દમજ બંધાઈ ગયો હોય તેમ શીકરમંદ થતાં માકીએ પુછ્યું;

“તાહરે નહી તો વરી ખીજ કાણુ મુઠકારા મોહોનાની કુત્રી અહીં એવી છે જે?” કુમીએ મોટા તુચ્છકારથી કહ્યું. “મેં તો મુઠ દદાને બધું રોકરે રોકરેજ પરખાવી દીધું. સાફ કહ્યું જે મુઠ તુંને તો બધા તાહરા મોહોનાપરજ જીજ કરેજ, પછવારે બધાં તારું રાખતું લરેજ!”

“ઓ કુમી!”

“હા, સાંભર તો ખરી! મેં તો કહ્યું જે મુઠ તું પેસાની નીચ ને પુંઝગી છે, ને તું માનશે—એ બધું સાંભરતાં મુઠ તો શુણ કાથરો થઇને ખુરસીમાં ગબરીજ ગેઇ! હું તો ધારુંજ જે મુઠનો દોજખી જીવળી ધાંટીમાંથી નીકળી ગીયો હોશે? નીચે જઇને જરા જોઇ તો આવ? તારી ખાત્રી થશે!”—

“અરે પણ તે એમ કાંય છેક નાદાની કીધી? એ તો હવે તુંને અહીંથી હાંકી મેલશે!” માકીએ અત્યંત શીકરમંદ હાવતી જતાં કહ્યું.

“મારી પેન્નરસે!” કુમીએ મોટા તીરસ્કારથી તે નાના

નાબુક. પગનું છુટ જમીનપર જોસની અઝાત સાથે ધસડતાં જવાળા કર્યો; “હું તે કાંહાં સધી મુઠ વંત્રીનો. જુલમ મુગે મોહોડે ખમ્યા. કરું? મરું જે થવાનું હોશે તે થવા કરશે. મુવું મને તો આએ દોજખ જાણે કડવાજ આવેજ. પેલી ઝાંતી તે શું ને મેળવ તે શું-પેલી મીસીસ ક્રીસ્પ તે શું ને મારી મેરી તે શું, એ બધી નાતરે ગેધયો મને અમથું મોંના પર સાઈ મનાવેજ; તું શું જાણે? તું તો હમેશતી ભોળી લટાક રહી ગઈ. મને તો ખરેખર ઘણી વખત મન થાવજ જે ઉંદર મારવાનું ઝેર ચાર પૈસાનું લાવી એ બધી પેટ ખરીઓનાં ભોળાંમાં ભમરાવી આવું જે નીકાલોજ પતી જાય!”

“કુમી-કુમી!”

“હા; ખરું કેહુંજ-માહરા સમ!” કુમીએ જરૂરી રાખ્યું. “તુંને શું છે? તુને મુઠનો નનદોવે ને કનદોવે! તારા બાવાજી થમની મોકલ્યા કરે એટલે એ મરી ગીયાં બધાં તુંને જી-જીને લલ્લોપોપો કરેજ. મારા બાપ પાસ સું ખરયુંજ! અહીં તો તે જીવતો છે એ વધામણીના બી વાખા છે! આ, મુઠ હું જીવતી! હું કાંએ નથી મરીજ જતી!” અને કુમી જે અત્યાર તક હદ વીનાના બીતરના ખીજવાટ છતાં હસવાના ને ખુશ દેખાવાના બાહરથી જોટા દેખાવો કરતી હતી તેણે હવે તમામ ધીરજ ખાઈ દઈ છોડી દીધું!”

લલી માફીનો એ જોતાં જીવ જળી ગયો. તેણીએ હેતથી બગલગીર થઈને તેને ઘણોક દીલાસો દીધો.

“ખુદા હજીબી સહિ સાઈ કરશે,” તેણીએ સખ્યારો આપ્યો; “મુવા પૈસા જે ત્હારી પાસે હોતેકેના તો સહિ તુંને બી નમતાં રહેતે!”

તો મારી ગરીબથી બીહેજ? તેથી તો છુપાંજ-લગન કરવાનું કહેજ?”

“તેમાં શું થયું?”- માકીએ સમજ આપી; “એ બીહેજ કે બાવાજી એમ માનવાના ને હા કહેવાના નથી, પણ એક વખત લગન થઇ ગીયાં એમ ને જાણશે તો પોતાની મેરે સમજી જશે. હુંથી સમજવશ.”

“ઠીક છે, ત્યારે હાલ તો તું મને એ વીશે વીચાર કરવા દે,” કુમ્મીએ નાખતી કરી; “તું ત્યારે જ નીચે, હું વીચાર કરશ, ને મારું માથું ને ફર્યું તો પછી ત્યારા કેકીને હું હા આજે લખી વારશ.”—અને આ જવાબથી પુરતો સંતોષ માની, કુમ્મીને કીસ કરી માકી ખુશાલ નીચે દોડી ગઇ.

કુમ્મી એકલી પડી.

તેણીએ જોયું કે આ અત્રેનાં જીવતાં દોજબથી જો ધજજત સાથે ઉગરવુંજ હોય તો કેકીને હા કહેવાનો એકજ-આખો એકજ-દીરગ તેણીની કને મોજુદ હતો, મગર કેકી તેને ગમતો નહતો. જેવી માકી બીચારી એડાળ ને દગરઘાટ હતી તેવોજ કેકી હતો. તે કાંઇ ઝાઝું શીખેલોળી નહોતો હતો. તેની સીફારસમાં પણ ફક્ત પૈસા વતરોગે બીજું કશુંજ નહતું!

એ પૈસા કેકીના બાપ પેસતનજી પસતાક્યાને કયાથી હાથ આવ્યા તે કાંઇએ જાણ્યું નથી. આગલા વખતમાં મુંબઇમાં પાંઠિ બજારમાં એ પેસતનજી પોતાની નાની ઉમરમાં પોતાના મરનાર બાપ સાથે કાંદા પટેટાની એક દુકાન લઇ બેઠેલો હતો. તેઓ બાપદાદે ગરીબ પસતાક્યા હતા, પણ પછીથી એ પેસતનજી પાસે જોતાં જોતાંમાં ધન થઇ ગયું, ને તે એક શેઠીયા તરીકે અચ્છુચ ને એકદમ ઉગી નીકળ્યો.

તેના ઠાઠમાં અકુદરતી ઘણું ઘણું હતું. તે જે કરતો તેમાં ટેસ્ટનો કચડધાણ કાઢી નાખતો, ને લોકો તેની હસી કરતાં; મગર તેના પૈસાથી તેનું વણાઇ જતું, અને તે લોકોને એ નાચીજ ને કમીના પૈસાના પ્રતાપે સામે નખપર નચાવી શકતો હતો !

અને તેનો એક પરો દીકરો દેડી-એક પુરી દીકરી માકીનો ભાઈ-તેના બાપનો એક હુળાડુ બીજો અવતાર હતો. તેણી તેવોજ ગોદાણી ને અગરગચ્છો હતો, અને પોશાકમાં પણ ટેસ્ટનું એવું ખુન કરતો-એવો ચક્રવર્તી લાલ ચણેટી કે પીળા પચક જેવા મોટા મધરડા જેવા ટાઇ પહેરતો, ને “સાલ” લોક થવાના એવા રમુછ પછાડામાં પોતાનો રકાસ કરતો કે કમખખત કુમીને તેને ગાટે કથુંજ હેત કે માન ખરપા ન થયું હતું તેમાં નવાઇ એકે ન હતી.

મગર આખર પણ તે ધનશાન હતો, ને માકીને રકુલમાં મળવા આવતાં જોઇ ને જોઇ તે કુમીપર ખરેખરાં દીલથી શ્રીદા થયો હતો. તેના એ પ્યારમાં સરાહગત કે કુમીને પોતાની કરવાની શ્રીદાગીરીમાં ખોટાઈ એકે ન હતું. તે ગોયા ખરાં દીલથી દીવાનોજ થયો હતો, કુમીને પોતાની કરવાનો અરમાન દીલે વસાવી એ ઉમેદમાં તે મહીનાઓથી અટવાઇ મરતો હતો.

તેણે માકીને વચમાં પોતાની વઢીલ બનાવી હતી. તેણીને પોતાના વિશ્વાસમાં લઇ પોતાનો એ મોટો લોભ અસર-કારક રવેસે દેડીએ સમજાવ્યો હતો, ને માકીને કુમી એટલી ગમતી હતી, અને વળી પોતાના એ એકના એક સાંઇપર માકીનો એટલો બધો પ્યાર હતો, કે તે એ વાતને ટેકા

આપતી તથા તાબડોતોબ એકમત થતી. તે સંઘર્ષ આપણે ઉપર વાંચી આવ્યાં.

અને તેથી, કુમ્મી જે એવા એકને કબુલ કરે તો તે એક આપઘાત જેવું જ હતું. મીસ ફ્રેઝરને પોતાના પદસાથી નચાવા-પદસા જે સુખના સાધનમાં સર્વોપરી છે તે એકવાર હાથ કરી લેવા તે ખરા દીલના કમકમાટ વચ્ચે કેકીને પરણે એમ હતું--અને તેવી એક હા પણ કેકી ને માકીને હજારો ખુશીથી કબુલ હતી !. તેઓ ધારતાં હતાં કે પરણ્યા પછી કુમ્મી ઠેકાણે આન્યા વગર રહેશે જ નહીં, જેથી તેઓ તેની ફક્ત જહાઝી ને મંજુરયાતનાંજ તલબગાર બન્યાં હતાં.

અલબેત, કેકીના બાપનો વાંધો વચમાં નહોતો સુનો ન હતો. તે પોતાના દીકરાને લખપતી ને કરોડપતી ઘેરે પરણાવાનો લોભ લઈ નહોતો હતો, માટે નાવારેસ ને ભીખારી સમાન કુમ્મીને તે પોતાની વહુ તરીકે કબુલ કરે એ માનવું જ હેમાકાત હતી; મગર કેકી અગ્યારીમાં જઈ બે ચાર દોસ્તોની મદદથી છુપો પરણી આવવા ચાહતો હતો, અને પરણવા પછીથી પોતાના બાપને મહાત કરી શકવા તે કેવળ ખાત્રી-પુર્વક હતો.

અને ત્યારે, એ રવેસે, માકીનાં પોતાની પાસેથી જવા પછી એકલી પડતાં કુમ્મીએ બધાં તોલ જોખ મનમાં ગોઠવતી હતી. તેને ફક્ત પદસાં જોઈતા હતા. પદસાતું મહત્વ કેટલું મોટું થઈ શકે તે અનુભવથી આ ટુંક જીંદગીમાં તે પુરતું જોઈ શકતી હતી. વાડી, ગાડી, હીરા, મોતી, નોકર નફરોની અતો શેઠાણી થવા ધણું ચાહતી હતી, ને તેમ કરવાનો એક જ રસ્તો કેકીને હા કહેવામાં સમાયલો હતો.

“હું છાપ કરો કર” તેણી, એકલી એકલીએ બધા વીચારે કરી લઈ મનસે દસી ને તે ઝોરડાનાં એકાંતમાં પટપટી; “જો રાણીનું ડોકું આવે તો મારે કેટ્ટી કબુલ, ને જો કાંટો આવે તો કેટ્ટીનું ડોકું કતલ!!”—અને પોતાની એ યોજનાથી પોતેજ ઘણી ગમત પામી તેણીએ એજ રીતે કામ લેવાનો મનથી નક્કી કરાવ કર્યો, અને પછીથી પોતાનાં ગજવામાંની એક નાની પર્સમાંથી એક દણુ ખેંચી. કદાહી તે અંગોદા અને તેની પાસેની આંગળીપર સમતોલ ગોડવી તેણીએ એક અજાતથી ઉંચે હવામાં ઉરાડ્યો; પણ તે ગળડીને તેણીની પલંગડી તળે ધુસી ગયો, ને કુમી તેથી વધતી ગમત પામતી તે ઘોડ્યા તળે ગળરડી ખાઈ ગઈ. તેણીએ ત્યાં જઈ તે દણુ જેમ પડ્યો હતો તેમજ હાથમાં ઉપાડી લીધો, અને જે તે સાધડ જોઈને પોતાનું લવીશ નક્કી કરી લેવાની મતલબથી, તે કુનાં કાદલાં માફક પલંગડી તળેથી ફસડ્યાં મારતી, ધુળથી ખરડાયેલી લપટાયેલી ગાહેર આવવા જતી હતી—તેટલાં બારણું ઉઘડ્યું, અને મીસ ફ્રેઝર પોતે ગંભીર દસ્સા સાથે તે ઝોરડામાં આવી.

પ્રકરણ ૪.

—:~:—

મીસ ફ્રેઝર બારણું ઉઘાડી દસ્સા લરી અદા સાથે તે ઝોરડામાં આવી. તે એક અજાણ જેવો સંજોગ માત્ર થયો કે જ્યારે તે પલંગ તળે ગળડી ગયેલો દણુ લઈને કુમી, ફસડ્યાં મારતી, એક ચોપમાં પથુની કીસમે તે ખીજાનાં

હેઠળથી પાછી બાહેર આવતી હતી ત્યારેજ તે “મોટી માસ્તર” એમ દમામદાર રવેશે અચ્ચુચ તે બારણું ઉંઘાડી અંદર આવી અને કુમીને એ નહીં સમજમાં આવી શકે એવી રીતનાં અવત્યાની અવદશામાં બેઠાને તે એકાદ પણ ખરેખર ઘણી અજબ થઇ.

“એ શું ઢલૂક છે, કુમી?” તેણીએ અજબાબીમાં નેણ જમાવી પુછ્યું—કે જ્યારે કુમા પોતાની એ બેવકુફી વચ્ચે પકડાઇ આવેલી ધુળા ખરાબ થયલા હાથો ને ઠેકાણે ઠેકાણે તેજ કીસમે ખરાબ થયેલી સાડીમાં કાંઇક શરમાતી અને ખસ્યાણું જેવું હસતી તેના સામે ઉભી.

અલબત્ત, મીસ ફ્રેઝરના સવાલના જવાબમાં તે કશું બોલી નહી, અને ત્યારે નાખતી. મીસ ફ્રેઝરે પોતેજ આગળ ચલાવ્યું.

“હું તુંને કહેવા આંત્રી, છોકરી,” તેણીએ ગંભીર દસસા સાથે કહ્યું “કે મેં તારા આજની ઘણીજ નાતાબેદારીને નહી માફ કરી શકાય એ. શરમભરેલી ચાલપર ગંભીર વીચાર કીધો છે, અને છેલ્લે હું મોટાં મનથી એજ ચુકાદાપર આવી છું કે એ તારો આજનો ગંભીર અપરાધ એક થોડી પળની દીવાનચત અથતા બચ્ચાંનાં છોકરવાદી એડાં સમજી લઇ મારે માફ કરવો. હું તુંને અવલમાં તો એકદમ આજે રકુલમાંથી હાંકીજ મેલવાતું નકી કરી ચુકી હતી, કાંચજે તારી કીસમે આજ તક મારી આખી છાંદગીમાં મને કોઇ નાફરમાન થયું નથી; પણ વધારે વીચાર કરતાં જરા નરમાસથી ને નાખતીથીજ કામ લેવાતું હું નકકી કરી ચુકીજ, મને તારા ગરીબ બાપની ઘણી દયા આવે છે. તેજે તુંને

નાને આશરે લેવાળેગી હાલતમાં હોતે તો કેદારનો આવીને
 / ગયો હોતે, પણ તે નથી આવ્યો ને નથી લઈ ગયો તેથી
 ની શકાય છે કે તે બીયારનો હાલ વધારે ખુરો
 વો જોઈયે, ને ત્યારે તેનાપર દયા કરીને મેં તુંને આજે
 મત્ તો માફ કીધું છે.”

“ઓ કેવી મેહેરબાની !” કુમી-કાલી કવચે મોટા અન-
 થી જવાબ કર્યો.

“હીક છે, ત્યારે હવે ઘણી સંભાળીને ચાલજે,” તે
 ાણુકા અસહ્ય સમજી ન હોય અથવા સમજી હોય તોળી
 ઉપર કશુંએ લક્ષ આપવાની કનવાર કરતી ન હોય તેરી
 તિ મીસ ફ્રેઝરે જારી રાખ્યું: “હવે જો તારું છેલ્લું
 નાનસ છે, કેમ જે ખાત્રીથી માનજે કે ફરીથી એની અર-
 ળીબી તકસીર તું કરશે તો તેજ ધડીએ હું તુંને હરકુત
 સાથે મારી સ્કુલમાંથી અચ્છીત હાંકી મેલશ ?”

“વારંજ; ઘણું ફાઈન,” કુમીએ વધતા અનકા
 રયા;—મગર તે સાંભળવા થોડા વીના ખીજી પળે તો ખીઠ
 ફરવી મીસ ફ્રેઝર આવી હતી તેવાજ રોખને દમામથી તે
 ચોરડામાંથી પાછી બાહર નીકળી ગઇ.

હવે કુમી પાછી એકલી પડી.

તેણીએ હજી પેલો ઢબુ મુઠ્ઠીમાં જેમનો તેમજ પકડી
 રાખ્યો હતો. તે ચલંગડી તળે ગળડી ગયલો જે રીતે પડ્યો
 હતો તેમજ તેણીએ ઉપાડ્યો અને હજી જો પકડી રાખ્યો
 હતો, માટે હવે મીસ ફ્રેઝરનાં જવા કેડે તેણીએ પોતાની મુઠ્ઠી
 ખોલી, ને અરવી ગમત વચ્ચે જોયું તો રાણીનો છાપ ઉપર
 હતો ! સારાંસ, તેણીએ કેટ્ટી પસતાડીયાની દાવાદારીની પક્ષમાં

ચુકદો આપવાનુંજ સરજતે નીર્માણ કરેલું નજરે આવતું હતું ! આપણે આગળ વાંચી આવ્યા તેમ હજી હવામાં ઉરાડવા બાદ તે નીચે આવતાં જો રાણીનું ડોકું ઉપર હોય તો કેકીને કચ્છલ કરવા ને કાંટો ઉપર હોય તો કેકીનું ડોકું કતલ કરવા, યાને કેકીનો ખ્યાલ પડતોજ મેલવા તેણીએ પોતાના રમતયાળ મન સાથે નકકી કરી લીધું હતું, અને તેથી આમે રવેશે કેકીની પક્ષમાં ચુકદો આવ્યાથી તે જરા અજબ થઇ, પણ કોઇથી રીતે ખુશી તો નહીજ થઇ.

તેને કેકી મુતલગ ગમતો ન હતો. એક ભરથાર તરીકે તેના જેવા એકને તેના જેવી એક કચ્છલ કરે એ ખ્યાલમાંજ તે બેહુંદાપણું જોતી હતી. પોતાની અસાધારણ સુંદરતા માટે એ કુમી કલાંટ ઉરફે કાલો કવચ મનથી એટલી મગરૂર ને મુસ્તાક હતી કે તેના જેવા એકને પરણીને ખુબસુરતી હોરામ ગુમાવવા તે તઇયાર થઇ શકે એમ હતુંજ નહીં; પણ, બીજા-હાથપર, આ સ્કુલના જાપતામાં વધારે વાર રહેવાય કે ટકાય એમ પણ નહીજ હતું. આ સ્કુલ રોજના ફેસાદ વચ્ચે તેના બેસબર જીવ માટે સરખસર એક જીવતું દોજબ થઇ પડી હતી, અને તેથી અહોયાંથી બચવા તે હવે તમામ ક્યાર ક્યારમાં પડી હતી. એટલા માટે તેમ કરવા અને વળી એકદમ પછસાદાર થઇને એ બધાં સ્કુલને લંગતાં મીસ ફેઝર જેવાં પોતાનાં શતરૂઓને પગ તળે કચડવાનો જે એક રસ્તો તેણીના અખત્યાર તળે હાથમાં હતો તે કેકીને કચ્છલ રાખવાનો હતો, અને-અને ખરાં દીલના કમકમાટ અને હદ વીનાની આના-કાની પછી પણ એજ આપઘાતી કીસમે કામ લેવાનું કાલી કવચે છેલ્લે અંતે મનથી નકકી કર્યું.

તેણીએ તે પછી ટુંકમાં તદ્દન ઠંડીને કુશળી પ્યાર વીનાની બેપરવાહ કીસમે પોતાનો એ ચુકાદો કેકીને પેઢી તેની ચીદીના જવાબમાં લખી વાળ્યો, અને હદ વીનાની ખુશાલીનો તેના તરફથી વળતો જવાબ ફરી વળ્યા પછીથી આપણે તે લખીશની “નરન ભોળાઈ”-કુમી ને માકી-ને એ કાગલ પત્રો થવા પછીના ત્રીજે દીવસે કુમીના ઓરડાના એકાંતમાં દાથમાં દાથ મેલતી વાતે વળગેલાં જોઈએ છીએ.

“તુને કંઈજ ‘નરવસનેસ’ થતું નથી કે, કુમી?” માકી હસીને પૂછતી હતી.

“મને શાનું ‘નરવસનેસ’ થાય?” કુમીએ તુચ્છકારથી કહ્યું; “નરવસનેસ થતું હોય તો તારા ભાઈને થવું જોઈએ. જોકે હું તેને જરાળી આહવાની કે આહી શકવાની નથી એમ ખુલ્લેખુલ્લું મેં કહેલું ને લખેલું, છતાં માહરી સાથે આજે પરણવા વાસ્તે તક્યાર થઈ ગયોછ!”

“જા બા, હવે એમ ના બોલ, કુમી,” માકીએ માંગી લીધું.

“નહી કંઈ બોલે? માહરા હારમાં શું આશયાઈ કે ચોરી છે?” કુમીએ તકાળે કીધો, “હું તો તુંને બી ને તેને બી ખુલ્લે ખુલ્લું હાથ વળત કહી ચુકીજ ને હું તો તાહરા કેકીના પધસાને ખાતરજ તેને કબુલ કરુંજ.” વધારે તુચ્છકારથી-“એ બીચારામાં એવી તે કમ ખુબસુરતી કે નહી તો એવી તે શું કેળવણી થરીજ ને હું એને કબુલ રાખું?”

“મારો ગરીબ કેકી!” માકીએ નાખતીથી કહ્યું; “જો, કેવો તે તુંને આહેજ, ને માહરો બી કેવો તાહરાપર છવ છે!” અને હેતના આવેશમાં તેણીએ તેને વળગીને એક કાટી કરી,

કે જ્યારે કુમ્મીએ દેખીતા કંટાળા સાથે પોતાના નાભુક તન-
બદન આસપાસ વીંટળાયલા તેના ખરખચડા હાથ પોતાના
નરમ નરમ હાથોએ ખસાડી નાખ્યા.

હવે એ પછીના અરધા કલાકમાં વખત થયેલો હોવાથી
તે બંને બાહેર જવા તક્યાર થઇ.

કુમ્મીની 'હા' મળવા પછી કેદીએ કશીયી દીલ થવા
દીધી ન હતી. રખે તે માથાંની ફેરાવન મહાબુખ પોતાનો
વીચાર ફેરવે તે ફીકરથી પૈસાની જગ્યે રૂપો ફેંકીને તે
પોરયાએ એ છેલ્લા એક બે દીવસો દરમ્યાન કામ લીધું હતું,
ને ત્રણ દીવસમાં તો ચાર ચોખા પડાની લેવાની તક્યારીઓ
તે અગર ગચ્ચાએ પરીપુર્યું કરી લીધી હતી !

આજે તેથી તેઓનાં લગન હતાં. ફક્ત બે દોસ્તો જે
થાળી ધરનારા સાહેદ તરીકે તેની સાથે આવનાર હતા
તેઓની રૂબરૂ, પુના શેહેરમાની નાહની અગ્યારીમાં એ બાદશાહો
હસ્તક ચોખાનો છટકાવ કરાવી કાઢી પાક પારસી મહજબની
નીતી રીતી મુજબ તેઓ પરણીને છુપાછુપ ધણીધણીઆણી
થનાર હતાં !

એજ તેઓને સલામત સેહેલ અને સુતરો માર્ગ નજરે
આવતો હતો. કુમ્મી આપણે આગળ વાંચ્યું તેમ એ ચોરી
છુપી ને નાહસલામનાં લગનની મુતલગ હીમાયતી ન હતી, પણ
તેણીએ તો નાચાર પાથે એ યોજનાને પોતાની મંજૂરી આપી
હતી. લગન થઇ જાય તો અને તોજ કેદીના બાપ-પેસતનજી
પસતાકઆ...એવાં એક લગન માટે પોનાની બહાલી આપશે
એમ તેણીની તે લાઇ બેહેન તરફથી ખાત્રી કરવામાં આવી હતી,
અને ત્યારે પૈસાપર મરનારી તે હેમક છોકરી—કાંલી કવચ—

ધણીજ આનાકાની સાથ એવાં એક નાદસ ભાગના લગન માટે છેક છેલ્લે અંતે આપણે જોયું તેમ એકમત થઇ હતી.

મગર, પેલા હાથપર, હેમક કેકીનો હરખ તો તેના દીક્ષમાં માથે સમાયેા જતો ન હતો ! કુમીએ તેને નહી ચાહવાનું ને કદી નહી આહી શકવાનું ખુલ્લું કરીને કહ્યું હતું ખરું, પણ તેનો તે યુગ્મજને લેશખી ખેદ કે ખરખરો નહતો. “એમ તો આપણા માયખાવા એક-મેક સાથે પણ્યાં ત્યારે કાંઈ આગળથી એકમેક સાથે પ્યાર કરી કે આહીનેજ પણ્યાતાં ?” પોતાના લીમ અને લીમ નામના બે દોસ્તો જેઓને તેણે પૈસાના બજે આ કારજ માટે પોતાના તમામ વીશ્વાસમાં લીધા હતા અને થાળી ધરવા તથ્યાર કર્યા હતા તેઓને કહીને તે મન મોઢું કરતો હતો; “પણ્યા પછી પ્યાર આપસો આપ ઘેર પુછતો જખ મારીને આલ્યો આવશે !”

તેઓ બંને—કુમી અને માકી—ઠેરવેલે વખતે તથ્યાર થઇ સ્કુલમાંથી બાહર પડી. માકીએ કાંઈક ખરીદીએ જવાને અને સાંજે ફરીને સ્કુલમાં પાછી ફરવા મીસ ફેઝરની રજા માંગી લીધી હતી, અને કુમીને સાથે લઇ જવાની પણ વળી વધારામાં પરવાનગી મેળવી લીધી હતી.

તેને મીસ ફેઝર કથુંજ ના પાડતી નહી. તેના બાપના પૈસાથી તે ડોસી ડરેલી ચાલતી, અને તેથી માકી કહે તે બંધુ એ ખુદી હાથહાજ કરવાવાળી હતી. એટલા માટે કુમીને પોતાની સાથે સોળતી-તરીકે લઇ જવાની મીસ ફેઝર પાસે રજા મેળવતાં તાલેવંત માકીને કશીજ મુશકેલી પડી નહી.

તેઓ ગયાં. ખંડ ગારડન્સમાં તે “ત્રાયો” એકઠો મળ-
તો હતો, અને જ્યારે કુમ્હી ને માકી ત્યાં પહોંચ્યાં ત્યારે
કેન્કેરણીથી પુંકારા મારતાં એક હેવાનની મીસાલે પેલો
પસ્તાકયાનો ફેકી પસીનામાં ગરકાવ, ત્યાં ઉપર નીચે આતુ-
રતાભર્યા ફેરા લેતો તેમને માટે ખોટી હતો. આજ તેને
મનથી દુન્યા સુખી સુખી હતી, અને તે ખુશીના સગળે તે
એટલો લાલ થયો હતો કે એક જંથલી ભુંડ અથવા ઉરાંમ-
ઉંટાંગ વાંદરની તે તુરત યાદ કરાવતો હતો ! દુકમાં, તેને
જોતાં કુમ્હીએ ઉંચા દમતો એક મોટો નીસાસો નાખ્યો. ઓ,
શું આએ-આએ તેનો સદાનો જોડીદાર તેણીના સુખ દુઃખનો
લાશનો ભાગીદાર, તેણીનો ભરથાર, સરદાર, સરકાર ચનાર
હતો ? ગળ્ય થયો !

તે (ફેકી) ભારે દેડેરા કરી આવ્યો હતો. તેણે ચળકતી
લીલી મખમલનો એક લગાર લાંબો જમાણ જેવો ડગલો
પહેરેલો હતો, અને વળી તેવુંજ એક પાટલુન લટકાવેલું હતું.
છુટળી ઝલઝલ થતાં વારનીશનાંજ હતાં, ને પુલ મોહરાની
ચળકતી પાઘડીનાં ઠાઠાંની વચ્ચેથી હાથ ખોસી તે તેણે હાથમાં
પેહરેલી પાઘડીનાં ઠાઠાંમાં એક કળીદાર મોગરાંતો તુરોળી
મોળુદ હતો. બાલ મોટા ગુચ્છવાળા ને મરોડદાર બનાવેલા
હતા, અને નેકટાઈને કાલરમાં પણ તેણે જોઈએ એટલું
ટેસ્ટનું ગાળડું કાઢી નાખેલું હતું ! હાથમાં એ ઉપરાંત આદર
જેવો ચુંદરીનો એક મોટો પણ મધમધતો રૂમાલ હતો, અને
આંગળીઓપર ચક્રચક્ર થતી વીતીવાળા હાથમાં એક ને વો
ફીમતની ગેંડનાં ચામડાંની અને સોનેરી ચુંદની વાફીંગ રીક
શુભાવતો ને નસાવતો તે ત્યાં ખોટી હતો.

તે કુમ્મી અને માફીને આવતાં જોઈ ઉલટમંદ સામે દોડી આવ્યો, ને ઘણાંજ હેતથી તે જાને જાનુઓને ખજ્યો. કહેવાની જરૂર છે કે તેના હેતના એ હાવભાવનો કુમ્મીએ તો ફક્ત એક ટચકારાથીજ જવાબ કર્યો ?

“કેટલું મોડું, ડીયર ?” કેમ્પીએ નરમ ઠપકાની ઢપે ઘણાં વહાલથી કહ્યું; “હું તો વાટ જોતાં જોતાં ચાફી ગયો !”

“હવે એવો જુદો ફસ કરવાની કંઈ જરૂર છે ?” કુમ્મીએ કંટાળાથી કહ્યું; “તમે લખ્યું તે ટાઈમે તો નીકળ્યાં !”

“હા, કેક, વરી જુદો ઠપકો શાનો આપેછ ?” માફીએ પણ બચાવમાં શ્રીફ ઊપાડી; “અમે તો ખરાખર વખતસરજ નીકળ્યાંતાં.”

“ત્યારે માફીજ જુલ હોશે,” કેમ્પીએ ગભરાઈને તરત નાખતી કરી નાખી. “દાહરો હું કે છે, ને મેં દસ્તુરજીને પાંચ વાગે તો અચ્ચારીપર હાજર થવા કહેલું છે. માફરા ફેન્ડો તો જોઉ જાહરોખાહરજ ગયા, ને હું તમો લોકને લેવા આણી તરફ આવ્યો.”

હવે એ પગી તે સાજનમાજન જલું પાછું, જે ગાડી રસ્તામાંથી કરી લઈ છોડરીઓ એણીમેર આવી હતી, તેજ જોડીની ફેટન હજી ત્યાંજ ખોટી હતી, તેમાં પાછું જઈ ગોઠવાયું, અને કેમ્પીએ ક્યાં હાંકલું તેની ફાવમેનને જાતમી આપી.

—:o:—

પ્રકરણ ૫.

—:o:—

તે જાને જાનુઓ અલખત સામી સાઈડે ને કેમ્પી ઘોડાને ખીઠ આપી જોકો હતો, પણ તે પોતાની જોડકમાં સરકીને

તેઓ ગમ્યાં. ખંડ ગારડન્સમાં તે “ત્રાયો” એકઠો મળ-
 નો હતો, અને જ્યારે કુમી ને માકી ત્યાં પહોંચ્યાં ત્યારે
 ટ્રેક્ટરેણીથી પુંકારા મારતાં એક હેવાનની મીસાલે પેલો
 પસ્તાકયાનો ફેફા પસીનામાં ગરકાવ, ત્યાં ઉપર નીચે આતુ-
 રતાભર્યા ફેરા લેતો તેમને માટે ખોટી હતો. આજ તેને
 મનથી દુન્યા સુખી સુખી હતી, અને તે ખુશીના સખમે તે
 એટલો લાલ થયો હતો કે એક જંથલી ભુંડ અથવા ઉરાંમ-
 ઉટાંગ વાંદરની તે તુરત યાદ કરાવતો હતો ! ટુંકમાં, તેને
 જોનાં કુમીએ ઉંચા દમનો એક મોટો નીસાસો નાખ્યો. ઓ,
 શું આએ-આએ તેનો સદાનો જોડીદાર તેણીના સુખ દુઃખનો
 ભાગીદાર, તેણીનો ભરથાર, સરદાર, સરકાર થનાર
 હતો ? ગજબ થયો !

તે (ફેફા) ભારે ફેફા કરી આવ્યો હતો. તેણે ચળકતી
 લીલી મખમલનો એક લગાર લાંબો જમાણ જેવો ડગલો
 પહેરેલો હતો, અને વળી તેવુંજ એક પાટલુન લટકાવેલું હતું.
 ખુટખી ઝલઝલ થતાં વારનીશનાંજ હતાં, ને પુલ મોહરાની
 ચળકતી પાઘડીનાં ઠાંઠાંની વચ્ચેથી હાથ ખોસી તે તેણે હાથમાં
 પેહરેલી પાઘડીનાં ઠાંઠાંમાં એક કળીદાર મોગરાનો તુરોખી
 મોજુદ હતો. ખાલ મોટા ગુચ્છવાળા ને મરોડદાર બનાવેલા
 હતા, અને નેકટાઈને કાલરમાં પણ તેણે જોઈએ એટલું
 ટેસ્ટનું ગામડું કાઢી નાખેલું હતું ! હાથમાં એ ઉપરાંત ચાદર
 જેવો ચુંદરીનો એક મોટો પણ મધમધતો રમાલ હતો, અને
 આંગળીઓપર ચકચક થતી વીતીવાળા હાથમાં એક ને નો
 ફીમતની ગેંડાનાં આમડાંની અને સોનેરી મુઠ્ઠાની વાર્કીંગ સ્ટીક
 ગુમાવતો ને નચાવતો તે ત્યાં ખોટી હતો.

તે કુમ્મી અને માકીને આવતાં જોઇ ઉલટમંદ સામે દોડી આવ્યો, ને ઘણુંજ હેતથી તે બંને બાનુઓને ખળ્યો. કહેવાની જરૂર છે કે તેના હેતના એ હાવલાવનો કુમ્મીએ તો ફક્ત એક ટચકારાથીજ જવાબ કર્યો ?

“કેટલું મોડું, ડીયર ?” કુમ્મીએ નરમ ઠપકાની ઢોળે ઘણાં વહાલથી કહ્યું; “હું તો વાટ જોતાં જોતાં ચાકી ગયો !”

“હવે એવો જુઠ્ઠો ફક્ક કરવાની કંઈ જરૂર છે ?” કુમ્મીએ કંટાળાથી કહ્યું; “તમે લખ્યું તે ટાઇમે તો નીકળ્યાં !”

“હા, કેક, વરી જુઠ્ઠો ઠપકો શાનો આપેછ ?” માકીએ પણ બચાવમાં બ્રીફ ઉપાડી; “અમે તો બરાબર વખતસરજ નીકળ્યાંતાં.”

“ત્યારે માહરીજ ભુલ હોશે,” કુમ્મીએ ગલરાધને તરત નાખતી કરી નાખી. “દાહરો દુકા છે; ને મેં દસ્તુરજીને પાંચ વાગે તો અખ્યારીપર હાજર થવા કહેલું છે. માહરા ફ્રેન્ડો તો જોઉં બાહરોબાહરજ ગયા, ને હું તમો લોકને લેવા આણી તરફ આવ્યો.”

હવે એ પછી તે સાજનમાજન બધું પાછું, જે ગાડી રસ્તામાંથી કરી લઇ છોટરીઓ આણીમેર આવી હતી, તેજ જોડીની ફેટન હજી ત્યાંજ ખોટી હતી, તેમાં પાછું જઇ ગોઠવાયું, અને કુમ્મીએ ક્યાં હાંકવું તેની કાચમેનને બાતમી આપી.

—:o:—

અકરણ પ.

—:o:—

તે બંને બાનુઓ અલખત સામી સાઈડે ને કુમ્મી ઘોડાને ખીક આપી જોકો હતો, પણ તે ઘોડાની જોડકમાં સરકાને

કુમ્મી બેઠી હતી તેની સામેજ બેઠો, ને બીહીતાં બીહીતાં તેણીનો નરમ નાનુક સુવાળો હાથ પોતાના હાથમાં લઈ બીજા હાથે તે પસવારયા કરતો રહ્યો. તાનુજ કે ગુરસામાં બેઠી લેવા જેવું ઘેરસલુક કુમ્મીએ બતાવ્યું નહીં.

“તું આજે તાણીજ ફકકડ દેખાયછ ને, ડીયર,” તેણે ખાસે બેઠેલી માકી નહીં સાંભળે તેમ કુમ્મીનાં દીલપર અરધો વાંકો વળીને કહ્યું, અને માકીએ, અલગત, માડીલી ખારી વાટેથી ખાહેર રસ્તાપરજ જોયા કર્યું, “આજે માહરા જેવો લાએગશાળી આખી દુન્યામાં કોઈ નહીં હોશે ! તેં અંતે હા કહીને મેહને ખરેખરો સુખી બનાવ્યો !”

“ખરેખર ?” કુમ્મીએ એટલા કીધા.

“ખરેખર !” ફકીએ ગરમ દીવાસોઝીથી કહ્યું, “માહરાં ગરાંના સમ જો જુઠું જોલતો હોઈ તો !”

“જો !” કુમ્મીએ જોવા મોટા સમ સાંભળીને રમુજમાં ગલારાટ કીધો.

“હા, અમરથું જુઠું જોલવાતું ?” ફકીએ જારી રાખ્યું; “હું માહરાં મનથી સારી રીતે જાણુંછ, માહરાં છગર, જે હું સુતવાગ તાહરે વામકનો નથી. હું તાહરો વર તો શું ખણુ તાહરો શુદ્ધપાલીશ થવા બી વામક નથી, પણ તું જોજે તો ખરી—પરજ્યા પછી હું તુંને ફેની સુખી કરશ તે !”

“ફેની ?”—અને કુમ્મી મોટા તુચ્છકારથી હસી.

“ધેસા જે અને જેટલું સુખ મેળવી આપી શકે તે બધું તુંને તાળડતોળ મળશે, માહરાં કલેનાં,” ફકીએ હેતનો ઉલારો એકદમજ ખરની નાખવા માંડ્યો. “ધેસો જોધો ત્યાં તું

ફીઓ ખરચજો ! તને જોઈએ તેવી સાડી કપડાં લેજો, ને જોઈએ તેવા દરદારીના વસાવજો—સમજી ?”

“સમજી !” કુમીએ મોટા નીશ્વાસ સાથે જવાબ કર્યો, અને તે મનથી પટપટી—“ઓ, શું એ બનવા ને માનવાભોગ છે કે આ અકકલ વગરનો એકજ, કશા બી ટેસ્ટ વગરનો અકરીકટ ભરેલો એકકો; કેળવણી વગરનો ઇડીયટ બીજા અરધા કલાકમાં માહરો ધણી થઈ બેસનાર છે ?”

પણ હજી શું મોડું થયું હતું ? હજી બી તે ના કહી શકે ને બધું ભાંજફોડ કરાવી માંડી વળાવી શકે એમ હતું, અને તેણીની તેમ કહેવા ને જાહેર કરવાની અરધી જબાં પણ થઈ, મગર તે એકદમ અચક્રી ગઈ. પછી શું ? કેકીનાં હાથનો અનાદર કરીને પછી શું સદા સુધી તેણીએ તે મોહતાજ, ઓશ્યાળી, દુકડખોર રવેશે મીસ ફેઝર જેવી એક વાંતરીને ત્યાં બસ જન્મો જન્મ પડી રહેવા પાછી જવું ? કેમ બને ? ઓ, જો તે એક જીવતું દોજબ હતું, તો આ બીજું બદતર જાહનમ હતું !

ગરીબ કેદી ! કુમીની છાતીપર શું ચઢતું ને ઉતરતું હતું, ને કેવા કેવા આબકતોડા વચ્ચે કેમ કેમ તેનો જીવ બીતરમાં ઉથલપાથલ થતો હતો. તે એ બીચારા ભોળાભટ્ટાકે કશું જાણ્યું નહીં, ને તેથી તે તો ખુશીની તેજમાં હજી ખુશાલ ને હસ્તોજ તે ગાડીમાંની પોતાની બેઠકમાં બેસી રહ્યો. એવી-રીતે હસ્તો કે તે હસવાના સખખે બી, બની શકે તો, કુમીની નજરમાં તે વધતો “અગલી હેલ”ને ખારો ઝેર લાગતો હતો !

છેલ્લે, ગાડી અગ્યારી આગળ આવી થોભી અને તેઓ

બધાં ઉતરીને અંદર ગયાં. કેડીએ બપકામાં ને ખુશાલીમાં ગાડીવાનના હાથમાં એક ચાટલો સેરવી દીધો, અને હજી તો ભાડું પછીથી આપવાનું કહી તેને બાજુમાં ખોટી થવાની વરદી કરી, જ્યારે ઉંબર ઓળંગીને પરણવાના હાલમાં જતાં જતાં બી કુમી અનીચણી ખંચાઈ. તેણીએ અનેકવાર હજી બી હોમતથી સમ્રણું પાછું ભાંછી પાડવાનું મન કર્યું, પણ બધી વખત એક આખી જીંદગીની મોહતાજના દોજખથી ડરી જઈ તે હોમત હારી હઠી ગઈ.

સારાંજ નસીબે તે આદરયાનમાં તે વખતે એક બે મોખેદ સાહેબો સીવાય ચરચા કે નીંદા કરે એવા બીજા કોઈ ન હતા, ને જેઓ હતા તેઓનાં મોહ તો કેડીએ સોનાની ચાવીથી તેવું કશું કરવા સામે બંધ કરી લીધા હતા.

તે કાંઈ ઘણી લાંબી કે કંટાળાભરી ક્રીયા ન હતી. આડા અંતર ને ચોખા ફેંકાવાનાં હીંદુઓ પાસેથી માંગી લીધેલાં ઘેઝાંચેડાંને વશ થવા જેવા સ્વભાવમાં કુમી હાલીજ ક્યાં? ફક્ત જરૂરી આશીરવાદથીજ એ કામ ચાલ્યું, અને દરતુરજના “પસંદે કરદમ?”ના પ્રસ્નનો ઉપર કુમીને બાજે વખત એવું ઝડપે આવતું કે બાજુ તે બાદશાહજીને ત્યાંજ વળગી પડી તે પીખી નાખે!!

ક્રીયા ખતમ થઈ.

ક્રીયા ખતમ થઈ, અને કુમી તેની મરજી હો કે ન હો, પણ કદી નહીં તુટે અને કદા નહીં છુટે એવી કાયમ ઓસ્તવારી વચ્ચે દાદરની દરગેહ કેડી પસતાકયાની મોહોરદાર મંજુર થઈ ચુકી!

તેઓ પરણી હોયાં. માકીએ જોવરણા લીધા, દોસ્તોએ તેમને હસ્તે ને ખુશાલ એહેરે મુખારક્યાદીઓની પહેરામણી આપી, કે જે બધું કેવાં ખોટાં દીલે ને દુખાયલાં મને કુમીએ ગળ્યા કીધું તે અત્રે બ્યાન કરીને કહ્યા વીના ચાલશે.

તેઓ ત્યાંથી પાછાં નીકળ્યાં.

કેકીની તારીફમાં પ્રમાણીકપણે કહેવું ને કબુલ કરવું ઘટે કે તેણે છૂટે હાથે ઘણો પૈસો વેચ્યો, અને આશીરવાદ સારવાવાળા બાદશાહજીઓનેજ નહી પણ આસપાસના નોકર નફરોને વટીક તેણે ઘણાં રાજી કર્યાં. તેઓ અંધાં ખરો ભેદ સમજી શકતા હતા. પોર્ચાના બાપની મંજુર્યાત વગરનાં તે એક લગન હતાં એટલુજ તેમાં નામુનાસેખપણું હતું એમ તેઓ જોઈ શક્યાં હતાં, કેમકે બાકી બીજી બંધી રીતે તો સર્વ કાયદાનુસરતું, રીતસરતું, હકદાર અને ખુદા વાજબીજી થયું હતું.

હવે પરણીને પાછાં ફરતાં માકીએ શરમાઈને તેઓનીજ ગાડીમાં બેસવા ના કહી, અને કેકીએ પોતાની બેહેનની એ “સારી સમજ” મનથી ઘણી વખાણી. વલ્લભત, હાલ તો એ બંને છોકરીઓએ કાંઈથી નવું કે અર ધારણ બન્યુંજ ન હોય તેમ ગુપચુપ સ્કુલમાં પાછું જવાનું હતું—તે તેજ તો કુમીને ઝેર જેવું કાતીલ લાગતું હતું!—કેમકે પછીથી અત્રેથી જઈને કેકી પોતાના બાપ આગળ એ મોટાં લાગ્યશાળી લગનની વાત નીકળપટપણે જાહેર કરી દેનાર હતો, અને તેને સોએ સો ટકાની ખાત્રી હતી કે તે ડોસો લગન થઈ ચુકેલાં જાણવાથી નાચારીનો માર્ગો એ વાત જાણવા પછી તરત મનાઈ જશે, ને કુમીને બીજે દીને તો વાજતે ગાજતે પોતાને બંગલે લઈ

જઈ શકાશે. વળી માટીથી તેજ વખતે સ્કુલ છોડનાર હતી, અને બંને નરન જોખમ સાથેજ ઘેર પાછી ફરનાર હતી.

એટલા માટે હાલ તો હજી તે સ્વારી સીધી પાધરી લગન થવા બાદ પાછી સ્કુલપરજ સીધારતી હતી, અને તે અરસામાં માટીએ શાણપતથી પોતે ખીજી ગાડીમાં બેસવા તે તે આ કુમી અને કેકીની ગાડીની પાછળજ રાખવાને છદ કરી. બેશક, કુમીને તે જરા થઈને ગમ્યું નહી, પણ કેકીને તો ખચ્ચીત તે આતી ઘણું ગમ્યું.

એ વખતે છેક સમીસાંજનો સમય હતો. સુર્ય અસ્ત પામી ચુક્યો હતો, અને સાંજનાં આખર થતાં ઝઝકળાં વચ્ચે પશીમ લણીથી એક ઠંડી લેહેટી દેમાગ ખુશીમાં તર કરતી છીસમે શેહેરમાં ધસી આવતી રહી હતી.

“તું જરાખી ખુશ નહી દેખાતી, બહાલી?” ગાડી ઉપડવા પછી ખીલીતાં ખીલીતાં વળી કુમીનો કામળ કર પોતાના હાથમાં લઈ કેકીએ પંસવારમાં કર્યો.

કુમીએ ટચકાઈ કીધું.

“જો, એમ ના કર?” કેકીએ માંગી લીધું; “જરાં તો મારી સાથે હસ? જરા તો ખુશી થા?”

“પણ તમોને જોવાની આંખ નથી?” કાલી ક્વચ છછણીજ પડી; “હું ખુશી તે કેમ થાઉં પરણ્યા પછી ખી મને ભસ્તમાંજ તમે પાછી મોકલી આપોજ ત્યારે?”

“અરે પણ તે તો હવે ફક્ત એકજ દંહારાને વાસ્તે છેની?” કેકી કગલી પડ્યો; “તું જો તો ખરી, હું આવના કંટલા જલદી ને કેવા દેકાણેસર લાવી મુકુંજ તે!” અને પછી જરા થોભીને વધાર્યું, “લેની, તુંને ખરું કેહું?” હું

તો આપણાં લગન આગમચળ એવણને બધો ભેદ ખોલીને કહી દેવાનો હતો, પણ હમણા હમણા એવણની તબીયતનું ઠેકાણું નથી ને સ્વભાવમાંની કાંઈ ધણીજ ફેર પરી ગીયોછ ! ખુદા જાણે શું મોકાણ છે; કંઈ સમજણ પડતી નથી. બારણાં બંધ કરીને ઓરડામાં એકલા બેસી રહેછ. કંઈખી ! એવણના મગજપર ભાર છે ખરો !”

“કાંઈ પૈસા ટકા જતા રહેવાનો તો નથીની ?” કુમીએ ઝટ પોતાની બેઠકમાંથી એ સાંભળીને અરધી ચમકી ઉઠતાં પુછ્યું. ઓ, તેણીએ આવા એકને તેના ફક્ત કમીના પૈસાને ખાતર તો પોતાનો ખાવીંદ અને માલેક બનાવ્યો હતો, અને હવે જો કાંઈ તેવુંજ પોલાણ પ્રગટ પડે તો ? જાણે કુમીને તો જાનજ એ ખ્યાલની ફકર થતાં આખર થઈ ગયો !

“નહી, કાંઈ છેક તેવું હોય એમ મને લાગતું તો નથી,” કુમીએ ફકરમંદ ને વીચારવંત અદાઓથી કહ્યું, અને પછી તરત પોતાની ઉલટમંદ રવેશે આગલી વાતપર પાછો આવતાં વધાર્યું, “અને તેથીજ મેં તેવણ આગળ આગમનથી વાત છેડી નહીં. હવે કાલે સહવારે ઘેર પહોંચતાંની સાથે હું વાત કરી લેવશ, અને પછી કાલને કાલ તમે લોકને અત્રેથી મુંબઈ લઈ જવા પાછો આવશ.”

કુમીએ જવાબ કર્યો નહીં. તે ચુપ બેઠી. હજી તો ભેંસ પાણીમાં હતી ! હજી તો ડાસો મનાએ સમજે કે મરીને માંચડો ખાલી કરી આપે તે ઉપર બધો આધાર હતો ! વળી વધારે—તે આ ગોદાણી કે જેને તે ખરાં જીગરના કમકમાટી ધીકારતી હતી તેને ફક્ત તેના પૈસાની કુમકપર પરણી હતી—તેના પોતાનામાં બીચારામાં ગમવા કે આહવા જેવું

હતું જ શું?—તેનાંમાં એક તો મીઠાંનીજ તાણુ હતી, તે બીજું તો વળી તે વાંદર જેવો “સોહામણો હતો; અને તે છતાં એવો બેટીમતી ભોગ પોતાની છાંદગીનો આપી ચુકવા પછી તે ડોસાને માથેના ભારની જે હેમક “કેકી” રહી રહીને હમણા વાત કરતો હતો તે તેના પૈસા ટકાની તારાછને લગતા કોઈ ભયંકાર ભેદનીજ વાત પુરવાર થાય તો? ગરીબ કુમ્મી—તે એવો એક ખ્યાલ વટીક કરતાં ખાતેનમાં ચરચર ધડત્ર!

તે ગાડીનાં ખુણામાં દબાઈને બેસી રહી, અને જ્યારે કેકીએ જરા તરા હીંમત પકડી એક પરણ્યા ખાવિંદનો ખ્યાર પ્રદરશીત કરવા જેવી હીંમત્યાલ કરી, અને એકાદ બોસો લેવાને તે વાંકો વળ્યો ત્યારે તેણીએ તેને ચથરાવીને “સરખે સરખા બેસી રહો!” એવો હુકમ કર્યો.

કેકી દબાઈ ગયો!

“તું એમ શું કરેછ, ડીયર?” તેણે એમ છતાં પછીથી તરત હીંમત એકકી કરી પ્રોટેસ્ટ કર્યો; “હું તહારો પરણ્યા ખાવીંદ છું, અને—”

“મારો પરણ્યા ખાવીંદ?” કુમ્મી મોટા તુચ્છકારથી બોલીને કડવાસથી હસી.

“હા, નહી કાંય?”

“તમે મને તમારે ઘેરજારે બોલાવી શકો પછી એ બધી વાત કરજો,” તેણીએ ફફડાટથી કહ્યું; અને, પરીણામમાં, તેઓને સ્કુલમાં મુકી આવીને કેકી જ્યારે સ્ટેશનપર પાછો ફર્યો, અને ત્રેનને ટાઈમ હોવાથી પ્લાટફારમ ઉપર ઉત્કેરાયલો ઉપર નીચે ફેરા લેવા કરતો હતો, ત્યારે એક ખુશાલ વરરાગ્ન કરતાં તરછોડ પામેલા ને અત્યંત ના ઉમેદ થમલા કોઈ

ગમખાર આસામીને વધારે મળતો આવતો દેખાતો હતો !
કુમી તેની હકંદાર હતી, પણ છુટાં પડતાં બી તેણીએ એક બી
હેતની ચુમીની આપ લે થવા દીધી ન હતી, અથવા એક
પરણેતરના પવીત્ર પ્યારનું એકબી લક્ષણ દેખાડી કે મંજુર
કરી શકી ન હતી ! તે, એટલા માટે, ઘણોજ રંજ પામેલો ને
દીલગીર થયેલો પાછો ફર્યો હતો.

તે બીજી સહવારે મુ'અઝ ઉતર્યો, અને ત્યારે કાંઈક
તાજુબ થયો કે તેણે મંગાવ્યા મુજબ તેની જોડીની ગાડી તેને
સ્ટેશનપર લેવા આવી ન હતી ! એ શું ? વધારે અનુયબી તો
એ હતી કે કોઈ આદમી બી ન આવ્યું હતું, ને તેથી જનસ્તી
બીજવાયલો ને વધતો ખફા થયેલો તે એક લાકુતી ગાડીમાં
બંગલે હંકારી ગયો.

તે બંગલો મહાલક્ષ્મીમાંજ દરીયાને મુખડે આવેલો હતો.
મોટેરાઓ ને બડેખાંઓ રહે ત્યાંજ રહેવાનો પેસલા પરતાક્યાને
લોલ થયો હતો. તે અસહ્યાતમાં માનવાવાળો ન હતો. તેને
ચીચોરા થયા એટલે તે પોતાને સર અને પીટીટનાં ખાનદા-
નની લગોલગમાં પહોંચી ગયેલો ખરાં દીવથી સમજતો હતો,
અને જલેને તે મોટે ઘરનાંઓ તેને જોઈને નસ્કારાં ચઢાવે
કે નો કોડાં કરે, પણ તેમની સરોબરમાં રહેવાનો તે પોતાનો છાપ
જેસાડી શક્યો હતો. તેણે તેથી દરીયાનીજ બાજુએ એક
રોનકદાર બંગલો ખરીદ્યો હતો, ને ત્યાં તે એક નવા “ઉગી
નીકેજા શેડીયા”નાં ધપધપથી રહેતો હતો.

તેના પૈસા ક્યાંથી આવ્યા તે આપણે આગળ વાંચ્યું
તેમ કોઈયે જાણ્યું નહીં, ને કોઈને તેણે ભેદ જોડીને કદી
કશું કહ્યું નહી. તે પાઉં બજારમાંથી દુકાન રાખતો રીધો

પાધરો ઉઠીને શેઠીયાઓની સંક્રમાં ઘુસી આવ્યો હતો, ને પોતાના પૈસાપર એકદમ મહા મુસ્તાક બની ગયો નજરે આવતો હતો. એમ છતાં ગમે તે હોય પણ છેલ્લા ચાર છ મહીનામાં તેનામાં એકાએક ઘણો ફેરફાર પડી ગયો. તેનાં ધરનાંઓ જોઈ શકતાં હતાં. તે બીધેલો ને ઉદાસ થઈ ગયો નજરે આવતો હતો. તે પુરી લુખે ખાતો નહીં કે ખરી ઉંઘે ઉઘાતો નહીં. તે કાઢનેબી પોતાનો ભેદ કહેતો નહતો, કે જ્યારે કાંઈ બી ખુશ થયતું કે થતું હોવાનો ખટકો તેઓને ખચ્ચીત કરીને થતો રહેતો હતો. તે વાસ્તે તે પવનસે લહે એવો ચીરડાઉ ને પાજી બની ગયો હતો.

હવે કેકુ જ્યારે પોતાના બંગલાની લગોલગ આવ્યો ત્યારે જોઈને ઘણો તાબુબ થયો કે આગળના બાગની રેલીંગ આગળ કેટલુંક ગરીબ લોક જમા થયતું હતું, અને વળી દરવાજાપર બે પોલીસના સીપાઈ આવી ઉભેલા હતા !

તે કુદકો મારી ઉંચે દમે ગાડીમાંથી ઉતર્યો, અને તેને સારાં નસીબે બારણામાંજ તેઓનો ખાનસમા મળ્યો.

“કેમ અમદુ, એ શું બધી ગડબડ છે ?” તેણે ગભરાટમાં તેને ઉતાવળો સવાલ કર્યો.

“ઘણી ખુરી ગડબડ છે, સાહેબ,” તે મુસલમાનીત ખાનસમાએ મોટી ઉદાસીના દેખાવથી કહ્યું; “આજે અત્યાર તક મોટા શેઠ ઉઠ્યા નહીં, ને અતે બારણું ઉતારી અંદર બંધ જોયું તો શેઠ પોતાનું ગળું કાપી નાખી આપઘાત કરેલો છે !”

“હું ?” અને કમનસીબ કેકીને લાગ્યું કે તેના પગ તળેની ધરતી તેના સામે ચકકર ચકકર ગોળ ફરતી હતી !!

“એક ચીડી લખી ગીયાછ જે પૈસા ટકા આયા તેવાજ વરસ બે વરસમાં પાછા જતા રહેલા, ને ત્યાર પછી લખેલા જેમનો તેમ જારી રાખવા મોટા ચાલુ ખર્ચો જેમને તેમ રાખેલા હોવાથી કરજ થણું થઇ ગયું, જેમાંથી બચવા જેવું કંઈજ નહીં જોઇ, બેઠજતીથી ડરીને, મેં માહરે હાથે માહરું સુઝયું કરી લીધું છ !”

“ઓ જોદા, ઓ જોદા !” કેકીએ એ સઘળું સાંભળતાં દુઃખની હાય પુકારી, અને બીજી પળે પોતાના તારાજ અને જખેહ થઇ ગયલા મુરખીની લાશ પોલીસના ચોકી પાહરા હેઠળ પડી હતી તે ઓરડા તરફ એક દીવાના જેવો દોડ્યો ગયો.

—:૦:—

અકરણુ ૬.

—:૦:—

માકી ધસાંધસ રડતી હતી.

તે પોતાના ખીતાની ખાયામાલી અને આપઘાતની વાત સાંભળી થથરી ગઇ હતી, અને કેકીનો એ મકસદનો તાર આવ્યો તે વાંચતાં તે અભાગણી છોકરી આખાં તનબદનમાં થરથર ધ્રુજ હતી. તે પછી તે કલાપીટ કરતી તેજ બપોરની ગાડીમાં મુંબઇ જઇ આવી હતી, અને જેહેસ્તીનાં દશમાં પછી હાલમાં ફક્ત રકુલથી સદાની રૂખસદ પામવા અને પોતાની ચીજ વસ્તુ જે તે વેર નાંખ મુકીને એ માઠા સમાચાર મળવા સાથેનો ઉતાવળા ગલરાટમાં આવી ગઇ હતી. તે અંભાળી લેવા અને સાથે મુંબઇ લઇ જવા, તથા મીસ ફેઝર

અને બીજાંઓને મળી લેવા તે આ એક છેલ્લો ફેરો અત્રે પાછી આવી હતી.

તે આપડી જાણે એક ખુશીના ખાખમાંથી અપકીને બીદાર થઈ હતી. અરેરે, એક પખવાડ્યાં આગમુજ તો તે પોતાને એક તાલેવંત આપની તાલેવંત દીકરી જાણતી હતી ! તે વખતે ખાનાખરાબી એટલી હદ સુધી પહોંચેલી હોવાનો તો તે હીણલાગ્ય બાળાને એક દુરનો સ્વપ્નો એ ન હતો, અને અકસોસ કે ખરાબી આવી લાગી તે તેણીના આપનો જન શોધતીજ માત્ર નહીં પણ તે પાછલ રહેલાઓની પુરેપુરી પાયામાલી, પશેમાની ને ખસ્તે ખોહારી શોધતીજ આવી હતી !

તે ગરીબ છોકરી મહા દુઃખ પામતી હતી. જોતાં જોતાંમાં તે નીરધન, નાચાર, નાવારસ થઈ ગઈ હતી ! તેના આપનાં દ્રવ્ય અને દોલતનો સુખી સ્વપ્નો જાણે આંખ ઉધડતાં ખતમ થઈ ગયો હતો, ને તે લાઇ એહેન પરેશાની ને પશે-માનીમાં એકદમ ગીરફતાર ગરક ગયાં હતાં !

પણ જ્યારે માકી એમ કલ્પાંત રતી હતી, ત્યારે કાળી કવચ—કુમ્મી કલાંટની શી દશા હતી

તે તેણીની પાસે માકીના ઓરડામાંજ પાચીને હાલમાં ઉભી હતી, પણ તે લોકે લાજે વધતી આવી રતી. તે દેખીતી રીતે માકીનાં મોટાં કલ્પાંતમાં તેણીને સગર મળાવા ને દીવાસો દેવા અત્રે આવી હતી, પણ ઓ—તેણીની પોતાની ધાતકી નાઉમેદી ને જીગર ચીરી ફાંસી નાંખનારા ખીજવાટનો ખરો ખ્યાલ કંઈ કલમ વાંચનારને આપી શકશે ? તેણીની જાતીમાં અંગાર ધગધગતા હતા ! તે કેહીં જેવા એખયલને પરણી તે શા પર ? ફક્ત તેના આપના તે કહેવાતા બેથુમાર પૈસાપર,

અને એ શું ચરીત્રાં અને તેણીનાં પુટેલાં તકદીરતું કાંઈ કમ કર્તવ્ય હતું કે તે પરણીને પરણી બીજી સહવારે એક ઘડાકા સાથે તે ડોસાની ખોહારીનો લડકો પુટી ગયો ?

તે મરવાનો હતો તે મુવો તો ખરબહનમ, પણ તે એક દહાડો જલદી બી નહીં મુવો ? ગજબ થયો ! એકજ દહાડો તે વહેલો મુવો હતો તો કુમી પોતાનો આ લયંકર ભોગ આપતી આસાનીથી બચી જતે; અને હવે ? અને હવે “ન ઇધર કે રહે-ન ઇધર કે રહે” તેની અવશ્યામાં જેટલી આ રકુલથી તેટલીજ વળી તેણીએ મોતાની મતલબસર શોધેલી પૈસાની પનાહથી તે અલગ રહી અને રવડી ગઈ !

ખરેખર, ખુદાની લાકડીને અવાજ નથી. તે કેકીને હીણતી ને ધીકંકારતી છતાં પોતાની પાખી મકસદ-નાચીજ પૈસા-ના લોભ ખાતર પરણી, અને ત્યારે કાળી કવચનો એ અધર્મ ખરેખર ખુદા વટીક ખમી ન જાય એવોજ હતો ! પરીણામમાં, તેથી, બીજી સહવારે માકીપર આવેલા કેકીના વીગતવાર તારથી કુમીને જ્યારે એ બધા લયંકર ભેદની ખરી ખાતમી મળી ત્યારે ગોયા તેનાં બદનમાં ફરતું લોહી બંધ થઈ ગયું, અને તે પથ્થર થઈ ગઈ.

તે ચીસ પાડીને રડી પડતે ને પોતાની ઘાટકી નાઉમેદી ને ખીજવાટમાં સર પટકીને ખાલેખાલ પીખી નાંખતે એવીજ બધી જોરાવર લાગણીઓ તેણીને થતી રહી, પણ તેમાંનું તે કશુંબી ફરી શકી નહીં. તેણીનો કેકી અને માકીની સામેનો ગુસ્સો એટલો જલદ અગ્નીની કીસમનો હતો કે જાણે તે ખદ્ગીની આગમાં એ જાતની નળખાઈ પુરવાર કરનારી તેણીની તે બંધી હીલચાલો બળી જળીને ખાખ થઈ ગઈ !

તેને માફીપર બી ઓછું ઝતુન આવતું ન હતું. તેણેજ તો આગળ રહીને તેણીને સમજાવી સમજાવીને આમ ગરદન મારી હતી? તેણેજ તો તે રાહિસ લાઇની હીમાયતમાં રોજ-રોજ તેણીને કંટાળો આપી આપીને સીસામાં ઉતારી હતી? એટલા માટે પોતાના બાપનું “દશમું ને બારમું” કરીને માફી બચારે પાછી ફરી, અને સ્કુલમાંથી ઉઠાંગરી કરવાની તૈયારીઓ કરતી તે તેણીના ઓરડામાં ધસાંધસ રડતી હતી એમ તેણીને કહેવામાં આવ્યું ત્યારે તે ત્યાં ગઇ ખરી, પણ માફીની પાસે ઉભેલી તેને હેત અને મોહોળતની નરમાસથી દીલાસો દેનાર કરતાં બને તો તેણીનું માથું હુંદી નાંખવાનાં ઝતુનમાં ઉભેલી એક કપડી તરીકે-જેને જોવાનું ભાન હોય તેને-તે વધારે નજરે આવે એવો મામલો પ્રત્યક્ષ દેખાતો હતો !

“ઓ કુમ્મી, ઓ કુમ્મી, જોરે જો, આએ બધું એકા-એક શું થઇ ગીયું !” માફી કંકલાટ કરતી હતી; “કેવા મારા બાલાજી ! કેવા બાદશાહ જેવા છવના ને કેવા દયાળુ તબેહના મારા બાપ ! અરે બાપ, મારા બાપ, એ તમોને શું સુઝ્યું ?”—અને તે દુઃખી છોકરી બે અખતયાર રડી પડી.

“હવે શાનો એટલો જુહોડો જુહોડો કંકલાટ કરેછ ?” કુમ્મી તરડાઇ પડી. “એમ રરવા કુટવાથી કંઈ તારા બાપ પાછા આવવાના છે ? તેવણું તો મોહોત ઉતું ને મરી ગીયા, પણ બીજાંને છવથી મારી ગીયા તેનેજ રરની ? જુરું કંઈ તેવણું નથી થયું ; ખરો મરો તો જેઓને પોતાની બધી કીધી કરણીનાં ફળ ચાખવા મરનાર પછવારે છોરી ગીયાજ તે લોડનોજ થઇ ગીયોજ તેની વૃત્તિ કાંઈ સમજ ખરીજ ?”

પણ માફી તે હેતવંતી ભોળાઇના એ વાહીયાત બદલાત

પર કશું ધ્યાન આપવા કે ગુસ્સો ફેરી શકવા જેવી, મનની સ્વસ્થ હાલતમાંજ ન હતી.

“અરે બાવાજી, હવે અમે તમોને પાઠ કાંઈ જોઈશું?” તેણીએ કલ્પાંત ચાલુજ રાખ્યું; “હવે તમારા વગર અમારે માથે વાંસે કોણ થશે?”—અને કુમીને તો એ બધો કકલાટ સાંભળતાં એવું ઝેર ચઢે કે જાણે હમણાં બાબુમાંની દેવાલ સાથે માફીનું માથું અફાળી મેલીને તેને બી જીવથી ત્યાંજ મારી નાખી ને હંમેશની ચુપ કરી મેલે ! તે પીસેલા દાંત ને બીડેલા હોઠ સાથે, બંને હાથોની ટાપટ મુઠીઓ વાળી, લગલગ ખુતી જેવીજ લાત્ર લોહીઆળ આંખોથી માફીને મોટા તુચ્છકાર વચ્ચે તેના કલ્પાંતમાં ટીકતી ઉભી હતી. તે પોતે નાઉમેદી ને બીજવાટથી અરધી દીવાની બની ગઈ હતી, અને તેથી માફીને તે ઢોંગી ને ઠગારા મરનારનાં મોહોત માટે કલ્પાંત કરતી જોવાનું તેણીને સારૂ બળતાંમાં ધી હોમાવા સરખુંજ થઈ પડ્યું હતું !

એવામાં મીસ ફ્રેઝર તે ઓરડામાં આવી. તે સરેસ્તાના ગંભીર ઠસામાંજ બારણું હળવેથી ઉઘાડી અંદર આવી. તેનો ચહેરો દર્દમંદ ને દયાળુ હતો. તે દેખીતી રીતે માફીની આ અવદશામાં ખરાં દીલથી દયા ખાતી હતી.

“ચાલ ચપીજ, માફી ડીઅર,” તેણીએ તે છોકરીનું માથું હેતથી પેટમાં ચાંપી કહ્યું; “બનવા કાળે બનવાનું તે બન્યા વગર રહેતું નથી.”

“ઓ મીસ ફ્રેઝર, હું કેમ બમું? કેવા માહરા બાપ ! કેવા માયાજી, કેવા મેહેરબાન !” માફીએ ડચકાંઓ વચ્ચેથી

કહ્યું—અને કુમ્મી પ્રગટ તીરસકારથી, કંટાળો ખાધેલી, ત્યાંથી ખસીને બાલુમાંની બારીએ જઈ ઉભી.

“હું તે જાણું છું, હું તે સમજું છું,” મીસ ફ્રેઝરે માફીના કકળાટના જવાબમાં દીવાસો દીધો, “પણ હવે એમ તારી તખીયત ખીંગાડવાથી શું હાંસલ થવાની છે? તેવણુ તો મરીને ચુપી થયા. ખીચારા જન્નળથી છુટા! ચાલ અપીગ્ન-ગરીબ છોકરી!”—અને મીસ ફ્રેઝરનાં માનમાં કહી શકાશે કે આ તેણીની લાગણી ખરાંજ દીલગીરી હતી. તાલુખી એ હતી કે આજ તક કાંઈને માટે ખી એટલી નરમાસ કે એવી દીવસોઝી તે “મોટી માસ્તર” બતાવી શકી ન હતી!

તે (મીસ ફ્રેઝર) હવે કુમ્મી આગળ ગઈ!

“હું ધારું કે આપરે અહીં હોઈ શું તો એતું દીલ ભરાઈ આવ્યાંજ કરશે,” તેણીએ કુમ્મીને કાંને લાગી કહ્યું; “ચાલ, આપરે અહીંથી જતાં રહીએ, ને તું માહરા ઓરડામાં આવ, કુમ્મી. મારે તુંને તાહરે પોતાને લગતું કંઈ ઘણી જરૂરતું કહેવું છે.”—અને તે પછી તરતજ તે પીક ફેરવી ચાલતી થઈ.

કુમ્મીએ પાછવાડેથી તેની ખીજ પાડી.

“મરે તું!” તે કટકા મોરતાં મનથી પટપટી; “વરી ભરતે ગેઈ મને માહરે પોતાને વરે તે શું કહી મરવાની હોશે?”—અને પછી માફીને પોતાનો અસખાળ પેક કરતી એકલી છોડી તે ખી ત્યાંથી જતી રહી.”

પાંચ મીનીટ, અને તે મીસ ફ્રેઝરના ઓરડામાં ગઈ. મીસ ફ્રેઝર પેલીજ મોટી પીઠની ખુરશીપર તેની વાટ જોતી એક કાગળ વાંચતી બેઠી હતી, અને કુમ્મી જઈને છેદતી.

ટપાટપી વખતે જે ટેમ્પલ આગળ ઉભી હતી તેજ ટેમ્પલ કને ઉભી રહી.

“તું આવી કે?” મીસ ફ્રેઝરે ચશમામાંથી આંખ ઉઘી કરી તેના લણી બેતાં કહ્યું; “ખુરસી લે ને બેસ.”

કુમી બેઠી.

તે મનથી લણી અજામ થઇ કે એ વળી શું નવું કહિતક હતું! મીસ ફ્રેઝર અસાધારણ મમતાથી બોલતી હતી, ને તેણીએ વળી આજ તો તેણીને મોઢે ચઢીને આવી માયાથી બેસવા વડીક કહ્યું હતું!

“આએ તારા પપાનું કાગળ આયુંછ,” મીસ ફ્રેઝરે તે પછી કહ્યું, અને કુમી ચમકી! તેના પપાનું કાગલ? જેની હસ્તી નીસ્તીમાં નાણુદ થઇ ગઇ હોય તેમ જેના તરફથી છછ વરસના જીલમાટલરયા અરસા દરમ્યાન તેણીએ કશું એ સાંભળ્યું ન હતું તેમના તરફથી આજે કાગલ! તે હદ વનાની તાજુમ થઇ.

“એ માહરા બેકદર ને બેપરવા બાપ હવે રહી રહીને. અત્યારે શું લખેછ?” કુમીએ બીતરમાં દરીયા દોહવાતા હોવા છતાં બાહરથી તમામ શાંતીનો દેખાવ રાખી સવાલ કર્યો.

“તેવણ પાછા મુંબઇ આવેછ,” મીસ ફ્રેઝરે જવાબ દીધો.

કુમી, એમ છતાં, એ સાંભળીને અજામ કે રાહ થયલી જણાઇ નહી. તે બાપને માટેનાં હેતની લાગણીઓ વરસોથી તેણીની છાતીમાં મરણ પામી ચુકી હતી.

મીસ ફ્રેઝર ખુશ મીઝાજે હસી.

“તું કાંઇ અજામ કે ખુશી થતી નથી દેખાતી, કુમી ડીયર,” તેણીએ અજામ જેવી મમતાળુ લાગણીથી કહ્યું,

“પણ તું બધું જાણશે ત્યારે અજબ થવા વગર રહેવાનીજ નથી. જો સાંભળ એ કાગળ.”—અને તે જેમ ઇંગ્રેજમાં લખેલો હતો તેમજ મીસ ફ્રેઝરે કુમીને ખુલ્લે સાહસે ધીમે ધીમે વાંચી સંભળાવ્યો, અને કહેવાની જરૂર છે કે તે સાંભળતાં કુમી અગ્નયણીના એક દરીયાવમાં ખરેખર ગરક ગઈ ?

તે કાગલમાં, ત્યારે, એયું તે શું લખાઈ આવ્યું હતું ?

અમો તેનો ભાવાર્થ ટુંકમાં અત્રે વાંચનારાં સાહેબોની વાકેશી થકી રજુ કરશું.

તેમાં વધાઈ લખાઈ આવી હતી કે કુમીના બાપનો હાલ નહીં ધારેલો એકદમ ને અચ્ચુચ ફરી ગયો હતો ! તે બાખાવરખા જેવો પોતાનું ટટ્ટુ અત્રે નહીંજ ચાલવાથી ઠેઠ જંગખાર ગયો હતો, અને ત્યાં બી માહ મુશકીલથી પોતાના નીલાવખરચ જેટલું પેદા કરતો રહેલો હતો; પણ પાછળથી એક મોટા જોખમની કારસાજમાં તેણે યાહોમ ઝીપલાવ્યું, અને પરીણામમાં તેનો દહાડો તમામ નહીં ધારેલો ફરી ગયો. તે ત્યાંના સુલતાનનો માનીતો થઈ પડ્યો, અને અચ્ચુચ માન ચાંદ અને પૈસા ટકાની પરવરદેગારે તેનાપર હર પાંતીની ને જે શુમાર નવાજીશ કરી—એવી હદ સુધી કે હાલમાં મોટો નામદાર ને જરદાર બનીને એક લખોપતી શેઠ્યા તરીકે તે પોતાની જન્મભુમી તરફ પાછો ફરતો હતો !! તે હવે બુદ્ધાપો પોતાનાં એકનાંએક બચ્ચાંની ગોદમાં આરામ થકી ભોગવવા મુંબઈ પાછો આવતો હતો, અને તે બચ્ચાંને વરસો તક વીસારી મેલવાની શુમરાહી ને અંધાપાના પોતાના અપરાધનો હવે તેને પૈસા ટકાનાં સંપુર્ણ સુખમાં રાખી તે જાણે પોતાનાં દીલો-

જનથી બદલો વાળી આપવા ચાહતો હતો; ને એજ મકસદનું તેણે બધું સતીસ્તાર મજકુર લંગાણ કાગલમાં લખી વાળ્યું હતું !

પ્રકરણ ૭.

—:૦:—

કુમીનો દમ બંધાઈ ગયો.

તે ન તો હાલી ન તો ચાલી; તે ન તો હસી ન તો રડી. તે ખામોશ એક મીણનાં પુતળા જેવી બેસી રહી. ફક્ત ઉપરથી અનેક તરેહની અસહ્ય લાગણીનાં પરીણામમાં તેના હોઠ ધુજતા રપટ નજરે આવતા હતા.

તે ખુશી થયલી તો જરા ખી દેખાઈ નહી. ઉલટા તેના ગાલ જાસ્તી રીકડા પડ્યા અને તેની આંખો વધતી ખુનખાર બની. જાણે તેણીને જગરો “શોક” લાગે એવા કાંઈ માફ સમાચાર મળ્યા હોય તેવોજ હુબહુ હીણ નસીબની કુમીનો બધો હાલ હાલમાં નજરે આવતો હતો !

“તું તદ્દન ગભરાઈ ગયલી દેખાયછ, કુમી ?” મીસ ફ્રેઝરે બેહદ મમતાથી કહ્યું; “બેલી, એ તો ખુશીની વાત છે; હવે તો ખુશીજ થા. લે આય કાગલ—તારા ઓરડામાં જ ને ધીરજથી વાંચજે, એટલે તારાં મનનું સમાધાન થયા પછી તુંને બધું વધારે સારી રીતે સમજ પડશે.”—અને કુમીએ ચાવી આપેલાં એક પુતળાંની અદાથી હાથ લાંબો કરી તે કાગલ લઈ લીધું.

“એ ક્યારે આવું?” તેણીએ તે પછી તમામ શોકાતુર રવેશે—ધીમે ને ગળગળતે સાદે પુછ્યું.

“હું દીલગીર છું, દીકરી, કે એ છેક બાર દહાડાનું આવેલું મને આજેજ હાથ આવું,” મીસ ફ્રેઝરે ખુલાસો કર્યો. “એમાં ઘણી મોટી ગફલતી થઇ છે. પોસ્ટમેનને મેંરી વરંડાપર મળી ગેઇ હોશે તેનેજ તે આપીને આવતો થયો, ને હું તે વખતે મીસીસ સ્કૉટને મળવા ગયલી હોવાથી મારાં આવતાં સુધી મેંરીએ તે પોતાના સ્કૉટનાં ગજવામાં રાખ્યું. તે પછી તે હેમક ઊકરી એ કાગલની વાત તદ્દનજ છુટી ગઇ ને છેક આજે સવારેજ તે બદલેલા સ્કૉટની ને તેમાં રહી ગયલાં એ કાગલની એને યાદ થઇ! મેં તેને ત્રણ રૂપીઆ ફાઇન કીધાછ.

“બાર દહાડા થયા—બાર દહાડા?” કુમીએ મોટા અફસોસની હાએથી અટવટ કર્યું, અને વાંચનાર તેણીનાં એ અટવટનો બાએસ સેહેલથી સમજી લઇ શકસે. તે પૈસાપર મરવાવાળી હેમક કેટીને ફક્ત પૈસાને ખાતરજ પરણી હતી, કે જ્યારે ખરેખર તો તે જે સાંજે પરણુ તેજ સવારે આ કાગલ હાથ આવી ચુક્યું હતું!

ઓ કેવી કુર સરજત! નસીબનાં કેવાં બેરેહેમ નખરાં!! જે વેળાસરજ આ વધાઇની માંહીતી થાત તો કુમી કેટી જેવા એકને પોતાનો ભરથાર બનાવાની સત્યાનાશીમાં ઉતરી જતેજ શું કામ? તે પરણી—પૈસાને ખાતરજ પરણી; અને ત્યારે એક હાથપર કેટી તારાજ થયો, ને સાંખી તે પોતેજ આપીકાં ધનથી પૈસેટકે પુર થઇ પડી!

*

*

*

*

કુમ્મી તેના ઝોરડામાં એકલી હતી.

પેસો કાગળ તેના ખોળામાં ખુલ્લોજ પડેલો હતો, અને કલાકો તક પોતાની એ અજાણ્ય જેવી હદ સુધીની હીણી સર-જતપર વીચાર કરતી તે તસતસ આંખોએ ત્યાં બારીનાં એક ખુણામાં ખુરસી ખેંચી એકલી બેઠેલી હતી.

તે એમજ દીવાની જેવી બેસી રહેતે—જે માફી તેને મળવા આવીને એ તેણીની ખુરી હાલતમાંથી તેને સન્નગરૂત ને સચેટ ન કરતે તો !

માફી તેને મળવા આવી હતી. તે સ્કુલથી સદ્ગતી રૂપસદ લેતી હતી, અને જવા પહેલાં કુમ્મીને કોટી કરવા આવી હતી, જ્યારે જવાખમાં તેણીએ તદ્દન અણમણી-અરધાં દીલની-માફીને એક કોટી આપી. “આવજો” કીધું. તે નરણુ બોનનુંએ પોતાનાં સગપણને લગતી તો, અલગત, કશીજ વાત કરી નહી. એક બોલ બી નહીં. ગરીબ માફી બીહીતી હતી કે કુમ્મી તો એ વાતની યાદ આપતાં તેને જીવતીજ ફાડી ખાશે, અને કેકીએ આજ તક તેને એક કાળો દરફ બી લખ્યો ન હતો તેજ બતાવવાને બસ હતું કે તે ઉલ્લુ જવાન પોતે બી પોતાની આ પશેમાનીમાંથી હજી તક કશી રીતની રીહાઈ પામી શક્યો ન હતો.

માફી ગઈ.

તેણીએ ગાડી ઉપડી જતાં પોતાનાં આંસુઓ વચ્ચેથી ગાડીમાંથી ડોકું કાઢી કુમ્મીની બારી લાણી બેચું, કે જે તેણીને જતી બેવાને કશીજ દરકાર રાખતી ન હોય તેમ રડમસ હાલે પોતાની ખુરસીમાં હજીજી બેસીજ રહેલી હતી.

તેણીનાં (માકીનાં) મનમાં એથી ઘણું જોણું આવ્યું. તે તેણીને આપા દુઃખભર્યા સંજોગોમાં વટીક ગાડીવેર મુકવા ન આવી કે હેતની એક બી ખરી લાગણીથી તેને બગલગીર ન થઈ તે માકીને જરા થઈ ને ગમ્યું નહીં; પણ, એમ છતાં, તેણીને એ છોકરી તેણીની અજબ જેવી સુંદરતાના સમળે અતીઘણી ગમતી હોવાને લીધે તે કેમે કરતાં તેની ઉપર પોતાનાં મનથી વટીક ગુસ્સે થઈ શકી નહી. તેણીનો અક્સોસ ને બળાયો એ હતો કે તેના બાપ એવી એક નમુનેદાર વહુને એકવાર બી નજરે જોવા પામ્યા નહી; જોતે તો તેણીની ગમે એવી ગરીબી ને પૈસાની મોહતાણ છતાં (નેવણનો પોતાનો હાલ એકવાર હતો તેવો આખાદજ રહ્યો હતો તોળી) તુરત મોકળે મને તેણીનો તેઓ. હેતથી આદર-સત્કાર કરતે.

તે બપોરે મીસ ફ્રેઝરે કુમીતું જમવાતું એક ત્રેમાં તેના ચોરડામાં પરલાકું મોકલી આવ્યું, ને એક આપા તે ટેબલ ઉપર લાવીને મુકી ગઈ ત્યારે કુમીથી તેનાં જળતાં છગરની દરેક અંગત છતાં હસ્યા વીના રહેવાયું નહીં. તે ભોણું ઘણીજ તણુમલતું મોકલેલું હતું, અને રોજ તેણીને દાસો ભરવા જોગું જે તંગ ખાવાતું મળતું હતું તેથી ઉલટી રીતે જથ્થામાંજ નહીં પણ જાતમાં અને સ્વાદમાં પણ તે આજે એક ઘણી ચઢ્યાતી રકમની ન્યામન હતી !

અરે પૈસા, પૈસા ! કેવું તાહરું દુન્યામાં મહત્ત્વ છે ! શીલસુદ્ધે તને “હાથનો મેલ” પુકારે છે, અને કવીઓ તને કમીનો અને તુચ્છ જાહેર કરે છે; અને તોળી ખાન, પાન, માન, શાન બધેકે જાન વટીક તારા થકીજ અગત અને

અમરગી જાણે છે ! કમનસીબ કુમી—કાળી કવચ-ગઇ કાલ તક તો દેકે દેકે મરાતી હતી, કેમકે તે ગરીબ અને મોહ-તાજ હતી; પણ તેણીનો ગાપ લખોપતી થઇને હવે તેણીને પોતાને આશરે લેવા પાછો ફરનાર હતો એ દીક્ર ઉશ્કેરનારા સમાચારે મીસ ફ્રેઝરની તેણીની તરફની બધી વક્ષણ જાણે ચમત્કારીક કે જાદુઇ અસરથી હોય તેમ ફેરવી નાખી આપી હતી !

“મીસ ફ્રેઝરે જમવાનું મોકલ્યું, મીસ,” તેને ટેબલ પર ઉતારતાં આયાએ કહ્યું; “એમ કહેજ કે તમે સહવારે નાસ્તો કરવા બી આજે નથી આયાં તે એમ જો નહીં ખાશો તો બીમાર થશો. જરા ખાઇને પાણી પીવો કે જીવ ઠરે.”—અને તે આયાં ગઇ.

કુમીનું તો ધણું મન કે તેને ધધરાંવીને પાછીજાવાજે, કેમકે જે ગઇ કાલ સુધી મીસ ફ્રેઝર કહી કરી ન હસી હતી તે હવે આજે કરવા તણાઇ મુઠ હતી તે કુમીનાં સ્વમાનમાં નહીં પણ કુમીના ગાપના પૈસાનાં સનમાનમાં વધારે હતું; પણ તાજુબ કે હવે તે “મડમ” સાથે મરાયા કરવાનું આપણી કાળી કવચનું ઝનુન પણ તેણીની જાતીમાં મરી રહ્યું હોય તેમ તેવું વર્તણુ કરવાને અણુગમે વધારવા તેણીને આ વખતે ગમ્યું નહીં. તેણીએ, તેથી, મન કંઠણ કરીને છુક બાચકો ખાઇને પાણી પી લીધું.

તે પછી તે પાછી બારી આગળ જઇ બેઠી; અને હવે પેલી ગળામાં ઝાળવેલી તોક-કેકી જેવા એક એકપત્ર ખાવ-દત્તી ઝુસરીથી કંઈ રીતે મુક્તી મળી શકે તે માટેનાં ધણાં દુઃખકારક અને ગંભીર વમાસણમાં તે ઉતરી ગઇ-તેટલાં

તેણીનાં ઓરડાનું બારણું પાછું ઉઘડ્યું અને પેટીજ આયા .
પેલાં વાસણ ઉપાડી જવા પાછી અંદર આવી.

“એક પારસી ગ્રહસ્થ નીચે આયાજ, અને તમેને
તાડીદથી મળવા માંગેજ, મીસ,” તેણીએ તે વેરવાર વાસણો
જમા કરીને તે ઉંચકી . કદ્યું.

“કાણુ છે?” કુમારે કુખી દેમાગે પુછ્યું.

“આંપણું મીસ માણેકના લાખ છે, મીસ,” તે આયાએ
જવાબ કર્યો; અને પોતાના પતીનું નામ સાંભળતાં તે સુંદ-
રીના ગાલો ઉપર એકદમ રતાસ ધસી આવ્યો.

તે ઓશક, ગભરાટ અથવા ગુસ્સાથી એકદમ લાલ થઈ
ગઈ. તે અહીં? તે પાછો આવ્યો? તે શું કહેવા આવ્યો હશે?

એકાદ પળ તેણીને એમ બી મન થયું કે તેણીએ તેને
મળવાને એખી નાજ કહી મોકલવી ! હવે તેણીએ તેને મળ-
વુંજ શા માટે જોઈયે? જે ઉમેદપર તેણીએ તેના એખવત્ર
હાથને એક સદા સુધી માટે સ્વિકાર કર્યો હતો તેમાં તો તે
છગરતોડ હદ સુધી ઠગાઈ હતી, અને ત્યારે તેણીની સામે એ
કીસમનો ભયંકર દગો થયેલો હોવા છતાં તે નફ્ટ નાક લઈ
વળી તેને શોધતો આવ્યો હતો તો તે શું કહેવા માંગેનો
હોવો જોઈયે?

“મીસ ફ્રેઝર તેને આવેલો જોયોજ કે?” તેણીએ ધીમે
સાદે તે વાસણ લેઈને તે ઓરડામાંથી બહાર નીકળી જતી
આયાને એકાદ પળ થોભારી પુછ્યું.

“મીસ ફ્રેઝર તો બહાર ગીયાંજ, મીસ,” તે આયાએ
જવાબ કર્યો.

“ને પારસી કાંઈ છે?”

“નીચે ડરોઇંગ રૂમમાં જ છે.”

“તેને ત્યારે આપણા ડાઇનીંગ રૂમમાં મોકલ; હવે જમવાનો વખત થઇ ગીયોછ તે ડાઇનીંગ રૂમ તો ખાલી જ હોશે ?”

“હા, મીસ, નાંદાં હમણાં કોઇ નથી.”

“ત્યારે તેવણુ સાથ મને જરા ખાનગી વાત કરી લેવીજ તેથી તેવણુને તાંહાં લઇ જઇને બેસાર,” કુમીએ નરમાસથી લગભગ અરજ કરતી કીસમે કહ્યું, “અને હું પછીથી તુંને ખુશી કરશ.”

તે આયા આ છેલ્લા સંધ્યારાત્રી કાંઇક રાજી થયલી જણાઇ. તે પાર્સી મળવા આવ્યો તે જાણીને તે પોરી કાંઇક ગભરાયલી ને ઉરકેરાયલી દેખાતી હતી તેજ ખતાવવાને બસ હતું કે એ મીલાકાતના સંબંધમાં સધળું જોઇએ તેટલું સીધું ને પાંસડું ન હતું; મગર તેણીને તેની આ થોડીક ખીદમત માટે ચીચોડા મળવાના હતા, તો પછી તેને કનવાર કરવાની શી જરૂર હોય કે મુરદાં બેહેસ્ત જનાર હતાં કે દોઝખ ?

તે આવાના ઉતરી જવા પછી ખી કુમી બેચાર મીનીટ પોતાના ઉરકેરાયલાં મનનું એકાંતમાં સમાધાન કરી લેવા પોતાના ઓરડામાં થોળી, અને પછી જ્યારે તે દાદર ઉતરી ત્યારે તેનાં કદમ મજબુતીથી મેલાયલાં અને ઠરાવભર્યાં હતાં. કંકીને શું જવાબ કરવો તે અત્યારમાંજ પુરતી હીંમત સાથે તે મનથી નક્કી કરી ચુકી હતી !

“આયો તે ખી હીકજ છે,” કાળી કવચ દાદર ઉતરતાં

મનથી પટપટી; “ઝોઠ વખત લટકો ફટકો થઈ ગીઝો-
લોજ બંલો.”

તે ડાઘનીંગ રૂમમાં પહોંચી. ત્યાં કેટલી રકમસ અને ઉશ્કે-
રાયસો જમવાની ટેબલ આગળ તેની વાટ જોતો ઉમેસો
હતો, અને પોતાની પરણી મોહોરદારને ખારણાંમાં દાખલ
થતી જોતાં તે ઉલટમંદ અને અત્યંત આરજુભર્યો તેને
મળવાને સામો ધસી આવ્યો, કે જ્યારે કુમી એ મામલો
જોતાં ઝોઠ શાહનશાહ ખાતુના રોળ ને દમામથી સામી એ
કદમ પાછળ હડી ગઈ !

પ્રકરણ ૮.

—૦:—

ગરીબ કેટલી ! તે તદ્દન હાલ હવાલ દેખાતો હતો. તેના
ચેહેરાપર તેજ કે દુરાણી કદી જી હતીજ નહી, પણ હાલમાં
તે વધારે હાલગેહાલ, લેવાયલો લુટાયલો ને આજોઈ નજરે
આવતો હતો. તેના પોશાકમાં આગળની પેકે તથ્યાર થતાં
કશી જી નકસીની ટીપટાપ કરવા તે થોખ્યો હોય એમ મુત-
લગ દેખાતું ન હતું. તેનો ચેહેરો શોકાતુર અને અદા તમામ
દદમંદ અને ગંભીર હતી.

તે કુમીને સ્કુલના ડાઘનીંગ રૂમમાં દાખલ થતી જોઈ
ઉલટસોર ને ઉતાવળો તેણીની આગળ ધસી આવ્યો, કે જ્યારે
કુમી પોતે, આપણે ગયા પ્રકરણમાં વાંચ્યું તેમ. તે પોતાના
પરણ્યા ખાવિંદની ગોદમાં હેતથી જઈને દળાવાને બદલે
દેખીતા તુચ્છકાર ને કમકમાટ સાથે સામી એ કદમ પાછળ

ડી ગઈ! કાઠ ખી ખીજી છોકરી પોતાના ગમે એવા અણ-
મતા ભરથારની આંખે કીસમની હાડમારી ને સંકટમાં વધતી
તાછી દીલસોજીથી દાઝીને તેની શરીરક થયા વના રહી શકતે
હીં; પણ અફસોસ કે કુમી કલાંટ-કાલી કવચ પર એવી
કે દયાળુ લાગણી ગાલેળ આવી શકી નહીં, ને જે આવી
ફક્ત ગરૂની, તીરસ્કારની, તુચ્છકારનીજ હતી!

“તમે અત્રે શું માંગોછ? તમે શું કામ અહીં મને
ખવા આયા?” તેણીએ ગુસ્સાની અંધારામાં જલતી આંખોએ
કાળે કરી પુંથું.

કેકીની તો જાણે એ સાંભળતાં બધી સુધસુધ ગુમ થઈ
પડે. આવો આવકાર? તેના બાપના આપદાત ને નામોશીનાં
ઝગરતોડ દુઃખ પછી પોતાની પરણેતરને મળવા આવતાં
આંખે કીસમની ધાતકી તોરછોડ? તે થયરી ગયો.

“હું મારી પરણી બધરીને મળવાને તેણીનો દીલાસો
શોધવા આયોછ,” એમ છતાં એક તારીફ લાયક જેહેમતથી
પોતાનાં મનનું સમાધાન કરી લઈ ખીજી પળે કેકીએ તેનાથી
વકી રાખી શકાય તે ઉપરાંત હુશયારીનો જવાબ કર્યો.

“સુપ કરો!” તેણીએ જીવ ઝીકાતી નાખ્યો, ને પછી
જઈને તે “ડાઇનોંગ રૂમ”નો દરવાજો ખંધ કરી આલડારાપ
થઢાવ્યો. તે કેકીની પરણેતર થતી હતી એમ રખે કોઈ
સાંભળે કે જાણે તેથી ને હેમકે છોકરી ખીડી ધુણ રહેલી
નજરે આવતી હતી. તે પોતાની એ ગંભીર “નામોશી”
બહેરમાં સ્વિકારવા કે બહેર થઈ ગયલી જોવા જરાએ રાજ
કે તૈયાર ન હતી.

“કુમ્મી,” તે આરણ્યું બંધ કરીને પાછી આવી એટલે કેડી લાગણી સાથે બોલ્યો, “જે થયું છે તેમાં મારો કશોજ અપરાધ નથી. પાક ખુદા સાક્ષી છે કે મેં તુંને કશીજ રીતે દગ્ગી નથી. હું તારી સાથે પરણ્યો ત્યારે અમારે માથે લમતી એ મોટી ભયંકર આફતની મને કશીજ માહિતી નહીં હતી; હું તો તુંને મુકીને ઘેર પાછો ગીયો તાંહાં તક પોતાને એક લખોપતી જેવા શેઠવા બાપનો શેઠયો સાહેબજાદોજ બહુતો હતો ! આજે અમારાં બાબાવરખાંપણાંને વાસ્તે, તેથી, વાહલી કુમ્મી, તું સત કરી માનજે કે હું કશીજ રીતે તક-સીરવાર કે જવાબદાર નથી.”

“અને તેથી ?” કુમ્મીએ વધારે તુમાળથી પુછ્યું : “તેથી હવે તમે કહેવા શું માગો છ ? તમે હવે ચાલી ચલાવીને અહીં મને શું કહેવા આયા છ ?”

“હું તુંને મારી સાથે લઈ જવાં આયો છ.”—અને કુમ્મી એ સાંભળતાં કેડીતું કલેબુજ કપાઈ જાય તેમ મોટા કડવાસથી મોટે સાદે હસી પડી.

“તુંને હું અત્રેથી લઈ જવા આયો છ, કુમ્મી,” કેડીએ તેનાં તે તુચ્છકારભર્યાં હસવાપર જરાએ ધ્યાન આપ્યા વીના જારી રાખ્યું, “કેમકે હવે હું તાહરો હકદાર ભરથાર છેઉં, ને મારાં સુખ કે દુઃખમાં તું સદા મુધીની મારી છે !

કુમ્મી પાછી મોટે સાદે એક “ઝોહો !” સાથે હસી પડી.

“તું વીચાર કર, વાહલી,” કેડીએ પોતાનાં પ્રમાણીક દીલની મોટી ઉશ્કેરણી વચ્ચે આગલ ગળડાવ્યું, “તું વીચાર કર કે મને હસી દહાડવામાં તું કેમ રીતે વાજળી છે ? શું આપરે પરણીને ધણધણીઆણી નથી થયાં ? શું આપરાં

લગનમાં કરો! બી કયાસ કે એક બી કસર છે? ઓ કુમી વાહલી, હું કમુલ કરું છ કે તું જે ઉમેદો પર મને પરણી તે ત્હારી ઉમેદો. બધી ધુર વરી ગેઇછ, પણ તું જે કહેશે ને આહશે તો આપરે અહીંથી કાઢ દુર દેશાવર જતાં રહીશું, ને તાંહાં હું રાત દહારાની મેહેનત મળુરી કરીને તું વહાલીને દરેક પાંતીનાં સુખમાં—

“હવે મેહેરબાની કરીને બંધ કરશો તમારો એ બધો બેહુદો બકવાટ?” કુમીએ એક રાણીના રોબથી માથું ઉંચે ખેંચી દમામદાર રવેસે કહ્યું. “મેં તમોને એટલા બી ધીર-જથી સાંભર્યાં તે તમારીપર મોટી નવાજેશ કીધેલી સમજો, અને હવે મારો દરાવ ને ચુકાદો સાંભરી લેઓ. હું તમોને સાફ કેહું છ ને ખાત્રી આપું છ, મીં કૅપ્શર, કે અહીંનો મુરજ અહીં ઉગે તો બી હું તમારી સાથે એ તમારી હાલની કંગાલ્યત અને મુકલસીમાં અવત્યાં મેલતી આવવા થકી કદી કમુલ થવાની નથી. હવે તેથી તમો તમારું સારું આહતા હોવો તો દાનાઇથી મારો પીછો મેલી દેજો. હું જાણું છ કે મારાં પુટેલાં નસીબે જે બેઅકલી જોઈ સંધાયું છ તે તો હવે તમો કે હું મરવેજ છુટવાનું છે, પણ એ લગન લોટોમાં જાહેર કરવાથી સાંગી આપરી બેઠીની બેઠજતી ને હસી થશે, ને તેથી તમો ઝાહ્યા હોવો તો એ બનાવ બન્યોજ નહી હોય તેમ સુલી જાઓ, ને મને મારે મારગે રહેવા દઇ તમો તમારે રસ્તે ચાલ્યા જાઓ.”

“અરે પણ મારો ત્હારીપરનો એક પડ્યા ખાવિંદ તરીકેનો હક—”

“ચુપ કરો!” કુમીએ ગગણાટ કર્યો; “હક કોણ મુવાનાં

જાણ્યોને ! હક શાનો ને ઇલાકા શાનો ? હક જો કોઈને બી કંઈ બી હોય તો તે મને વાહી પટાવીને સીસામાં ઉતારી ને બધું જુઠું લુતરું સમજાવીને મારાં ભવીશનો કચરવાણ કાઢી નાખ્યો તેથી તમોને બેઠેને ખાસરે ખાસરે મારવાનો હક તો સાંખો મને છો !” —અને તે એમ બોલતી હતી ત્યારે તે કાલી કવચ—તે ઠગાયલી સુંદરતાની આંખોમાં ખુન વરસી આવેલું પ્રગટ જોઈ શકાયું હતું, કે જે ખુનખાર લાગણીઓ વચ્ચે બી કેકીની અંજામ ગયલી આંખોમાં તે હદ વગરની વધારે દીલકસ દેખાતી હતી !

“ત્યારે શું હું તારો વર નહીં ?”

“વર બી નહી ને પીપરો બી નહીં,” કુમીએ કડવાસથી રોંકકું પરખાવ્યું. “મેં તો તમોને અવલથીજ ખોદ્યું કેહી મેલ્યુંજ જે હું તમોને ખરાં દીલથી ધીકકાઈજ ને તે છતાં પાણવા કચ્છ થાઉંજ તે ફક્ત તમારા પૈસાનેજ ખાતર; હવે, તેથી, જ્યારે તે તમારા પૈસાનું તો બધું પોલાણ પુરવાર થયું તો પછી હક ને ઇલાકાની શાની વાત લઈ આયાછ ?”

“પણ તાહરે તું શું મારી પરણી બધરી છતાં મારાથી સદા સુધીની છુટી ને ભુદીજ રહેવા ચાહેછ ?” કેકીએ હદ-વનાનો અજબ થતાં પુછ્યું.

“એક હજાર વખત હા,” કુમીએ ઠસવથી કહ્યું. “હું કેમ તમારી કમઈ ધમધપર તમારી સાથે આઉં, ને કેમ તમારી અકકલ હુશીયારી કે દીલપસંદ ખુશ્મરતી સાઈ તમારાપર શીદા થાઉં ? જાઓ, તેથી, ગુપચુપ અહીંથી હવે ચાલ્યા જાઓ.”

“ઓ કુમી, તું મારું દીલ તોરી નાંખેછ ! તું શું મને

મુવેલો જોવા આહોહ ?” — ને ગરીબ કેકી આ બધી અગળ જોવી સતાવણીઓની સીતમ ગુજારીથી નાહીમત બની રહી વટીક પડ્યો !

“ખરાં દીલથીજ,” કુમીએ જવાબ કર્યો; “આપરે ખેમાંથી એક જેમ જલદી મર્યે તેમ ખેલિનું વધતું લલું છે.”

“ઓ કુમી, જો એમ ના કર ? જો જરા ખુદથી કર ?” કેકીએ વીનંતીથી માંગી લીધું, પણ તે શુધ્ધીપુત્રી, હૃદયસુશી, ખેદીલ, ખેવફા પરણેતર તેને પીઠ કરી ઉભી રહી. તેની આંખોમાં ફક્ત ગુસ્સાનો અગ્ની પ્રજળતો હતો, ને તે કીના-ખોર બદકે ખુનખાર આંખો એક જી નરમાસમાં રહેજ જી નમી નહીં.

“ત્યારે હું જાઉં ?” અંતે હારીને કેકીએ પાછું પુછ્યું.

“સાંખો રસ્તો !” કુમીએ ઉલટમંદ બારણું ઊંઘાડી નાખતાં ખુશાલીથી કહ્યું; “લીલું નરીયેર ને સુકકો ગોર ! આલો રસ્તો કાપો, મને વખત થાએહ.” — અને કંગાળ કેકી ત્યારે હવે વધારે કાલાવાલા કરયા વગર કે કશુંજી જાસ્તી ખોલ્યા વગર પાસેની ટેબલ ઉપરથી પોતાનો ફેટો ઉપાડી ગમીથી ધુમતાં મગજે અને દુઃખથી ફાટફાટ ચતી છાતીએ ગુપચુપ તે ખેરેહેમ સીતમગરની નાકદર હજુરમાંથી એકદમ આંતો થયો, ને સદા સુધીનો બહાર પડ્યો.

તે પછીથી તે ક્યાં ગયો તે કાંઈએ જાણ્યું નહીં. કુમીએ ઘણીજ ચોકસાઈસરી તેહેકીકથી જે છુપો છાનો સાર મેળવ્યો તે ફક્ત એટલોજ હતો કે તેણીની સાથની મુલાકાત પછીના ત્રણ દીવસમાં તે એકનતી પેસેજ કરાવી એક ડેક પેસેનજરની હાથ વેળા વચ્ચે યુરોપ જતી એક પી.

એન્ડ ઓ. ની ઝોટમાં ઉપડી ગયો હતો, પણ તે ખરેખર ક્યાં ગયો, ને તેના જવા પછી નીરાધાર રવડી પડેલી તેની ગરીબ બેહેન માઠીતું શું થયું તે કુમીએ કે કાંઈએ બાધ્યું નહીં.

કુમીએ તો બાળવાની દરકારજ કરી નહી. તે પૌરીયો તેણીના રસ્તામાંથી દેખીતી રીતે એક સદા સુધી માટે એમ ઝોટલી આસાની સાથે દુર થઇ ગયો તેજ તેણીને માટે પુરતાં ઘી કેલાં હતાં, અને તે ઝોટલીજ દુવા કરતી હતી કે તેની સ્ટીમરને ખુદા કરે ને કળ થાય, કે જે હોનારતનાં ગરીબ-મર્માં તે (કેકી) દુરયામાં કળરવાસ કરે, ને તે રીતે તેની બેહેનાં જીલમાટલયાં લગનની એબદશા જીસરીથી હજી ખી ખુદાની દયા વચ્ચે તેણીનો બચાવ થાય ! !

અને શું એમ થયું ? એ તેની વાણી યશે ? તે બધું આપણે તેના લાયક વખતે જોઈશું.

પ્રકરણ ૬.

—:—

હવે આપણી વાર્તા, વચમાંનો કાંઈક વીસામો ખાઇને એક નવોજ સફા (સીન) રજુ કરે છે, કે જેમાં આપણે કાલી કવચ—કુમી કલાંટ—નો દીનમાન એકદમ ફરી ગયેલો જોઈએ છીએ. તેનો અરમાન પુરો પડ્યો છે; તેનો લોભ ફળી-ભુત થયો છે; અને તે તેના અલખરાને જવાબ કરતી રવેસે હવે હાલમાં “મોટે ઘરની અલખજી” થઇ છે ! તેના શ્રીમંત અને શેઠીયા બાપના મેહેલ જેવા આરાસ્તા અને કુશાદે બંગલામાં તે “રાજ કરતી રાણી ને સાહેબી કરતી શેઠાણી”

થઈ છે, અને અચગીથીજ મોટે ઘર જનમીતે પૈસામાં પોખા-
યલી ને અગ્નેશ આરામમાં ઉઘરેલી એક નાજનીન નેટલીજ
આસાની અને સુંદરતા (“એસ”) સાથે એવા એક મોટે
ઘરના ખરચાણુ ધરખટલાના કારોબારને પુગી વળી શકે
તેટલી બધી ફતેહમંદી સાથે કુમી એ રાજકારોબારમાં એક
તડાકે નવી જુની થઈ જઈ શકી એ અજબ જેવું છતાં ખરે-
ખરું હતું.

જાણે તેણીનામાં એ ખમીર કુદરતીજ ઉતરેલું હતું,
અને તેથી મોહતાજ અને દલદેશરીની તેની આગલી છાંદગીમાં
વટીક તેવું રહ્યય નાસખર બની તેની જાતીમાં ચીસ પાડતું
એ નીરધનતાની જુસરી સામે બંડ મચાવી રહ્યું હતું ! દુકમાં
આ નવીન પણ તેની રગેરગમાં ખેસતો આવતો ફેરફાર ખીલ-
કુલ સ્વભાષીક હોય તેમ તેમાં તે એકદમ ભળી ગઈ, અને
તેમાં કશુંજ અસાધારણ કે અકુદરતી ન હોય તેમ કુમી તેમાં
એક તડાકે “ધેરીતી બારીતી” બની ગઈ.

તે ધમધમાટ કરતીજ આવી. તેની દીલકસ, ખેંચાણુ-
કારક અને અજબ જેવી સુંદરતાના સખખે તે આવી ને આવી
આગેવાન સોસાયટીમાં અજબખીનો એક મસ મોટો હોકારો
કરાવતીજ આવી, અને મધપર માંખ ભમે તે મીસાલે તેનાં
પરીસુરત હોસાંન ને પૈસાના ચીકાસને લીધે એશકા ને ચશ્માઈ
ફાંકરા જવાન્યાઓનાં ગંજાવર મીત્રમંડળતું એક ટોણું તેણીની
આસપાસ, તેણીની દરેક ખીદમતગુજરીની આરજીમાં નમતું,
એક તડાકે જમા અને ઉભું થઈ ચુક્યું.

કમતાલે કુમી ! તે એક હાથપર એ રીતે જ્યારે પોતાના
એ અકકસ કપુલ નહીં કરી શકે એવા અજબ જેવા ભાગ્યો-

દય માટે મનથી હરખાતી હતી ત્યારે વળી ખીણજ પળે કેકું સાથની બંધાયલી જનમની ગુસરીની યાદથી ભીતરે બળી જળીને કાપલો થઈ જતી હતી. નહી કે તે અભારમાજ કાષ્ટ પર મોહી પડી હતી. ખરેખર તો તેની આસપાસ, તે ચાલતી હતી તેના પગ તળેની ખાક સુમવાને બી હોમત સાથે બહાર પડેલા ડઝનબંધ બાંહધરખાઓમાંથી કાષ્ટ એકબી અત્યાર તક તેવું મન કે દીલ હરી શક્યો ન હતો; પણ તેમ થાય તોખી—અરે અફસોસ, તે પરણીને થર પડવા કે સુખી થવાને સ્વતંત્ર કે છુટીજ ક્યાં હતી ? તે સડે સાથે હસ્તી ને સહિને હસાવતી, કે જ્યારે ભીતરે અહોનીશ તે કામલાંગીતું હૃદય ગમખવારીમાં ગરક જતું ને કલ્પાંત કરતું રહ્યું હતું !

તેના મનોહર મુખકાપર એક દુઃખનો ઓલો સદાનો ધર ધાલી ઉતરી રહ્યો હતો એ જેને જોવાને આંખ હોય તેઓ જોઈ શકતાં હતાં. નહી કે તે રડતા બલતા ચણાવાળાના જેવુંજ મોંહ લાઇ સોસાયટીમાં ફરતી હતી; લેશ નહી. આપણે વાંચ્યું તેમ આર તે પ્રસંગ ચતાં હસ્તી ને હસાવતી, મગર તે હસવું બાળે વખત એટલું બધું ગંભીર, એવું ટેકાવદાર, એટલી બધી હૃદ સુધીતું દમામદાર થતું કે તેના જેવી એક પતંગ્યા જેવી રમત્યાળ કેમ નહી નજરે આવતી હતી તે માટે અનેક સમજદારો મનથી જાણજા તાણુય ચતાં.

ખરેખર તો જાણે એ ગમીનો એક ઓળો તે માહાશુ-બને આરખી દીલકસ દેખાડવાને મદદ થતો હતો. તેની દરેક અદા એ સળખને લીધે ગંભીર દળદળાની દીપક મારતી હતી, અને તે દીલજીત સુંદરતાને આરખી જ્યાંદા દીલચરપ દેખાડતી હતી !

એ રીતે ફક્ત એ એકજ દુઃખ સીવાય કુમ્મી હવે સરવે પાંતીએ સુખી સુખ્યારી હતી, ને સ્કુલને લગતી કંગાળ ગઇ ગુજરી દુઃખનો એક ખાલી ખ્યાળજ હોય તેમ તેની એક યાદ માત્ર પાછળ રહી ગઇ હતી. તે મોટે મોટે ઘેર મળતી ભેટતી થઇ ગઇ હતી, અને આગેવાન કુટુંબોએ કશી બી કચાસ વગર તેનો ને તેના બાપનો ઘણું હેતુપૂર્વક અને એક-દમ આદરસત્કાર કર્યો હતો.

વળી તેમ નહીં કરવાને તેઓને એકે કારણ બી નહીંજ હતું, પણ તેનું ખાનદાન કેઇ રીતે રેંછપેંછ ન હતું. એ દાદીશેઠનું ખાનદાન તો અસલ વારેથી ઇજ્જતદાર પુરાણું ને પ્રસિદ્ધ હતું, ને ખરેખર તો કુમ્મીના બાપ સીવાય તેની આસપાસનાંઓ બધાં છેક પેહલે વાંધેનાં શ્રીમંતો નહીં તો બી જોઇએ એટલાં પૈસે પુરતો હતાંજ, કુમ્મીનો બાપ હીરજી (હીરાજી) એકલોજ મુફલીસ હતો ને મુફલીસ રહ્યો, કેમકે તેને તો તેનાં બધાં સગાંવાહલાંઓએ એકમતથી ઓવારનીવાર કર્યો હતો. તે તેના બાપની નામરજી છતાં કુમ્મીની માએને પરણ્યો, ને પરણ્યો એમ પુરવાર થતાંજ તેનાં તમામ ખેશ કુટુંબીઓ-હીરાજીના બાપ શુદ્ધા-તેનાંથી એકદમ અલગ ને ખસતાં થયાં, તે એટલે સુધી કે કુમ્મીની મા મરણ પામી ત્યારે વચ્ચતમાં દ્રાઇએ એ વર બાઇવરનો સ્વીકાર કર્યો નહીં, અને જ્યારે કુમ્મીનો જીદદી બપાવો બેહેસ્ત પામ્યો ત્યારે તે પોતાનાં વટીકે ના તો કુમ્મીને કે ના તો કુમ્મીના બાપને એક ખોટી અરધી વટીકથી વરતાવી ગયો !

પણ કુમીના બાપને તેની તુલા ન હતી. તેણે પેહલી હરોલમાં પોતાનાંઓ સાથે મળતો ભેટતો થઈ જવા જોગો થોડાક પરીશ્રમ કર્યો, ને કુમીને ખાતર થોડાક પછાડા માર્યા ખરા, પણ કાંઈ વળે એવું નહોતું જોતાં તેણે પોતે જી તેઓ બધાં મરીજ ગયાં હોય તેમ તેમને પોતાનાં મનથી સદાનાં ઓવારનીવાર કર્યાં ને ત્યાર કડે તે જંગબાર જઈ આવતાં તેની પોતાની સ્થિતિમાં શો ફેરફાર થયો તે આપણે સઘળું સવીસ્તાર આગળ વાંચી લીધું છે.

વળી ભરતીમાં હમેશ ભરાતું રહે છે. લોક કહે છે કે પૈસો પૈસાને વધારે છે, અને તે ખરું જ હોવું જોઈએ, કેમકે હીરાણ મુખ્ય આવીને થર પડ્યો તેની સાથેજ એક અજબ જેવા સંજોગથી તેતુ બાપીકું ધન જી ઘર ધડયું ને ઉંખર ચડ્યું વગર માગવે. તેનેજ હાથ આવ્યું, તેના બાપને ઘેર ફક્ત બે છોકરા ને એક છોકરી હતી; છોકરી સારે ઘેર પરણી ગયલી અને સુખી હતી, અને બે છોકરાઓમાં એક હીરાણને ઓવારનીવાર કરેલો, એટલે પોતાનાં મોહોત સુધી મરનાર રતનજી દાદીશેઠ પોતાના બાકી રહેલા એકપુરા નશરવાન સાથે રહેલા હતા, ને મુવા ત્યારે વીલમાં બધું નશરવાન ને તેના વંશવેલાનેજ આપી ગયા હતા. ફક્ત દાનાધથી, દુરઅંદેશીથી કે દયાથી એક વધારાની કલમમાં તેણે એટલું ફરમાવ્યું હતું કે જો કોઈ સંજોગે નસલીતો ને નસલીના વંશવેલાનો સદતર નાશ થઈ જાય તો અને તોજ તેમની નાધલી જેવી પુછમાંથી જે કાંઈ બચ્યું હોય તે હીરાને અથવા તેના લશ વેલાને મળે; ત્યાં તલક નહોતું.

અને ખુદાની ગતી ન્યારી છે. એતેકાક એવો થયો કે નસલીનાં ધણીઆણી હક થવા પછી નસલી પોતાના એ દાહરેવારેના દીકરાઓ સાથે પોતાનો વેપાર વધારવા ને ખીલવવાની મકસદથી હાંગકાંગ ગયો, કે જ્યાં પોંહોંચ્યો ને પોંહોંચ્યો તે ત્રણે બાપ બેટા એક તડાકે સાફ થઇ ગયા ! તે વખતે હાંગકાંગમાં કોલેરા એકદમ જોરમાં ફાટી નીકળ્યો હતો, અને તે ડરામણા ને દુષ્ટ રોગે જાણે એવી કરપીણ શત્રુવતં કરી કે જોતાં જોતાંમાં તે ત્રણ ત્રણ કીમતી ને કાજગરા જીવ હરી લીધા—અને જાણે ગરીબ નસલીનાં ધરને તો પુરેપુરી પાયામાલી વચ્ચે તાળુંજ પડ્યું ! એ સંજોગો વચ્ચે, તેથી, નસલીનું ધન બી વધ્યું સધ્યું ને બાપી રહેલું બધું પેલાં વીંઝના કરાર મુજબ હીરાજીનેજ હાથ ચઢ્યું, અને જેઓ આગલાં વરસોમાં પૈસાથી એટલાં તંગ ને મોહતાજ તેઓ—કુમ્મી અને હીરાજી—એ બંધા કીરતારના ફરમાવેલા કાંઇ અજબ જેવા કરમ સંજોગોનાં પુનઃ પ્રતાપે તાજીબી ભરી હદ સુધી પૈસાવાળાં થઇ ગયાં !

એ મુજબ ખુદાનો ખેલ ન્યારો રહે છે. તે માલીકને લેતાં કે દેતાં વાર થતી નથી. તે લેવા ચાહે છે તો એક પુકમાં આદમીની તુચ્છ અકકલ કામ નહીં કરી શકે એવી સીતાબીથી સઘળું હરી લઇ શકે છે—ને તેના અખુટ ખજાના માંથી આપવા ચાહે છે તો વળી તેજ મીસાલે રેડી આપી શકે છે. તેનાં કામોનો હસાખ નથી, ને તેની શક્તીનો પાર નથી. તે શક્તી આગળ સર્વ તુચ્છ અને તકલીદી છે. પૈસા પુરતા હોવાની ખુમારી, ગર્રી કે મુસતાફી—અથવા પૈસા મુતલગ નહીં હોવાનો કે ખુમારીનો ખેલ એ કર્યું તે !

સર્વેપરી મરણ થતાં ટકી શકતું નથી એ વાસ્તાવ્યોત્તેજ લગતો એક સંદેશ નથી, પણ ખીલકુલ ખરો, હજારો છંદગીઓના સંબંધમાં જેતકરાર પુરવાર થઈ રહેલો કેવળ અનુભવસીધ્ધ એક સવાલ અને તેનો તેટલોજ વાસ્તવીક નિર્ણય છે; મગર આપણે આપણી વાર્તાથી વેગળા ગયા.

હીરણ દાદીશેઠ છેકજ લડી ગયો હતો. તે ખરેખર તો પોતાની છંદગીની છેક સમી સાંજે તદ્દન ખખડી ગયેલોજ પોતાને સ્વદેશ ને શેહેર ઘેરમાં પાછો ફર્યો હતો. ભાગ્યદેવી તેનાપર પ્રસન્ન થઈ હતી ખરી, પણ તે મુલાગ્ય તેની છંદગીમાં ધણું અમુરે આવ્યું, અને હાલમાં જ્યારે તે પોતાની સુંદર અને સકુમારી જેટી કુળી સાથે મલખાર હીલના એક મોટા બગલામાં દમામદાર કીસમે રહ્યો ને દર પડ્યો હતો ત્યારે તેની તૃણીયતના બાગમાં તે ધણો નયજો પડી ગયેલો એક તડાકે જોઈ શકાતો હતો.

વળા તે બાપ ને જેટી વચ્ચે ખી આપણે સહજ અનુમાન કરી લઈ શકીશું કે કાંઈ હલ્લીનાતું હેત કે મસ મોટાં દરાંપરાં જેવું કશુંજ ન હતું. વરસો તક તેઓ એકમેકથી અલગ રહેલાં બલકે ખરેખર કહીએ તો એકમેકની હસ્તીજ સદંતર વીસારી બેઠેલાં હતાં, અને તેથી એક કામચલાઉ હેતુ વચ્ચે તેઓ જાણે મુગી સમજાતીથી કામ લેતાં હાલમાં ત્યાં રહ્યાં હતાં.

તે બાપ તે જેટીનાં પરીચરત હોસાંન માટે બેશક ધણો મગર હતો. તે એક જે નીરધનતાની કંગાલ્યતમાં અજળ જેવી સુંદર દેખાતી હતી તે હવે સીદક ને સેટીનમાં સજ વચલી કાંઈ છેકજ છક કરી નાખે એવી મનોહર નજરે

આવતી હતી, અને તેણીએ સોસાયટીમાં જે અન્યથાનીતો હોકારો ને ખુશીનો ઘોંઘાટ, રજુ થતાં સાથે, એકદમ મચાવી દીધો હતો તે નહીં જોઈ શકવા જેવો નફરો તે બાપ તેની પાછલી છાંદગીમાં, અક્ષત, પુરવાર થયો નહીં. તેણે, તેથી, છેક છેલ્લામાં છેલ્લી ફેશનના તેણીનાં સૈંદર્યને ધનસાફ આપતા ખરચાણ પોશાકો સીવાડ્યા, અને દર દાગીના અને જરૂર ઝવેરાત વસાવામાં પણ તે કશીજ રીતે બખીત બન્યો હતો નહીં. ખરેખર તો જે બી કાંઈ વસાવામાં આવ્યું તે બધુંજ, બંગલાનાં તમામ ફરફરનીયર સુધાં—સુંદર કુમીના ઉંચા ને અજબ જેવા ટેસ્ટનુંજ એક પરીણામ પુરવાર થયું. બંગલો પેન્ટ કરાવામાં અને ઉંચી કારીગરીનું તમામ ફરનીયર ઔરડર કરી તે બંગલો સજુગારનારા ને શોભા આપે તેવી રીતે ગોઠવનારા આરટીસ્ટો હસ્તક આરાસ્ના કરાવામાં પણ કુમીના ટેસ્ટે આગેવાન જગ્યા લીધી, અને તેણીની સમજદારી માટે પોતાની ખાત્રી થતાં તે બાપે ધણી ખુશીથી તેણીને બધું તેની મરજી માફકનું કામ લેવા દીધું હતું.

તેણે કુમી માટે, અક્ષત, ગમે એવાં એાછાં હેતુ છતાં મોટી મોટી ઉમેદો દીલે વસાવી દીધી હતી. તે ઘેરશોભત દીકરી જલદીજ કાંઈ ધણે મોટે ધર ઉંચકાઈ જશે એમ તે ડોસાએ દીલમાં એકદમ લોભ જમાવ્યો હતો. તે શું બાણે? કુમીનાં કમતાલેનાં પરીણામમાં જે “અંચની તોડ” જન્મ સુધીની તેણીને ગળે ઓળવાઈ ચુકી હતી તેનો તે જખફ આપને તો કદી એક દુરનો શ્વપ્નો બી થયો ન હતો! કયાંથી થાયે ?

અને બધાં સુખમાં, ત્યારે, એ ફક્ત એકજ યાદ કુમીને

સદા સંતાપતી હતી ! કેદી ક્યાં ગયો હતો ને તેનું શું થયું હતું તે એ તેની પરણી મોહોરદાર મુતલગ જાણતી નહતી; ખરેખર તો જાણવા આહતી કે જાણવાની દરકાર વટીક કરવા માંગતી ન હતી, માફી જી સ્કુલ છોડીને ગઘ ને ગઘ તેને કદી મળી ન હતી, ને તે જીયારીનું વટીક શું થયું તે કુમ્મી જાણતી ન હતી. તે પોતે ફક્ત તાજુબ થતી કે તે લાઘ એહેન તેણીનો હાલનો આ સુલાગ્ય ફેરફાર હાલમાં જાણતા હશે અથવા શું હજી પછી જી કદી જાણવા પામશે ?

—:૦:—

પ્રકરણ ૧૦.

—:૦:—

તે બાપ બેટી—હીરાજી અને કુમ્મી—પૈસાના વૈલવમાં તદન નવાં જુનાં થઈ ગયાં. તેઓની આગલી મોહનાજી જાણે નીસ્તીમાં ગરક ગઈ, અને અસલ વારેથીજ આગેવાન સરક-લોમાં ફરતાં હરતાં ને શ્રીમંત હોય તે કીસમે તેઓ આ નવી જીંદગીમાં કદમોકદમ એકદમ ઘેરીતાંબારીતાં થઈ ગયાં.

પણ એ ગડબડખોરી ને ધામધુમી જીંદગી વરસો તક જંગબારમાં એકાંત સાંધી રહેલા હીરાજીને જોઈએ એવી માફક આવી નહીં. તેને એકાંતમાં રહેવા કાંઈ હીલ સ્ટેશનપર જતું રહેવા ધણું ગમતું હતું. તે મુબ્બની લહેરી લેહેરચેરથી ધારવા કરતાં ઘણો વધારે જલદી કંટાળ્યો, અને તેથી કુમ્મીને લઈને બાકીના દીવસો તે માઉંટ આણુ કે માથેરાનંયા મહા-બલેશ્વર જેવાં કાંઈ એકાંતમાં રહેવાને વધારે કરીને આરજી ફરતો હતો.

અને કુમ્મી તે માનતી ન હતી. તેને એમ “ખુલ્લે પડવાનું” જરા થઇને ગમતું ન હતું. તે પોતે જવાન અને ઉલટમંદ હતી, અને હજી તો તેને મુંઝવણમાં ઘણી ધુમયક-રીઓ જોવી અને કરવી હતી. તે બાપ બેટી વચ્ચે, તેથી, એ વાતનો એક મજાનુત મતફેર ધાણું નો બરપા થઈ ચુક્યો હતો.

“તુંને તારાગર આવવા ગમશે?” નાસ્તાની ટેબલપરથી નોકરો વગેરે થવા પછી જ્યારે કુમ્મી તે દીવસનું ટાઇમ્સ જોઈ જતી બેઠી હતી, અને હીરાજી તરતનોજ આવેલો ટપાલ વાંચી પુરો કરી રહ્યો હતો ત્યારે તેણે અચાનક કુમ્મીને પુછ્યું.

“તારાગર ? તે શું છે ? તે કાંઠાં છે ?”

“અજમેરને મથાળે એક ધાણુંજ ખુશનુમા ને એકાંત પણ તરોતાજગી ભરી હવાવાળું હીલ સ્ટેશન છે,” હીરાજીએ જવાબ કર્યો. “હિંચા પદ્માડપર આવેલું છે. આગળ માફ જોએલું છે.”

“ને તાઠાં કાંએ જમ્યો ?”

“રહેવા વાસ્તે; મને મુંઝવણમાં રહેવાનું માફક આવતું નથી તે હું તુંને દેહી ચુકાચ, કુમ્મી.”

“હા, પણ તમો મહીનો બે મહીના તાઠાં અમથા જપર જવા માગોજ કે નાચુક ?”

“અનતાં સુધી નાચુક,” તે બાપે કહ્યું; “મજાહનું મીલીટરી સેનીટોરીયમ છે. અજમેરથી પાલખી કે ડોલીમાં હમાલો લઈ જઈ શકેજ, ને ફક્ત કલાકેકનું ચંદરાંજ છે. ઘોડાપર ખી જવાએજ.”

“માથેરાન મહાબલેશ્વર જોવું છે ?”

“તેવુંજ, પણ પારસીઓની તાહા કંઈ વરતી નથી.”

“ત્યારે હું કંઈ આવવાની આવવાની નથી,” કુમીએ ચુસ્તમા ઢાઘમાંનું પેપર ટેબલપર લગલગ અફાળાક મુકી દેતાં છછણી પડીને કહ્યું; “મેં તમોને માથેરાન મહાબલેશ્વર આવવા ધરીને ના કહ્યું તાહરે વળી તમો એ ચાલ્યા ચાલ્યા તારાગરને કાહા ઉંચકીને અફારી મુકવા તૈયાર થયા ?”

“કેથે બી જવું તો જોઈશે, કુમી,” તે બાપે અરંધી નાંખતી અને અરઘા ઠરાવથી કહ્યું; “બધું તાહરીજ મરજીનું બનવાનું ને ચાલવાનું નથી. હું જીવતો છેઉં તાહાં તક તહારે માહરો હોકમ ને માહરી મરજી સાચવવાજ મડશે, હું તુંને બધીજ વાતમાં ફરજ નથી પાડતો, ને તાહરી મરજી પુછી પુછીને કામ લેવા ચાહુંજ તે આટલા વાસ્તે કે હવે આપરે મરઘ મરયે ને છુટાં પરયે તે લોકમાં ઘણી હસી કરાવવાનું થશે, ને તેવું તું મને ફરજ નહીં પારે ત્યાં વેર થયલું જોવાને હું રાજી નથી.”

“પણ દોરયા દોરયા તમારા વિચારો છેક તારાગર કાહાં પોહોંચી ગીયા ?” કુમીએ હોઠ ચઢાવી પુછ્યું.

“ગંધ કાલનાં “જામે”માં ત્યાં હીલની કેરાંણે એક કોઠ કુશાદે બંગલો વેચવા કહારેલો હોવાની તેના માલિકની બહેન ખબર છપાયલી છે,” હીરાજીએ કાંઈક ઠંડો પડી સમજાવ્યું; “આખાં અજમેરનો તેમાં લખેજ કે વ્યુ કમાન્ડ કરી શકાયજ, ને હવા બારે માસ ઘણીજ દીલપસંદ રહેજ, ને તું એકમત થાય તો તે હું તેથી લેવા માંગુંજ.”

“તે માથેરાનમાં “યમ-યમ” બંગલો તમે કહેવાતા જે લઈ ચુકાઈ તે?”

“તે ભારે આપી દઈયું.”

“નહી, ત્યારે તે કરતાં તો માથેરાનનું ચાલો,” કુમ્મી બહુ ધબક. “બનેવારીથી મેં ચુધી ત્યાંની સીકન છે, તો આપરે તેટલા મહીના તાંદાંજ તોરી પાડ્યું. તાંદાં કંઈ બી સોસાયટી મળી શકશે. હવે એટલો તો મારો સખુન કરો?”

હીરાણએ જરાવાર વિચાર કીધો, અને પછી તેણીની પક્ષમાં ચુકાદો બહોર કરતાં કહ્યું, “બ, હું એ તારો વિચાર બહાલ રાખું; પણ ચાલ રાખજો, કુમ્મી, કે બધીજ વાતમાં હું કંઈ તારી બોલસને એમ કાવવા દેવાનો નથી. તું તારાગરમાં છેકજ ઝુરખંજર પરે ને તારો કાચો કુમારો હવ છે એ બધો ખ્યાલ કરીનેજ તારી આજે બોલસમાં હું તુને એકમત ચાઉં.”

“હંકયુ,” કુમ્મીએ ઠંડાઈથી કહ્યું,—તે તે અરધી ફફેલી ઉઠીને પોતાના ઓરડામાં જતી રહેવાનું કરતી હતી, પણ હીરાણએ તેને હજી રોકીને પાછી ખેંસાડી.

“એસ,” તે બાપે કહ્યું; “હજી મને તારી સાથે આજે બીજી ઘણી વાત કરવાની છે. તું નહાસનું પર્યું?”—અને કુમ્મી મનથી કાંઈકે તાબુબ થતી પાછી ટેંગલે કને ખુરસી ખેંચી બેઠી.

“હું તુંને સો વખત ફેલી ચુકાઈ, ઓકરી,” હીરાણએ ગંભીર ઠંસા સાથે કહ્યું, “કે મને એ તાહરો તુમાબ ગમવાનો નથી. તારે તાહરું એ કવચપણું બધું છુટી જવું પડશે. તારી રકુલમાં તારાજ કહેવા પ્રમાણે તું ‘કાલી કવચ’ને નામે

બેરખાતાતા વ અનજ્ઞ શું તું મરવા સુધી તારે ટોટ બાંધી રાખવાની છે ?”

કુમ્મીએ ફક્ત ટણકાતું ટચકાઈ કીધું; તેણીએ જવાબ કશો કર્યો નહીં.

“હવે ત્યાર અત્રેથી માથેરાન જવાની તૈયારીઓ કરજો,” તે બાંધે વળી નાખતીયો આગળ ચલાવ્યું. “આજથી બરાબર પખવાડ્યાંના આતવારે અત્રેથી આપરે ઉપરી જશું.”

“પણ તમે પીન્ડોને મોકલીને “યમ-યમ” ફરીથી બધો ઓવરહોલ તો કરાવો છ કેની ?” કુમ્મીએ તકાજો કર્યો.

“તેથીજ તો પખવાડ્યાંની હીલ હું મંજુર કરું છું,” હીરાણએ જવાબ કર્યો. “મંગલાતું કામ તેં પીન્ડોને કેહ્યું હોશે તેજ મુજબતું લગભગ કંપલાટ થઇ રહેવા આયું છું. તું તારે જોઇયે તો એક ફેરા મારીને આવતે અડવાડયે જોઇ આવજો, ને પછીજ આપરે અત્રેથી ઉઠાંગરી કરશું.”

કુમ્મી આ સંખ્યારાથી સેડેજ રાજ થયકો જણાઇ.

“હવે ખીણ વાત;” આજે જાણે તે ડોસો વાત કરવાનાજ “હયુમર”માં એકદમ ઉતરી ગયો હોય તેમ તેણે કુમ્મીના કચવાટ ને કંટાળા વચ્ચે એ જાતનો પોતાનો ‘લવારો બકારો’ બરીજ રાખ્યો; “તું ઘેરમાં તદન એકલી રહેછ તે મને ગમતું નથી. અને—”

“તે તેથી એક જવાન પારસી ખાંતુ આજથીજ આપણી સાથે રહેવા આવવાની છે.”

“આજથીજ?”

“હા,” હીરાજીએ કહ્યું; “હું નક્કી કરી ચુકાજ.”

“તે કોણ છે?”

“મારા એક આગલા વખતના જીવેજન મરનાર દોસ્તની દીકરી છે,” હીરાજીએ સમજાવ્યું; “હું કોઈ ખાઉ-કદકુ જેવી દાદાબરી ડોસીની તોક ત્હારે ગરે ઓરવવા આહતો નથી. આજે તો જવાન અને ઘણી દેખાવલી છે, ને તાહરી “કમ્પેન્યન” તરીકે તાહરી સાથે ફરશે હરશે તો સોસાયટીમાં તુંને સાંખી વધારે ઇજ્જત રહેશે.”

“નામ શું છે?”

“તેહમીના; ઘણી નમાની ને સાહલેસ છે. મેં તાહરી આગળ તેને રજુ કરવા આગમજ બધી તેહકીક કરવા ને પુરતી ખાતમીઓ મેલવી લેવા જોગી જોઇતી સંભાળ લીધેલી છે.”

“ને તમે કહેજા કે તે કોઈ તમારાં આગલા ફ્રેન્ડની લાગ્યાર ખેચાર દીકરી છે?”

“હા; તેની માએ મને આપરો સારો હાલ થયલો સાંભરીને આગલી પાછલી યાદ આપી મદદ થવા થડી મુરાદા બાદથી એક અરજી લખી.”

“તે લોક મુરાદાબાદ રહેતાં હોશે?”

“હા, ખીચારાં તદન નાચાર ને નાવારેસ કોઈ એ બાઇનાં બેહેન બંધેવી સાથે તાંહાં રહેજ. તે અબળા લખેજ કે તેનું પોતાનું તો તે ફેરી લેશે, પણ ખીચારાં બચ્ચાંનું—તેની એ

એકનીએક દાહરે વારેની છોકરીનું ભવીશ તાંહાં પરદેશમાં
ધુર થઈ જાયછ વાસ્તે તેનો મારે મારા આટલા બધા પૈસા
ટકાને જોરે કંઈ રસ્તો કરવો, ને મને તેથી એજ રસ્તો
બેહેતર લાગે કે તે છોકરીને અહીં તેરાવી લઈ તાહરી “કમ્પે
ન્યન” તરીકે રાખવી. તે મસે તે ખીચારીને એક સારો દર-
માયો આપતો કરશું. તેની માએ લખેછ કે ધણી કેળવાયલી
છે, ને ઇંગ્લેન્ડ સૈ ધણુંજ સારું જાણેછ. ”

“ઉંમર શું છે?”

“લગભગ તાહરીજ ઉંમર છે; વીસ પુરાં થઈને હાલમાં
એકવીસમું ચાલેછ,” હીરાજીએ ખુલાસો કર્યો, અને કુમીનો
ચેહરો પડધા મારતો હતો કે તેના બાપની એ ગોઠવણુ તેને
જરા થઈને ગમતી ન હતી.

“ત્યારે દુકમાં એમજ કેની કે તમો એ પોરીને ફક્ત
ધરમખાતે અત્રે ખોલાવા ને રાખવા માંગોછ?” તેણીએ
મોટાઇના બધા દમામદાર દેખાવથી પુછ્યું.

“ધરમખાતે એ એક્સપ્રેશન એના જેવી એકને વાસ્તે
ધણું સ્ત્રોંગ છે, કુમી,” તે બાપે કરાજીથી કહ્યું. “તું તારો
આગલો હાલ ભુલી ના જા. તું પોતે પૈસે પૈસાને પુરતે તંજ
અનેમોહતાજ હિતી તે યાદ કરજે, ને ખજરદાર—જો તું તેની
સાથે જરા ખી તોછરાઈથી વરતીછ કે તેને નરમાસ વગર તેં
ત્રીટ કીધીછ તો હું તુંને માફ કરવાનો નથી.”

કુમી સુપ બેસી રહી.

“ત્યારે ત્યારે હાલ ધણો યાદ કરવાનો ને યાદ રાખ-
વાનો છે,” તે બાપે ધમકીની અદાથી પાછું કહ્યું, “સખજ
તું ધારેછ એટલું હજી તારું પોતાનું ભવીશ સલામતીભયું”

કે ચક્રચક્રીત નથીજ.”—અને કુમ્મીએ એ સાંભળતાં દીંગમુઠ તાજુખીમાં ચમકીને તેના સામે જોયું. તેણીએ વળી પોતાના કાન પણ જાસ્તી તીક્ષ્ણ કર્યાં, કેમજે હવેતું તેનો આપ વધારે ધીમે ધીમે સાહદે તોળી મોગમના ને સચ્ચાઈના ભાર સાથે વધતી અસર થાય તેમ જોઈતો હતો. “એ હું તુંને ખીધરાવાને વરે કેહુંછ એમ તું માનતી ના. ખરી વાત એટલીજ છે કે આપરે-જે હાલમાં આટલા બધા તોર ને થયેરાથી રેહ્યાંછ તેમાં તારા મરનાર બપાવાનો ફાળો ધણીજ મોટી મદદ કરેછ. નસલી કાકા ને તેના બે દીકરાઓનાં મરણથી જે આપરે હાથ આયુંછ તેથી આપણે ચોમણાં તરી નીકળ્યાંછ, ને મારે જે તપાસવાનું છે તે એ કે મારા મુવા બાદ તું પાછી રવરી નહી જાએ.”

“એટલે, વરી તે કેમ ?” કુમ્મીએ ફાળ ખાઈને પુછ્યું.

“મેં તુંને આજવેર એ વાતથી ચેતાવી નહી કેમકે એમાં એવું તાકીદતું ચેતાવા જોશું હતું ખી નહી,” હીરાજીએ આગળ ગમડાવ્યું; “પણ ખરી વાત એટલીજ છે કે તાહરા બપાવાનાં થેલાંગાડાં વીલની રાહે મારા મુવા બાદ, મારે ત્યાં છોકરો નથી તેથી, એ બધું ધન વરી ખીજાજ પરાયા હાથેને સપુર્દ થવાનું છે !”

કુમ્મી ડોળા ફાડી તે બાપને જોવા લાગી !

“અલબત્ત જે મારું છે તે તો મારા મરવા પછી ખી તાહરુંજ છે,” હીરાજીએ કહ્યું, “મગર એવરી દોલતની કુમક પર હાલ જે તું મોટા મોટા દેખાદેખીના ખરચને ફેશનમાં તણાઈ જાએછ તે તોરથી તું પાછલી જીંદગીમાં રેહી શકવાની નથી.”

“પણુ હું બરાબર સમજતી નથી, બાવા,” કુમ્મીએ કગલીને કહ્યું; “તમારા બાવાનાં વીલની એવી તે એ શરત શું છે?”

“કે મારા વડા ભાઈ નસલીના વંશવેદાની આખર આવતાં એ ધન મારી હમ્મયાતી હોએ તો મને મળે, અને મારે તાંહાં કોઈ છોકરો નથી તેથી મારા મુવા બાદ વરી તે બધું તારી પુછ ભીખમળના એકપુરા દીકરા પીલુને મળે.”

“તે મને કાંય નહીં?”

“તે મને શું પુછેછ? આપનારની ખુસી!” હીરાભાએ થોડુંક હસીને કહ્યું,—અને કુમ્મી એ સાંભળતાં એકદમ મસ મોટા વીચારના વમલમાં ઉતરી ગઈ. તેણીની છાંદગી બી કેવી ચીત્ર—વીચીત્ર હતી! જાણું બેરેહેમ અને ફાંટાબાજ નસીબ તેની લાગણીઓ સાથે રમત કરવાજ બેહું હતું!!

અકરણ ૧૧.

—:૦:—

તે બાપ બેટી એ પછી કેટલોક વખત તક પોતપોતાની બેઠકામાં ચુપ બેસી રહ્યાં. બાપ તેની પાસના ટપાલનાં ઉપેડેલાં કાગળેમાં માથું ખોંસી બાટી આંખે તે બેટીની ઉરકેરણીઓનું માંજણું જોતો ને તગાસતો હતો, કે જ્યારે કુમ્મી પોતે પાસે પડેલાં કપ સાસરમાંની ચમચી સાથે બેધ્યાન રમત કરતી કાંઈ મોટાં ગંભીર વમાસણમાં ઉતરી ગયલી નજરે આવતી હતી.

“પણ તુરત વેળા તારે એકદમ ના ઉમેદ કે ના હીંમત થવાનું કશુંજ નથી,” તે બાપે અંતે ચુપકીઠી તોડીને તેણીને પાછી હીંમત આપતાં કહ્યું. “તું” મને તાબેદાર ને કહ્યાંગરી રહેશે તો તું સ્વરી નહીં જાયે તેવોજ બધો બંદોબસ્ત હું મરવા પહેલાં કરી જવશ, ને હું તેજ વેતરણમાં હાલ બી છેઉં—અસકે લગભગ તે રીતે કામ લેવાને વાસ્તે ખરે રસ્તે ઉતરી બી ચુકોજ.”

“ને તે શું?”

“એ તાહરાં પ્રુધનો પીણુ પોતે નાગો લુખો નથી,” તે બાપે આગળ સમજ આપી. “માએ બાપ તરફથી માએ આપનો એકનો એક હોવાને લીધે પાંચ પૈસે સુખી છે, એટલુંજ નહીં પણ પોતે વરી ધણોજ ડેગવાયલો ને નામાંકીત સરકારી નોકર હોવાથી ધણું સારું પેદા કરેજ.”

“તે ધંધો શું કરેજ?” કુમીએ પુછ્યું.

“યુરોપ જઇને પાસ થઇ આવેલો છે, ને હાલમાં ઉતાકામંદ ખાતેની રોયલ પ્રુઝીલીઅરસ રીજમીટમાં સરજયન મેજર છે. વરી હજી વધવાનાં આનસીસ છે, ને તેથી એવો એક બીલ્ડું હાથ કરી લેવાની જો તારામાં કશી બી કાયનાત કે સમજ હોશે તો બધું ઘેરમાં ને ઘેરમાં સચવાએલું રહેશે, ને વરી એવા એક મોટા નામાંકીત આસામીની તું ધણી-આણી થશે.”

કુમીનો ચેહેરો તેના બાપની એ બધી ગણતરી ને ઉમેદોની વાત સાંભળતાં ઉજળો સપ મારી ગયો ! તેનું જીગર ખાતેનમાં એકદમ ધડકવા લાગ્યું. ઓ, તે કેમ કહે ને કશુંલ કરે કે તે તો એક હેમક દેહકાણીને કમીના પૈસાની તલબ-

ગારીમાં તણાઈ જઈને પરણી ચુકેલી હતી, અને તે હૈયાત ખાવંદ ઉપર બીજો ભરથાર કરવાને તે ખુદા કે સરકારના કાયદાથી કોઈ રીતે છુટીજ ન હતી ?

“મેં તો તેને બી અન્ને તેરયોછ,” હીરાજીએ કુમીની ચુંપકીદી બધરાંઓને જાળતી એક સ્વભાષીક ઓશકતું પરીણામ માત્ર માની લઈ તેણીના ચેહેરા ઉપરના તે “લયભીત ફેરફારો કશાબી વાંચ્યા વના ઉકમાઈથી આગળ હાંકયું; “તું” જો કે તારે ખાતર હું કેવી કેવી દુરચંદેશીની કેટલી કેટલી ગણત્રીઓથી કામ લેતો આયોછ ! મેં આપરો ફેરલો દાહરો ને વીલના કરારો ઉપરથી બરખા થતું મુસ્કેલ નવે-સરથી લખી વારીને એ છોકરા સાથે સમભુત કરી લીધીય, ને હાલ તે એક વરસ દહારાની એકલી થયલી હકની રજા ભોગવવા મુંબઈ આવવાનો છે તે છુટીનો મોટો ભાગ મામા તરીકે મને માન આપીને આપરેજ તાંહાં ગુજારવાનું મેં તેની પાસ પ્રાંમીસ લેઈ લીધુંછ.”

“ને તે પરણેલો હોશે અથવા કોઈ બીજાને પ્રાંમીસ થયેલો કે અદરાએલો હોશે તો ?” કુમીએ ‘સીકલી’ જેવું શીકકું હસીને ધીમે સ્વરે સવાલ કર્યો.

“તેવું કશુંજ નથી એમ તેની સાથે ફેન્ડસ થવા ને તેને ઇજન આપી તે ઇજન કબુલ કરાવવા પહેલાં મેં ખાતગી તેહેકીકથી પુરતી ખાત્રી કરેલી છે,” તે દુરચંદેશ બાપે સમજાવ્યું—અને જવાબમાં એક ઉંડો નીસાસો નાખ્યાથી જ્યાંદા કમતાલે કુમી બીજું કશું કરી શકી નહી.

તે તો વગર જોવે પીલુ સાથે એકદમ બાજો પ્યારમાંજ પડી હતી ! એવો એક નામાંકીત સરજનન મેજર કેવો હોવો

ને થવે। જોખ્યે તે કલપનાથી તેની આંખોમાં તે જોઈ શકતી હતી-મગર આહ, એવા એકને પરણવા તે છુદ્દીજ ક્યાં હતી ?

તે મામાકુધનાં આ આગમજ કદી મળ્યાં ન હતાં-ખરેખર તો એકમેકની હસ્તીથી જી તે જોઈ વધતાં ઓછાં જીન માહીતગારજ હતાં, ને એટલા બધા ખરાંપણના ભાર ને આસપાસની વીગતોની ખારીકી સાથે તે લશ્કરી દીલેરને લગતી આ બધી બાતખી કુમીને તો તેની આખી છાંદગીમાં આ પેહેલીજ વાર મળી હતી. તેનો બાપ એટલી હદ સુધી છુપાછુપ કામ લઈ બધું રાંધી રહેવા કેડે આજેજ તેને એ વાતથી માહીત કરતો હતો એ તે નાજનીનનો છુપો ગમ ને જળજળ અફસોસ હતો.

તે એ રીતે આવતો હતો-તે સરજવન મેજર. એ નરીમાન ખાનદાન જી દાદીશેઠનાં ખાનદાન જેટલુંજ પુરાણું ને જાણીતું હતું, અને તે કુલદીપક જવાંન હાલમાં હવે આંકે પંદર દહાડામાં મહીનાઓ તક પોતાના એ ધનાઢય મામા હીરાજીને ત્યાં રહેવા મેહમાન આવતો હતો. તે પોતાનાં તખીખી મંડળ અને લશ્કરી ખાતાંઓમાં “સરજવન મેજર નરીમાન”ને નામેજ પુશકળ પ્રખ્યાતી પામેલો હતો, અને પાયરી દર પાયરી પોતાની મોટી વીદવતાનાં પરીણામમાં તે વધતો રહ્યો હતો; એટલો કે પુરતાં માન આંદ મેળવી તે વાહલો જવાંન એક આખાં વરસની હકની હકવાજખી રજા અને અત્યંત ઘટારત આસએસ ભોગવવા હાલમાં આજે હવે તરફ આવતો હતો.

“બધો આધાર તાહરી પોતાનીપર છે,” કુમીને ઉંડા વીચારોમાં ઉતરી ગયલી જોવા પછી હીરાજીએ પાછું કહ્યું.

“આજતું બધું કહેવાજોગું હવે એ મુજબ હું તુંને કેહી ચુકોછ, ને પીણુને હાથ કરીને તાહરું ભરીશ સુધારવાને સાચવવા જેવી જો તારામાં કશી જી હુશ્યારી હોશે તો મેં જે આજે તુંને તક મેળવી આપીછ તેનો ઘટતો લાભ તું લેશે.”—અને એમ કહી ટેબલ ઉપરથી ઉઠીને હીરાજી પાધરો હવે પોતાના ઓરડામાં ચાલતો થયો, એટલે કુમી એકલી પડી.

કુમી એકલી પડી.

તે આજો દીવસ તે ઘણી બેકરાર રહી—એટલી કે હીરાજીએ જોયું કે બપોરે ટેબલપર જમવા તે હાજર થઇ ખરી, પણ તેણીએ ભરીણુએ મુતલગ ખાધું નહીં. તેનો બાપ અથા તથા થઇ રહ્યો હતો, ને તેના મરવાથી તેણીની હાલની આ સુખી સ્થિતીપર નવો જાપતો આવ્યો આવનાર હતો એ ખ્યાલના ગળજ્ય હેડળ તે છોકરી જળી મરતી હતી. ઓ, તે જેને આહે તેને પરણવાને છુટી હતે તો તે એક ન્યારી વાત હતી, પણ આજે તો તેમ જી ક્યાં હતું? કદી તે પ્રીરોજને અને પ્રીરોજ તેને પ્રસન્ન જી કરે તોજી તેઓ પરણીને એક થાય એવું નો હતુંજ નહી, અને ત્યારે તે પોતાનાં ભવીશનું કેમ નક્કી કરી શકે ?

તે સાંજે છેક દીવા થયા પછી પેલી તેહમીના તેઓને ઘેર રહેવા આવી. ડોસાજી પોતે પોતાની જોડીની ગાડી જોડાવી તેને રેશનપર એસતેકળાલ લેવા ગયા હતા, અને તે કાંઇક જુજવી જરૂર જોગા અસળાળ સાથ આવી, જ્યારે કહેવાને અજબ જોવું છે કે બાપના ધાકે કુમી તેને ઠીક આવજો માવજોથી મળી ખરી, પણ તેને જોઇ ને જોઇ એક

અણુગમાનો પ્રવાહ તેણીનાં આખાં તનબદનમાં પસાર થઇ ગયો.

તે કાંઇ નહીં ગમે એવી છોકરી હતીજ નહીં. તે કાંઇ કુમી જેવી એકદમ ઘણી તેજસ્વી ખુબસુરતીની નહીં હતી, પણ ઘણાજ મીઠા સ્વભાવ ને દેખાવની તે એક મધુરી બાળા હતી. તેણીની ચળકતી આંખોમાં કાંઇ એવું દીલકસ હતું કે જેથી તેને જોય તે તેને ચાહે. તેની આંખો ઉંડાં પ્રમાણીક-પણાના પલકારા મારતી હતી, અને તમામ અદબવંતી, અત્યંત નીતીમાન, ખીલકુલ સાચી અને-દરેક શુદ્ધ વર્તણુકની એક નેકગદ છોકરી તરીકે જે જોય તેનાં મન હરી લીધે તેવાજ તોરની એ કાંઇ તેહમી (તેહમીના) હતી. તે હસતી ત્યારે તેના ગાલમાં જોવાને ખુશ લાગે એવા ખાડા પડતા, ને તે ભરેલા ગાલની, આસુદા દેખાવની ને તદ્દન તનદરોસ્ત એક મધુરી હતી.

તે પણ કુમી જેવીજ સીધી પતળા ને ઉંચી હતી. મોટા ભાગ મુંબઈથી બાહેર રહેલી હોવાને લીધે તે અમોઝે કહયું તેમ આસુદી ને તનદરોસ્ત હતી, પણ તેમ વળી કાંઇ છેકજ બાવાભાખરા જેવી ભરેલી કે આંગમાં માતેલી બી નહીં હતી. તે જેવી જોઇયે તેવી હતી. તમારું મુંબાઇ ડાચાં ખેઠેલી, કર-માએલી દરમાએલી, કાહેલી કંટાયલી, સુકાએલી તવાએલી છોકરીઓનો જે એક મસ મોટો વર્ગ રજુ કરે છે તેમાંની તે હતી નહીં; કે નહીં વળી એ મજકુર મુંબઈગરી “પરસ્તા-નની હુરીઓ” માથાંપર બાલના ભારા બનાવીને અથવા તો આગળથી બાલના ઢગલા કલ્ કરીને વધારે બીહીક લાગે તેવી બાલાબીછ થવાના પછાડા મારે છે તેવી ફેશનની ટીપ-ટાપમાં તે ખેચાણકારક બનેલી હતી. જરા એ નહીં; તેનામાં

જે હવું તે બધું અદ્યસરનું, બીલકુલ કુદરતી, કાંઈને બી ગમે તેવું અને પુરતું દીલપસંદ હવું.

તેનો પોશાક સાદો તોબી સુધક અને એક સારોજ ટેસ્ટ રજુ કરનારો હતો. માથે માથુંબાનુ હવું નહીં; ખુદાના બક્ષેલા ખુબસુરત બાલનો ગાંસડો બાંધી લેખને એક સફેદ પાટો, છેક અમોરાપર હડી ગયલો, નામને ખાતર બતાવા કે મન મનાવા-જોગો બીહીક લાગે તેવો વીંટાળી લેવાનો તેણીને લોભ ન હતો, પણ તે ચલકતા, સરખા અને સફાઈદાર હોલેલા ધીલા ઉકરા બાલ સાથે તે સીધી સરોવર જેવી સુંદરી જાણે કુમીની ધ્યાન ખેંચનારી ખુબસુરતીમાં એક હરીફ આવી હોય તેમજ દેખાતું!—અને તેથીજ કુમીપર ઉપર કહી તે અણુગમની લાગણી એકદમ ગાલેબ આવી.

એમ છતાં ધનસાફને ખાતર કહેવું ઘટે કે કુમીના બાપે તેને જે અત્રે રહેવા બોલાવી લીધી હતી તે તો ફક્ત દયાથી દોરવાઈનેજ તેણે ક્યું હવું. તેણે છેલ્લી એ છોકરીને જોઈ ત્યારે તે ફક્ત સાત વરસની એક રમતી ખેલતી બાળકી હતી, મગર તે છતાં હાલમાં તેની માની કાકલુદીને માન આપી તેણીના બાપની આગલી ઘાડી દોસ્તીને ખાતર તેણે એ બાપ વનાનાં બચ્ચાંને પોતાને આશરે બોલાવ્યું, તે પહેલાં તે કુમી સાથે ભેળાવા ને રહેવાને દરેક રીતે લાયક હતી એમ ધણીજ છુપી પણ બારીક ને તમામ સંતોષકારક તેહકીકથી એ દાદી-શેઠના હીરાજીએ પોતાની ખાત્રી કરી લીધી હતી. તેણે તેણીનો “ફેટો” વટીક મંગાવીને જોયો હતો, ને તે ચહેરામાંની ગંભીર અદા અને દેખીતા અદ્યથી તેનાપર તે છોકરીના લાલમાં એકદમ ઉંડી અસર થઈ ગઈ હતી. ખરેખર, એવી

એક આવ્યાથી તે તેની દીકરીના માર્ગમાં હરીફ થઈ પડે એવો તો તેને એકે ભય કે ખટકો કદી થયોજ નહીં. કુમીનું હોસાન વળી કંઈ એવા જોર તોરનું હતું કે તે સારેજ ઘેર-ઘણું કરીને પીણુ સાથેજ-થર પડવાનો તેણે તો જાણે તેને માટે મનથી ગાંઠ વાળી મુક્યો હતો. એટલા માટે તેહમીને માટે કુમીના “કમપેન્ચન”ની એક જગ્યા ઇંગ્રેજ તોરપર ખાસ પોતાને ત્યાં ઉભી કરીને તેણે એ છોકરીને અત્રે રહેવા બેલાવી લીધી હતી, અને તે આવ્યાથી તે (હીરાજી) પોતે તે સ્થાને કાંઈ ખી રીતે ઓછો ઉલટમંદ કે ઓછો ખુશ નહીંજ હતો.

—:૦:—

પ્રકરણ ૧૨.

—:૦:—

તેહમીને ખબર નહીં હતી કે તેની માતાએ પોતેજ લખીને હીરાજીની તેણીના સંબંધની એ ઉદારતા માગી લીધી હતી; જો જાણતે તો તેની માતાનું કરેલું એ ઓસ્થાળું શુદ્ધ આચારવીચારની એ સુંદર છોકરીને ગમતે, અને તે એ ઇજનના જવાબમાં અત્રે ખુશીથી હાલમાં ચાલી આવી એમ આવતે એ ઘણું શકલરેલું છે. આગળ આપણે વાંચ્યું તેમ તે તેની માતા ભેગી તેના માસા માસીને આધારે રહેલી હતી, પણ પોતે હુન્નરમંદ અને મેહેનતુ હતી એટલે ભરવા સીવવાનાં ઘણા નાદર નમુનાઓથી કામ લઈ તેમાંથી ખી તે એટલું સારું અને પુરતું પેદા કરી શકતી કે પોતાના ને પોતાની માના ગુજરા માટે તે ખીલકુલ માસા માસીને માથેજ પડેલી હતી એમ કહેવું કેવળ અયોગ્ય લેખી શકાય. તેની મા તો તેને “દીકરોજ” જાણતી, અને દીકરાને તોલની દીક-

રીઓ બી યઇ શકે છે એમ તેહમીનો માસો ધણું હેતથી હમેશ મંજુર કરતો. દશ દીકરા હોય, પણ તેઓ અપાશી, હરામખોર, નાતાળેદાર કે માથે પડેલા હોય તેને શું રહે? તે તો એક શ્રાપ કહેવાએ; પણ માખાપને જુદાપામાં વદ્દાદારી-ભાર્યા હેતથી ઠેરવે અને તાળેદારીભાર્યા વહાલની કાળજીથી સમાલી શકે એવી નીતી રીતીની રાહે ચાલવાવાળી ફક્ત એકજ દીકરી તે બી જુદાવંદકરીમનો કાંઇ કમ આશીરવાદ નથી;—અને અમે કહેવા માગ્યે છીએ કે કુમ્મી કલાંટ-કાલી કવચ-ની સહીઅર (કમ્પેન્ચન) તરીકે નવી આવેલી તેહમી તેજ તોરની એક સમજુ સકુમારી હતી. તે તો એમ જાણી-નેજ આવી હતી કે હીરાજીએ તેના મરનાર બાપ સાથની આગલી મોહજત પોતાના હાલના આ શ્રીમંત અને સુખી ફેરફાર દરમ્યાન તારીફલાયક વદ્દાદારીથી યાદ કરી તે મા દીકરીને મદદ થવાના નીષ્કલંક હેતુથી, વગર માંગવે, તેને અત્રે તેડાવી હતી, અને તેથી તે હીરાજી માટેની મોટી વખાણુ ને ધણું માન સાથેજ અત્રે આવી અને થર પડી હતી.

મગર કુમ્મીને, આગળ કહ્યું તેમ, આ છોકરીનું આગ-મન જરા ચઢતે ગમ્યું નહીં. તે તેને પોતાની એક હરીફજ લેખવા લાગી, અને એવી એક ખેંચાણુકારક છોકરીને ખામુખા તેડીને પોતાનાં ઘરમાં રાખવાની ને આગળ રહીને બાપ જેવા બાપે તેને ઝાંખી પાડવાની તેના બાપની “મોંહને માથે ધુર ભરવા”ની એ રાજનીતી કુમ્મી કેમે કરતાં વખાણી શકી નહીં. તે તેહમીનું “ખાણી” પોતે ચતુર હોવાને લીધે એક તડાકે માપીને વર્તી જઈ શકી. તે અલખત કુમ્મી જેવો હોકારો કે ધમધમાટ કરાવે તે કીસમની એકદમ તેજસ્વી

ખુબસુરતી નહીંજ ધરાવતી હતી, પણ તેના અદ્યમાં, તેની દરેક મર્યાદાશીલ હીલચાલમાં, તેનાં ધીમેથી વાત કરવાનાં વર્તનમાં અને તે ચાતુરીની આંખોમાં બલકે આખા મોહક મુખડામાં કાંઈ એવું ને એટલું બધું હતું કે જે તેના પરી-અયમાં આવે તે જોવા ને વખાણવા ને વખાણીને તેને આહવા પીના રહેજ નહીં-મગર એ બાળે આપણે આ આગમજ એટલી વીગત સાથે વાંચ્યું છે કે તેહમીની એ કાસમની સુદ-રતા બાળે અત્રે હવે ફરીથી વગર અગતે લાંબુ કરવા જરૂર રહેતી નથી; અને કુમીના સંબંધમાં તેહમીની પોતાની શી ગતી હતી ?

તેણીએ કુમીને જોઈ ને જોઈ તે તેની હૃદયગરની તેજસ્વી ખુબસુરતીની વખાણનાર બની, ને તેના તરફ તેણે દીલ હેતની ખુશીમાં ખેંચાઈ ગયું. ‘કુવી મજાહતી પુતલાં જેવી છોકરી છે,’ તે એકાંતમાં મનસે પટપટી. ‘ખુદા આપેછ તેને બોળે બોળે આપેછ!’-અને એ તેહમી બોલી, કેમજે શુકકરના સેતારા જેવા મોટા હીરાની એક યુદ્ધી “આગળ પહે-રવા”ની કુમીના કાનમાં ઝગઝગ થતી અને તેણીની દરેક હીલચાલના આસપાસ ઝલેહભર્યાં ઓળા ઉતારતી હતી !

મગર બહાલાં વાંચનારાંઓએ ખાતરી માનવાની છે કે તેહમી તે યુદ્ધી જોઈ એટલું બીજું મનથી બોલી તે પોતાની સ્થિતિ માટેના અસંતોશ કે કુમીની હાલતની અદેખાઈતું પરીણામ ન હતું. જરા એ નહીં. તે પોતે આખર કરે પણ એક અબળા હતી, અને ઓરતોના હાવભાવને જવાબ કરતી એક માફ કરવા જોગ જાણાસાથી તેણે જે જોયું ને જોઈને જે ખર્ચ લાગ્યું તે મનસે પટપટી, કેમજે તેણીએ જોયું કે

આગળ (ધેરમાં) રાત દહાડો પહેરવાની તે 'છોકરી' કને જો આંખે એક છુટી હતી, તો ખીજું તેણીનું બહાર બહરવાસ પહેરવાનું ઝવેરાત તો કાણુ બાણુ કેવું ને કેટલુંક બધું હશે!

“આપરે તો એકાદ અઠવાડ્યામાં માથેરાન જવાનાં છધ્યે,” બપોરે જમવા પછીથી તે બેઉ સહીઅરો ડોંધગ રૂમમાં એકલીજ હતી ત્યારે કુમ્મીએ કહ્યું. કુમ્મી બાળુમાંના એક સોફા ઉપર એલચીનો મુખવાસ કરતી લાંબી ચમ્ર અલે-ટાઇ ગયલી હતી, કે જ્યારે તેહમી તેની પાસે એક લો ચરમાં બેઠેલી હતી. “બાવાજીને અહીં ઝાઝું ગમતું નથી. તેવણુને એકાંત ગમેછ, ને તેથી તેવણુ માથેરાન જવાની બોંહસ લેધ બેઠાછ. તમુને ગમશે કે? ‘ડલ’ તો નહીં લાગે?”

તેહમી ચીઠાસથી હસી.

“નહીરે જી, મને શાનું ડલ લાગે?” તેણીએ હસીને જવાબ કર્યો; “મને કદી બી ને કથે બી ડલ લાગતુંજ નથી. મને કામકાજજ એટલું રહેછ કે રાત તક વખત કાંઠાં નીકરી જાયછ તે કુખી બપર બી પરતી નથી!”

“ઓહો, એટલું બધું તે તમે શું એક કામ કરોછ?” અને તેહમીને લાગ્યું કે કુમ્મીના એ સવાલમાં જઅઅરા અનકાનો ભેગ પણ હતોજ.

“આખો દાહરો કંઈ ને કંઈ કામકાજ હાથમાં લીધા વગર મને નીરાંત રહેતી નથી,” એમ છતાં તે અનકા અસકા પર જરાએ ધ્યાન આપ્યા વગર તેહમીએ કહ્યું; “ને તે ઉપ-રાંત મને વાંચવાનો બી શોખ ધણો છેજ.”

“શું વાંચોછ-ગુજરાતી કે ઇંગ્રેજી?”

“બેઉ,”—અને હસીને વધાયું, “હું વાર્તાઓ વાંચવાની ઘણી શોખીન હેઉં.”

“ઓ મુઠરે તમારી ગુજરાતી વાર્તાઓ,” કુમી એકદમ સુગાધને છછણી પડી; “મુવાં તમારાં ગુજરાતી વાર્તાનાં લીટરેચરમાં દમ શું યરયોછ? પીલાંમાએ પણ્યાં ને રતુઆઈ રડાયાં નેવા મુવા લખનારાઓના એકના એક રદન પાટલાની એ બધી તમારી વાર્તાઓ! હું તો ઝાંખીને જોઉંબી નહીં!”

“નહી?”

“નહીંજ તો! બધું રખીશ ને ટ્રેશ!—ને વરી હવે તો રહયાસહયા પેપરવારાઓ બી ઘસરાઈ તણાઈને વાર્તાનાં તાહેલાંઓ આપવા લાગાછ! એકે કુવામાં નખાવી દીધું તો બધાજ!”

“ત્યારે વેલાતનાં પેપરો કાંએ આપેછ?” તેહમીએ કાળી કવચના આ બધા સુફ્યાણા વીચારો—તેવીજ સુફ્યાણી એખારતમાં રળુ થયલા—સાંલળી મનથી કાંઈક અજબ થતાં અને કચવાતાં આસતે રહીને પુછ્યું.

“અરે વેલાતનાં પેપરોની શું વાત લઈ આયાં? તે લોક તો જે કરે તે શોભે,” કુમી કલાંટે તુચ્છકાર કર્યો; “તમે શું વેલાતનાં પેપરો સાથે અહીંના તમારાં રેંડયાલ ટેંટયાલ ગુજરાતી પેપરો સરખાવા માંગોછ?”

“હું કાંઈ તમારી સાથે તકરાર કરતી નથીજ,” તેહમીએ અદબથી કહ્યું, “પણ વાત નીકરીછ ત્યારે હું માઈં સેહેજ મત કહેવા માંગુછ કે ઇંગ્લેન્ડનું બધુંજ સાઈં ને દેશીઓનું બધુંજ કચરો એ ઘણાખરાંઓમાં જે વીચાર છે તે તદન સુલભયો છે. તમે જેન ભુલી કેમ જાઓછ કે આપઈં

ગુજરાતી લીટરેચર હજી તો છેક તેની પહેલી બચગીમાં જ છે! ઇંગ્રેજી લીટરેચર આખા દાયકાને સુધારા વધારામાં તે દેશ આપરા દેશથી સેંકડો વરસો આગળ છે, અને વેદાતનાં પેપરો વાર્તાઓ આપે તે જો તમે વાંચી ઠરાવો તો ગુજરાતી પેપરો તેમ કરે તેમાં વાંધો કરીજ કેમ શકાય તે મને સમજ પરતી નથી.”

“પણ એ મુઠ્ઠા તમારી ગુજરાતી વાર્તાઓમાં બરબત શું?” કુમ્મી બોલે થઈ.

“હું ના નથી કહેતી જે મોટે ભાગે રળીશ સીવાય એ વાર્તાઓમાં બીજું કંઈ નથી હોતું, પણ તેમ બધીજ વાર્તાઓ તેવી કચરો નથીજ હોતી,” તેહમીએ તકરાર ઉઠાવી; “મેં પોતે ઘણી સરસ ગુજરાતી વાર્તાઓ વાંચેલી છે, ને કેટલીક ગુજરાતી વાંચ્યા પછી તે જે અસલ ઇંગ્રેજી ઉપરથી તરજુમો કે એડેપ્ટ કરવામાં આવી હોય તે મેં વાંચી જોઈછ, તો મને તો આ બેહેસ્ત દોજખ જેટલો તકાવત લાગ્યોછ, ને અસલ કરતાં બી તે નકલ હજાર ઘણી સારી એજ અનુમાનપર હું એકદમ આવી શકીછ! વાંચ્યા વગર બધુંજ ગુજરાતી કચરો છે એમ સુગ લેઈ નાસનારાં સુગાત્રાં નસકોરાંવાળાઓ, મને કહેવાને માફ કરજો બેહેન કુંવરબાઈ કે, ખરેખર ઘણી ગંભીર ભુલ કરેછ.”

“મને કુમ્મીજ કહેજો—મીસ કુમ્મી,” કુમ્મીએ હવે જવાબ આપવાનું કંઈ નહીં રહેવાથી તરત ચતુરાઈ બરી કીસમે વાતને ઉઘળો આપી ફેરવી તોલ્યું. “કુંવરબાઈ નામ મને ગમતું નથી; કુંવરબાઈ શું મુઠ્ઠું?”

“વારજી”, તેહમીએ સાદાઈથી જવાબ કયો.

“ત્યારે આપરે અવલ શું વાત કરતાં?—હા, મકુંજે હવે એકાદ અઠવાડ્યામાં તો અત્રેથી આપરે માથેરાન જતાં રહેવાનાં છધયે”, કુમ્મીએ યાદ કરી કહ્યું. “મને તો એવા આગકતોરા થાએછ! જરા થઇને સોહવાવાનું નથી. મુંબધ તે મુંબધ!”

તેહમી કાંઇ બોલી નહીં; તેણીએ ગુપચુપ સાંભળ્યા કીધું.

“એ તો સાડું છે કે મારો કઝીન સરજન્યન મેજર નરીમાન આપરી સાથે લાંબી રજા ગુજરવા આવવાનો છે,” તેણીએ વધાયું.

“કાણુ—સરજન્યન મેજર નરીમાન?” અને કેહેવાને અજબ જેવું છે કે તેહેમી જે હંમેશની શાંત સ્વભાવની છોકરી હતી તે આ નામ સાંભળતાં કાંઇ એકદમ ચોંટી, ને તેના ચેહેરાપર મોટાં જોસ સમેત પુશકળ રતાસ એકદમ ધસી આવ્યો!

“હા, તમે તેવણને ઓરખોછ શું?” કુમ્મીએ આ અજબ મામલો જોતાં કાંઇક શંકાશીલ પુછ્યું.

“હાણ, ત્રણ ચાર વરસપર માસાણને ગામ અમારી પીછાન થઇતી,” તેહેમીએ નીચી નજરે ને ધીમે સ્વરે કહ્યું; “ત્યાર પછી અમે મલ્યાંજ નથા. હવે તો તેવણ મને લુક્કી બી ગીયા હોશે.”

“તાહરે તો તમને આગલી પાછલી વાત કરવાની ઘણી મળશે”, કુમ્મીએ જાસ્તી અનકા કર્યા, અને તેટલાં હીરાણનું તે તરફ સારાં નસીબે આવવું થવાથી જાસ્તી વાત થતી ત્યાંજ બંધ પડી.

દુઠ્ઠમાં, કુમ્મી ઘણી કુતોહથી કામ લેતી હતી. તે બાપનો ધાક કરતી હતી ને તે બદ્ધ થાય તે શીકરથી તેહેમી સાથે તોછરાઇથી વર્તી તેને ઉઘાડું અપમાન એકે ન કરતી હતી, પણ પીછોડીમાં ધાકાને પથરા મારનાર તે કાલી કવચ તેને વાતચીતમાં તેમજ વર્તીને બતાવાને ચુકી નહીં કે તે આખર કરે પણ તેની એક ચઢતા વર્ગની નોકર માત્ર હતી. તે તેણીને જાણે પોતાથી એક તફાવતેજ રાખતી; સરખે સરખાં કે સહીઅર હોય એવું કસુંજ તે બતાવતી કે અરપા થવા દેતી નહીં. તે બધું જાણે મેહેરબાની કે મુરખીગીરીથીજ તેના જોડે કામ લેતી !

—:—:— મકુરણ ૧૩.

અરેખર તો તે (કુમ્મી). પોતાની એક વડી આયા સાથે વધતા પીશ્વાસથી વર્તતી હતી ! તે એક કોષ લુછી ગોઆનીસ ચોરત હતી, જે કુમ્મીની નળળાઇએ એક તડાકે જાણી ગઇ હતી. તેણીએ જોઇ લીધું હતું કે તે પોરી પોતાની ખુશસુરતી માટે ઘણીજ મુસ્તાક ને મગરૂર હતી, ને તેની વખાણમાં જે ખી કાંઇ કહ્યું હોય તે તેને ઘણુંજ ગમતું હતું. એટલા માટે એ ચાવી તેને હાથ આવી રહેલી હોવાથી કુમ્મીને કેમ રાજી રાખવી ને તેનું સાંઝું મત કેમ જીતવું તેની તે આયાને પુરતી આવડ થઇ રહેલી હતી.

તેણીએ વળી તેહેમી માટેના એ છોકરીના પોતાના અણગમે ને અભાવ પણ તેટલીજ ચતુરાઇથી જોઇ લીધા, ને તેહેમી માટે તે અદેખી પડતી હતી એમ જોતાંજ તેણીએ તે

અદેખાઇતી આગને તેનાંજ મતની થઇ સમિા પંખો કર્યા કીધો,—જેથી પરીણામમાં કુમી તેહેમીની આતેનમાં વધતી ને પગતી શત્રુ બનતી આવી.

પણ હીરાજી, વળી બીજા હાથ ઉપર, કાંઇ કુમીથી ખાંડ્યો જાય તેમ ન હતું. તે બધું માજાણું જારીકબીન જોઇ તપાસીને ખરો માન્યો એતી ગયો હતો, ને ત્યારે કુમીને સજા કરવા માંગતો હોય તેમ તેથી તે પોતે તેહેમીની હજાર પાંતીની કાળજી કરતો, ને તેનાં ઘુખ સગવડ માટે અનેક રીતે વધારે વીડીયો પડતો રહ્યો. કુમીનું તે જોઇને પાટીને પલેથર થતું, ને તે કાળી કવચ તેણીના સ્વભાવ મુજબ ખાપ સાથે બી તે બાબે અનેકવાર સખત વીઝોકું લેવા લલચાતી—પણ ખાપ જો માથું ફેરવીને તેને ધરમાંથી કાઢી બાઢી મેલે તો શ્વાન પાછાં રઝઝી જાય તે શીકરથી ગમે એવી ખફગી છતાં તે છોકરીને લોહીનો ગોટ ગળવા ફરજ થઇ પડતી !

તેહેમી ઘણી હેસાનમંદ હતી. તે જોતી કે કુમી જે તેની સાથે જરા તરા વાંટી ચાલતી તેના અવેજમાં તે શેડ્યો તેનાપર એટલો મેહેરબાન હતો, એટલે તેનાં તરફ સ્વભાવીક હેસાનનાં વહાલથી તેનું દીક્ર ખેંચાયલુંજ રહેતું. તે હીરાજીની પોતાની કુમીની રૂબરૂમાં કરેલી ખાસ ફરમાસ મુજબ તેને “બાવાજી”જ કહેતી હતી. વળી કુમી કરતાં, તેથી, હજારો ઘણી વધારે તે પોતે એ હેસાનાં મુખ સગવડની કાળજી કરતી થઇ. જાણીશુજીને કે કોઇનું બી ધ્યાન ખેંચવાની મતલબથી કરતી હોય એવું જરા એ બતાવ્યા વગર તે શુપચુપ તેનાં દરેક કામકાજપર ધ્યાન આપતી, અને કુમી તે જોઇ જોઇને જાસ્તી ખેતાબ અને અદેખી બનતી.

“તમે સમજતાં નથી, બાઈ,” માથેરાન જવાની આગલી રાત્રે મુવા જવા આગમજ પેલી લુચ્છી આવા કુમીના લાંબા બાલ હોલતી ને સરખા કરતી હતી ત્યારે તે ઝોરડાનાં એકાંતમાં તેણીએ આગ લાકડાં લગાડ્યાં. “મને તો કંઈ મામલો તદન જુદોજ નજરે આવેજ.”

તે આવા પારસી કુટુંબોમાં બચગીથી પળાયલી એક “લુની કાગડી” હતી. તે પારસીઓ જેટલીજ સફાઈથી પારસી જુવાન બોલતી હતી.

“તું ને શું મામલો નજરે આવેજ?” કુમીએ પકકાઈથી પુછ્યું.

“મને ના પુછો, બાઈ; મને કહેતાં શરમ લાગેજ,” તે દદા ચીખી યઇ.

“નહી, બોલ તો ખરી?”

“હું તો ધારૂંજ જે એ છોકરી જલદીજ તમારી માએ થશે,” તેણીએ ચપકો મુક્યો.

“ઓ મુધરે!” કુમી એકદમ ફફડી ઉઠી.

“તમેજ જ્નેશો,” તે આવાએ ધીમેથી કહ્યું; “શેઠ કંઈ ઘણા ધરડા દેરા છે જે તેની વાત? ખચાસ પંચાવન વરસના કોણુ નથી પણુતા? હું છેલ્લી દારૂખાનાવાલાને તાહાં રહેલી હતી તે છોકરીના આવા તો છેક બાસક વરસના જુવાન બેરી પરણી લાયાતા!”

“મારા પપાનો કંઈ એવો વીચાર છેજ નહીં,” કુમી જરા ડગમગવા છતાં હજી બહુદ યઇ.

“તમેજ જ્નેશો,” તે આવાએ કહ્યું; “તમે જરા તમારી આંખ ઊંધારી રાખીને બધું માંજણું જ્નેજો. શેઠ કેવા

તેનાપર ઘેલા ઘેલા છે, ને એ દુકતી પોતે કેવી શેઠપર વીહલી વીહલી છે તેજ નહીં જોતાં? શેઠ જરા ધરડા છે પણ પાસે એટલા બધા પૈસા છે, ને એ પોરી ગરીબ છે પણ સાથે એટલી બધી ખુશમુરત છે એટલે એ ચોકડું બરાબર ખેસતું આવવાનુંજ. તમે તો ખીચારાં બોલાં ભટાક છેઓ! તમારી જગે હું હોઉં તો હું તો મુઠને પાંચ દહારા ખી મારા ઘેરમાં રાખું નહીં. હું તો ધકેલો મારીને બારણેજ ઉતારું!”

“પણ એ લોકની ઉમરમાં ફેર છે તે?”

“અરે એ ફેરબેર બધું નીકરી જશે,” તે આચાએ ભગભગ સળગાવ્યું. “પોરી કાષ્ટ દેખીતી લુચ્છી જેવી છે; પાતાળ પાણી ચલાવે ને મોરી કારડી રાખે તેમાંની મીઠી મસકલી છે.”—અને કહેવાની જરૂર નથી કે કુમ્મી ખીચારી તે રાતના સ્વપ્નામાં તેહમીને પોતાની માએ થઈ ખેસી તેની ઉપર અનેક તરાહના જીલમ ગુજારતી જોઈ જોઈને ખીહી થા કીધી.

પ્રકરણ ૧૪.

— : ૦ : —

સરજન્યન મેજર નરીમાન મોટો માણસ હતો. તે લાગતાં વળગતાં સંસારી તેમજ સરકારી મંડળોમાં ઘણો વગદાર હતો, અને તેની આવક પણ તેટલીજ મોટી હતી. તે હાલમાં મામાને ઘેર માથેરાનમાં પોતાના હકની એક લાખી રજ ગુજારવાને આવતો હતો.

તે દમામદાર દેખાવતો અને ઘણો સોહામણો એક જવાન હતો. તેનામાં આપણા ફેટલાક એકેપાઈ જેવા કરકટી

ફાંકડાઓ ઝીસકાઈના હોરાથી ઓય-ખલીર-ઉંચડી-મય જેવો જે અવતાર રજુ કરે છે તે માહેલું તત્વ કશુંજ ન હતું. તે ખુશસુરત, ગદાનો, તનદરોરત, ખુશમીઝજ અને કેળવાયેલો એક જવાન હતો, કે જેને તેના ઇત્રેજ પોશાકના હોરામાં જોવો એજ એક ખુશકારક મોજ હતી.

તે સ્ત્રી વર્ગનો શત્રુ નહોતો તે આખા વર્ગનો પર-સ્તાર કે વખાણનાર બી નહોતો હતો. અત્યાર તક એક સીવાય દોષબી ખુશસુરતીએ તેલું ઝાઝું ધ્યાન ખેંચેલું કે મન રોકી રાખેલું જણાયું નહતું. તેને માટે મોટે મોટે ઘેરની માતાઓ માથે પડેલી કુમારી પોરીઓની ફોજમાંથી એકાદનો બી ઉઠાવ કરી નાંખવા છપલાં મારતી, પણ તેણે કોઈને કશીજ મચક આપી ન હતી. તેના ધંધો ને કીસબ તેજ અત્યાર તક તેની “પરણી નારી” હતી !

તે ૨૮ થી ૩૦ વરસનો એક ગમર જવાન હતો. તેણે એ મામાને ત્યાં એક ચેહેરેનમુન છોકરી હોવાની ઉડતી અફવા પણ અત્યાર આગમજ સાંભળી હતી, પણ કશીબી સદરાગત વગર કહી શકાશે કે તે વાતને તેણે કશીજ અગત આપી ન હતી. તેના દોસ્તો તેની મજાક કરતા હતા કે તે છોકરીની સુંદરતાની જે વખાણ સંભળાતી હતી તેજ તે મામાને ઘર મેહેમાન જવાની તેની લાલચનો ખરો ભેદ હતો, પણ તે એ વુચ્છ તરકો જેપરવાઈથી હસી કાઢતો. તેને એ વાતનો કશોજ મોહ ન હતો.

તે નેરલ આવી પુગ્યો ત્યારે તેની પાસે એક નાના સુંદર હેંડએજથી જ્યાદા અસખાળ કશો ન હતો. તેણે પોતાનો

બધો જરૂરી અસખ્યાય લગેજમાં શુક કર્યો હતો, ને તે પાછળથી આવનાર હતો.

ટ્રેન નેરલનાં સ્ટેશને ધમધમાત કરતી દાખલ થઇ ત્યારે ગાડી ધીમી પડતાંજ તે બારણું ઉઘાડી કુદકો મારી નીચે આબ્યો, પણ તે કાં-ક તાબુબ થયો કે તેના શેઠ્યા મામાના ઘેરનું કાઢખી તેને સ્ટેશનપર સામું લેવા આવેલું ન હતું! અલખત, તે એ પોતાના મામાને પીછાનતો ન હતો, કેમજે તેણે તેને કદી આખી જીંદગીમાં જોયલો તેને યાદ આવતું ન હતું, પણ ખચ્ચીત તેણે ચાહીને તેડ્યો ને તેણે તે ધજન તેટલાંજ હેતથી બહાલ રાખવાનો જવાબ લખી ઉપડતાં સાથે તાર આપી નેરલ આવી પુગવાનો દહાડો તેમજ વખત તેમને માહીત કર્યો હતો, તો પછી કાઢ લેવાજ ન આવે એ કેમ બને?

પણ એટલામાં તો એક જવાન પારસી બાનુ ઉતાવળા ગલરાટમાં સ્ટેશનના દરવાજામાંથી પ્લેટફોર્મ પર ધસી આવી. તે ઉસ્કેરાયલી જેવી ત્યાં ઉતરેલા પેસેન્જરોનાં ઉપર નીચે નીધાહ દોડાવા લાગી-અને તરતજ સ્વલાવીક પ્રેરણાથી હોય તેમ તે સરજનન મેજરે તેણીને જોતાંજ માની લીધું કે તે કાઢજ નહીં પણ તેની “સ્વીટ કઝીન” હોવી જોઇયે.

તે છોકરી જે એ મુજબ તુરતનીજ ત્યાં આવેલી હતી તે હતીજ તેવી. કાઢનું ખી ધ્યાન ખેંચાય ને કાઢનું ખી દીલ હરી લીએ તેવીજ તે નાજનીન હતી. તેણીએ પેહેડેલી સાડીની નીચલી કલ્લી, પછવાડે કરી લીધેલી, મડમોના ધાધરાના “ઘેર”ની હતી, અને તે સાડીનો છેડો જરા હાથમાં ઉંચકી રાખેલો હોવાથી નીચેના નજર આવતાં ઝાલર શુલરના લેસના

સુંદર રેશમી પેટીકાટ વગેરેના ઠંડરામાં તે “મડમની માય” જેવીજ લાગતી હતી. તેના જમણા હાથમાં એક નાનો ચાબુક હતો, ને તે પોતે બધી પાણી પાણી થઇ ગયતી દેખાતી હતી, જે બધું પુરવાર કરતું હતું કે મોડું થઇ ગયતું હોવાને લીધે તે મારતે ઘોડે પહાડ ઉતરી આવી હતી.

“ઓ, એક્કયુઝ મી-આર યુ સરળ્યન મેજર નરીમાન ?” તેણીએ હવે તેના પર નજર પડતાંજ તરત આગળ જઇ પુછ્યું, ને નરીમાને તરત ટોપી ઉતારી પોતાની પીછાન આપતાં તેના જોડે ધણા હેતથી શેકહેંડ કરી.

તે બંને “કઝીન” છાંદગીમાં પહેરીજવાર એ રીતે રૂબરૂ મળ્યાં.

તે અરસપરસ એક મોટાં હેંતનીજ મુલાકાત હતી. બંને એકમેકને જોતાં સાથે અતીવણાં છક થયલાં ને એકમેકથી રાજી થયલાં જણાતાં હતાં.

“અમુને એક અમારા સ્ટુપીડ ફેડે બુલાવામાં નાખ્યાં,” કુમીએ માફી ચાહી લેવાની કપે બુલાસો કરતાં કહ્યું. “તે હરવાયા ઉલ્લુ જેવાએ તમારી ટ્રેનનો ટાઇમ અમુને એવો ઉલ્લટો બતાવ્યો ! એ નો સાઈન્જ થયું જે એટલી બી ટાઇમ-સર એક બીજાએ પછીથી અમારી બુલ ભાંજી, ને તમે માનશો નહીં-હું મારતે ઘોરે નીચે આવી છ !”-અને કુમી ગીહાસથી હસી.

“હું તમારો ધણો ઉપકારી છેઉં, કઝીન,” તે ડાકટરે જવાબ કર્યો; “તમોને નહીં જોયાં તેટલાં હું ગુચવાયા કરતો હતો કે મારે હવે એવા સંજોગમાં કરવું તે શું !”

“મામાજી બી આવવાના હતા-મંચીલ મંગાવેલી બી પણ પછી તો ટાઇમજ નહીં રહ્યો,” કુમ્મીએ વધારામાં સમજાવ્યું.

“તમે આમાં તેજ ઘણું છે.”-અને એમ વાત કરતાં તેઓ જાને “એકઝીટ”માંથી બાહર ગયાં.

ત્યાં બાહર સ્ટેશનને લગતાં યોગાનમાં બે તેજ ઘોડા તથા હતા, જેમાના એકપર લેડીઝ સેડલ હતું, જેપર કુમ્મીએ કુદકો મારી જગ્યા લીધી. તે કુમ્મીની એક માનીતી ઘોડી નામે “વાયોલેટ” હતી.

બીએ વળી એક ઘણાંજ ખુશ્ચરત દેખાવતો લાલ એરળ તે ડાકટરને માટે લાવવામાં આવ્યો હતો, અને તેથી હાથમાંથી હેંડબેગ કુમ્મીના આદમીને સપુર્ણ કરી તે ડાકટર બી તરત સ્વાર થયો, અને પછી તે જાને અતલગનાંઓને તરેહવાર વાતચીત કરતાં ઘોડેસ્વાર થઈને ઘોડા ઉપટાવતાં ઉપર જતાં જોવાં એ બી ખરેખર ઘણું સુખકારક હતું.

કુમ્મી હવે હાલમાં તો એક પટપટયુંજ પુરવાર થઈ. તેણે એટલી બધી પટપટ ને બકબક કરી, ને દોડતે ઘોડે બી એટલી બધી વાત કરી હસી હસીને પોતાના સગાને હસાવ્યો કે તેની તખ્ત તમામ ખુશ થઈ ગઈ. તેને મજાજીતીથી લાગ્યું કે એવી બોલકણી ને એટલી બધી ખુશ્ચરત છોકરી આગળ તેના સમાગમમાં કોઈ આવીજ ન હતી!

પ્રકરણ ૪૬

—૧૦:—

તે મામા ધુધનાઓ બંગલે પહોંચ્યાં.

ડોસાણ તેઓની વાત જોતા વરંડામાં ખોટી હતા, અને “યમ યમ” બંગલાના કમ્પાર્ટિંગમાં તે બંને જવાન પિત્રા-ધઓના ઘોડાઓએ વળાંણ લીધી કે ઘરડો હીરાણ તુરત સીડી ઉતરીને ઘણા હેત ને ઉઘટ સાથે સાંમે તેઓને મળવા આવ્યો.

તેઓ હેતથી બગલગીર થયા—તે મામા ભાણેજ જેઓએ વરસો તક એકમેકને જોયા ન હતા, અને જે કે હાલની આ નવી દોસ્તીને ધરોળાના બાતેનમાં પૈસાતું પ્રયોજન આપણે જોઈએ છીએ ને જાણ્યે છીએ તેમ જાસ્તી હતું, તો પણ પીલુના સંબંધમાં ઇનસાફની રાહ કહી શકાશે કે તેણે અત્રે આવતાં પોતાનાં મનથી મામાના પૈસાને કશીજ અગત આપી ન હતી. તે અત્યાર તક તેઓથી અલગ હતો કેમકે આ કુટુંબ હસ્તીમાંજ નહીં હોય તેમ તે સગાં-વાહલાંઓની યાદમાંથી ભુસી વધાયું હતું—પણ પૈસાએ પાછળથી તેમને નવું જીવન આપ્યું, અને જ્યારે તે ઘરડા મામાએ પોતાની મતલબસર કે ગમે એમ એ ભાણેજને હેતથી યાદ કરી ઇજન આપ્યું ત્યારે તે તેણે કશીએ રીતે અંચાયા વિના ઘણી ખુશીની સાથે સ્વીકાર્યું.

તેને (પીલુને) તે બાપ બેટીએ જે અસાધારણ હેતવંતો આવકાર આપ્યો તેથી તે વહાલો જવાન અજળ તેમજ ખુશ થયો, તેમના આવકારમાં ખોટાં મનવું કે સરાહગતી

કથુંજ નજરે આવતું હતું નહી, અને કહ્યા વિના ચાલશે કે પીલતું દીલ બી તેઓ એમ એક થઈને અરસપરસ હેતથી મળ્યાં એટલે તેમના તરફ ગરમ દીલસોજીથી ખેંચાઈ રહ્યું એ કુટુંબી પ્યારની તારીર હતી. કારમો કંડાસ કુટુંબોને અલગ ને જુદાં બાજે વખત કરી શકે છે ખરો, પણ આયંદે પાછાં એક થવાનો સમો આવતાં તે અરસપરસનાં અળખાંમળાંએને પણ હેતથી એક થઈ જતાં વાર થતો નથી. ડાંગે માર્યાં પાણી જુદાં થતાં કે જુદાં રહ્યાં નથી.

“હુચ્છા, ચોર, મોટો માણસ થયો ને મોટો ડાક્ટર થયો તેથી અમારાથી અલગજ રહેવાનો ઉતો, નહીં?” હીરા-જીએ તેને પેટમાં આપતાં પરચારો કીધો; “પણ ચાલ, મારી જઈશીમાંથી એમ ચાહીને આયો ને મને મળ્યો તે જાણે મારી બેહેરતન બેહેનજ મને વરસો પછી પાછી આવી મળી. ચાલ ઘેરમાં આવ; કુમી દીકરા, તું બી મોહરું છાંટી આવ ને એને વરેબી પાણી મુકાવ.”—અને તે સાહજન સામોલો એ રીતે વાતચીત કરતો ઘણી ખુશાલ તખ્તથી ઓટલા-પર ચઢ્યો.

તે એક ઉંચી સીડીનો ઓટલો હતો, ને ત્યાં વરંડાનાં એક ખુણામાં પેલી તેહમી દબાઈને ગુપચુપ ઉભેલી હતી. તેનાં રાખસાર, એમ છતાં, લોલ થઈ રહ્યા હતા, ને તેનું હૃદય તે પોતે સાંભળી શકે એટલાં જોરથી ધડક ધડક થતું હતું. તેણીએ માથાંપર સોડ કરેલી હતી. સાડીની સોડ ઉતારેલી હોય ત્યારે ઉંઘાડે માથે, સુંદર સફાઈદાર હોરેલા બાલ કે સાદા સેંટાની ખુબસુરતી અને પોરી જેવા જેવા ગમે એવા સાદા મોટા અંબોડા સાથે તે જો મનહરણુ દેખાતી હતી, તો

હાલમાં ગોલાબી કાબી કરપની એક ઘરમાં પેહેરવાની સાદી સાડીમાં સજ્જ થયેલી, માથે ઓઢેલા સોડના છેડા સાથે, તે મધુરી કાંઈ બી રીતે ઓઢી દીલકસ દેખાતી નહીંજ હતી. તે તેની સાદી અને એકદમનો ઘોંઘાટ નહી કરાવે એવી ખુશ-સુરતીમાં પણ જોવાજોગ જાણે એક “પાંકચર” હતી.

એટલા માટે તે બધાં વાતચીત કરતાં તે મોટી સીડી ચઢીને ઉપર આવ્યાં ત્યાં સુધી બાલુમાંનાં એક મોટાં કુડાંની પડખે ઉભેલી તે નાજનીન ઉપર સરજન્યન શીરોજનું ધ્યાન ખેંચાયું નહિ; પણ પછીથી ધ્યાન ખેંચાતાં ને તેમની અચ્ચુચ નજર એકઠી મલતમાં તે જવાનનો પોતાનો એહેરો એકદમ ખુશીમાં ખીલી રહ્યો, અને એક “હોહો યુ હીઅર, તેહમી?” કરીને તે શેકહેન્ડ માટે લંબાવેલા હાથ સાથે તે તેણી તરફ ઉતાવળી ઉલટ ને અન્યખીમાં ધસી ગયો, જે જોવાતું કુમીને માટે ખરેખર ઘણું ચોંકાવનારું ને ખીહીધરાવનારું હતું.

કુમીએ નરેલથી માથેરાન આવતાં આખે રંસ્તે તરેહ-વાર વાતચીત તેની જોડે કરી હતી, અને ઘરમાં તે બાપ બેટી બેજ હતાં એવુંજ પીલુનાં મનપર ઠસાવ્યું હતું. “નોકર આદમીઓ”ને ગણાવા તે કાંઈ બંધાએલી હતી? તે તેહમીને એક ચઢતા વર્ગની નોકર આદમીજ જાણતી, ને તેથી તેવુંજ પીલુના મનપર ઠસાવવાની મંત્રજનથી તે તેણીને વીશે કશું બી બોલવા કે કહેવાના જાણીજોધને અખાડા કરી ગઈ હતી.

પણ તે બે વચ્ચેનો એખલાસ, તેણીએ જોયું કે તે ધારતી હતી તેથી દેખીતો ઘણો વિશેષ હતો, અને ત્યારે

કાલી કવચને માટે તે જોશક પુરતું કચવાટ પેદા કરનારું જ પુરવાર થયું.

“હું કેટલે વરસે તમોને જોઉં છું, પણ તમારામાં કશોજ ફેરફાર થયો નથી, મીસ તેહમીના, પીલુએ કહ્યું; તમે અહીં કહાંથી! તમે અહીં શું કરો છો?”

“હું હું-હું અત્રે-—”

“એવણુ મારી કુમીના કંપેન્યન તરીકે અત્રે રહેલાં છે,” હીરાજી તેણીને ઓસકાતી ને ગભરાતી જોઈ પ્રસંગોપાત તેણીની મદદે આવ્યા, અને કુમી વચ્ચે બોલીને તે બીચારી ગરીબ બાળાને માહું લાગે એવો કાંઈ અભાડો બાળે તે આગમજ તેણે ઝટ બોલી દેવાની દયા દરમાવી; “ધણાંજ લાયક બાનુ છે. તું ઓળખેછ શું એવણુને, શીરોજ?”

“હું હા, મામાજી; અમારી રીજમીટ એક વંખત મુરાદાબાદ ઉતી તાહરે અમે મળ્યાંતાં ને અમારી અરસપરસ પીછાન થઈતી; એ બાઈને વાસ્તે મને ધણું માન છે,” પીલુએ જવાબ કર્યો.

31,189

“આપુને મળ્યાને ત્રણ વરસ વહી ગયાંછ,” હવે કાંઈ બી બોલવું જોઈયે એવું જોઈ તેહેમીએ નીચી નજરે ને ધીમે સાદે ઓસકાતાં શરમાતાં કહ્યું.

“હા, બરાબર છે,” પીલુએ યાદ કરી જવાબ કર્યો. “આલો, મારી ફેર કઝીન ઉપરાંત તમોબી અહીં છોઓ તે ધણું સારું છે; મારો વખત ધણો સારો સોહવાશે.”

“હું તમુને જરા બી “ડલ” લાગવા નહીં દેવશ,” કુમી હસીને અહીંયાં એકદમ વચ્ચે હોમાઈ-અને જેને જોવાને આંખ હોત તે જોઈ શકત કે તે હસવાનું રડવા જેવું કડવું

ઠેર વધારે હતું ! મગર હાલની ખુશાલી ને ઉશ્કેરણીઓ
 રચે અલગત તે ઉપર ત્યાં ઉભેલાંઓ તે બધાંમાંથી કાઢતું બી
 સારાં નસીબે ધ્યાન બેંચાયું નહીં.

પણ એટલુંજ નહીં હતું. ખુદ હીરાજીનો ચેહરો બી
 જઅચરા જઈ થયો હતો ! તેને બી તેહેમી ને પીલુ વચ્ચેની
 આ આગલી ઓળખને એખલાસ ઝાઝા ગમ્યા નહીં. તેના
 લોભ તો કુમી આ પ્રીય જવાનને પોતાની ખુશસૂરતીના
 પંદમાં બંદીવાન બનાવે એ હતો—તેથીજ તો તે ગણત્રીયાજ
 ખુદહાએ કાંઈ કાંઈ પાટીઆં ગોઠવી ગોઠવીને આપંદે તેને
 અત્રે મેહેમાન તેડયો હતો, અને ત્યારે તેહેમી તેની કુમીના
 મારગમાં એક હરીફ—એક “કવાબમાં હાડકું” પુરવાર થાય
 તે એ છોકરી (તેહેમી) માટેનાં તે ડોસાનાં ખરાં દીલનાં હેત
 છતાં તેને પોતાને પણ કેમ ગમે ને ગળે ઉતરે ?

તેમની એ થયલી નહીં ધારેલી મુલાકાતથી તે બેઠને
 બરપા થયલું સુખ અને ઉલટ તે બંનેના ચેહરાપર મત્યક્ષ
 વાંચી લેવાય એમ હતું. તેહેમીને જોષને જોષ પીલુની
 આંખમાં ખુશી ચમકી રહી હતી, ને લાલ લાલ રોખસારો
 સાથે આશકતું હસવાતું ને શરમાઇને જવાબ કરવાતું જે લક્ષણ
 તેહેમીએ પોતે રજુ કર્યું તે બધું કુમીને જખમાવા
 બસ હતું.

પણ વળી વધારે રમુંછ આંધરે બેહરું તો એ કુટાયું
તું કે કુમી તેના જાપની એ તેમના વચ્ચેના એખલાસને
ગતી નારાણને છુપી ખદ્દગી જોઈ શકતી હતી, ને જોઈને
મન માનતી હતી કે તે પોતે પોતાની મુશ્કેલીમાં માહત
વાની ફકરમાં એમ નારાજ થતો હતો ! પેલી કુમીની
પાયાએ લુલસરયાં અનુમાનોથી એ અંધ ઘેલી કાલી કવચનાં
નપર જે ઠસાવ્યું હતું તે તેણીએ આંધળા વીશ્વાસથી
ની લીધું હતું કે ડાસો પોતે મોડે વહેલે જી તેહમીને
પોતાની કરવાની ગણતરીમાજ ધસડાયા કરતો હતો, અને
થી તે એ જે વચ્ચેના એખલાસ જોતાં સાથે એજ સમયથી
ખમાયો એવો તેણીને લાસ થયો ! તે જાપ પોતાના
ચાંના લલામાં ખલલ આવવાના ખ્યાલથી એમ રંજ
મતો હતો એવો સુધો ને ખરો ખ્યાલ તો તે શુદ્ધ પુટીને
તલગ થયોજ નહિં.

કુમી તો જુલાઈ ગઈ ! તેહમીને જોઈને જોઈ પીલુ તો
તું જાન લુહ્યો કે જાણુમાં ઉભેલી કુમીને તો તે જાણે
લીજ ગયો, અને તેહમી સાથેજ આગલી પાછલી યાદ કહી
ત કરવા પડ્યો, અને ત્યારે શું કુમીને ઝેર નહીં લાગે ?

તે બંનેના મન આગળ દેખીતી રીતે ઘણાં મળી ગયલાં
વાનો મામલો એક તડાકે નજરે આવતો હતો. બંનેનાં
કામાં એકમેક માટે પ્યારે વાસો પણ કર્યો હોય—જે કે
રેખર તો છેલ્લાં છુટાં પડતાં સુધી એવી એક લાગણી—જે
વી કાંઈ લાગણી ખરપા થઈ ચુકી હોય તોળી—હીંમતથી
માંથી એકેથી જાહેર કરી ન હતી, તેહમી એવા એકને
જાનો કરવા જેવાં પોતાનાં સલામતમાં સ્વભાવીક રીતે

માનીજ ન શકી હતી, અને પીલુપર વંધતી ઓછી-એવી કાંઈક અસર થઈ તેવામાંજ તેઓનું છુટું પડવું સ્પષ્ટ થયું હતું.

પણ તેને, એમ છતાં, એ છોકરી પાછલી જીંદગીમાં અવારનવાર યાદ આવતી ને હૃદયે ચઢતી રહી હતી. પોતે આગેવાન સરકલોમાં ફરતો હોવાને લીધે મોટે મોટે ઘરની રૂપ સુંદરીઓએ તેનાપર આ આગમજ ધણું જીપલાવ્યું હતું, પણ કોઈની છોકરી તેનાં મનપર સેહેજની અસર આ “ગરીબનું બચ્ચું” કરી શકી હતી તેવી કરી શકી ન હતી. એમ છતાં ફરી મળવાનો સંજોગજ થયો નહિ, ને કાગલપત્રો લખી શકવા જેવી હદ સુધીના હીંમત ભરવા ને જાહેર એખલાસને તેઓ મુતલગ પોંદચ્યાં ન હતાં, એટલે પાછળથી પીલુના મનમાંથી તેહમી વધતી ઓછી ભુલાતી ગઈ હતી. વળી તેને એ પુરસદના ખ્યાલો મોટે જોષએ એટલી પુરસદ થી નહીંજ મળતી હતી. ધંધાની ધમચકરી ને ધમાલમાં ને પોતાના વધતા ને વધતા અભ્યાસમાં તે હજીબી એટલો ખાંતી રહેતો કે તેહમીને એમ નહીં ધારેલી રીતે ફરીથી રૂબરૂ જોઈ ત્યાં સુધી આજના જેવી બળવાન ખુશાલી વચ્ચે તેણીની તેને એ આગમજ કદી યાદ થઈ નહીં હતી.

અને અહીં આજની આ મુલાકાત થી કેટલી નહીં ધારેલી ને નવાઈ જેવી હતી ! ક્યાં તેહમી-ક્યાં કુમી-ક્યાં પીલુ, અને તેઓ ખુદના નીર્માણ કરેલા કેવા અજબ જેવા સંજોગોથી એકઠાં મળ્યાં હતાં; પણ ખરેખર એવા દુપોદ્ધ અને ગપોગપ સંજોગો જીવતી જીંદગીમાં થતા નહીંજ હોતે

તો ગરીબ ખીચારા વાર્તા લખનારાઓ લખતે તે શું, ને ‘કરકરયા’ નામદારના હજારો શોખીન વાંચનારાઓની આ કીસમની ખીદમત કરતે તે કેમ ?

અકરણુ ૧૬.

—:૦:—

તેઓ ટાહેલાં ભારતા વરંડામાં બેઠા હતા. તે મામા ભાણેજ જમીને બાહેર આવ્યા પછી “છોકરીઓ” પોત-પોતાના ઓરડામાં ગઇ હતી. કુમી સાડી બદલવા ગઇ, અને તેહમી પોતાના ઓરડામાં જઇ લાઇટ વધારી વાંચવાની ચોપડી લઇ બેઠી હતી.

પ્રુશતુમા ચંદની પડતી હતી. દીલખુશ પુનમની તે એક રમણીય રાત્રી હતી, અને રાતની રાણી માહાતાબે આસપાસની આખી ખલક ઉપર રૂપેરી ચાદર ઓઢાડેલી હતી.

સઘળું શાંત અને સ્થીર હતું. પવન પડી ગયલો હતો, અને યમ-યમના કમ્પાઉંડમાંના વીશાળ ઝાડો માથું નમાવી નીંદ્રાવશ થયાં હોય તેમ કશાખી ખડખડાટની હીલચાલ વીના થંબ થઇ ઉભાં રહ્યાં હતાં.

તે બંગલાનું “સીચુએશન” પણ ઘણુંજ ખેંચાણકારક હતું. કમ્પાઉંડની લગોલગ એક ઉંડી ખાડી હતી, ને ફરતા પહાડો ને ખીણો વચ્ચે અંદરથી આવેલો તે બંગલો કાબને ખી ગમે તેવાજ હતો. હીરાજીએ તે એક ચાહુદી ગૃહસ્થનો આપતો ખરીદેલો હતો.

અને તેવી તે રાતની શાંતી ને સ્થિરતા વચ્ચે વરડામાં સામસામી આરામ ખુરસીમાં નીરાંત માંડી બેઠેલા તે મામા બાણેજ ટાહેલે વળગેલા હતા.

“મારી તો જણે ખુશાલીજ લાગતી નથી,” હીરાજ કહેતો હતો; “તું આવ્યો તે મને ધણુંજ ગમ્યું. તું જોજે તો ખરો, તુંને અહીં એવું સોહવધ જશે. આપરી કુમી તુંને જરાખી ડલ લાગવા દેવાની નથી.”

“તમારી ધણી મેહેરખાની છે, મામાજી,” પીલુએ જવાબ ક્યો; “મને તમારા લોકની કંપનીમાં જરા ખી ડલ લાગવાતું નથી.”—પણ તે એમ બોલતો હતો ત્યારે તેની નજર બાહેરના કમ્પાઉંડના ચોગાનમાં અચ્ચુચ એંચાઇ રહેલી હતી. ત્યાં સરોવર જેવાં સીધાં બદનની એક ‘કાઇ સુંદરી વીચારવંત અદાઓથી ધીમા કદમે ફરતી હતી. તે કાણુ હતી? ચંદનીમાં તે દુરથી જોઇને પીલુ ઓળખી કે નકકી કરી શક્યો નહીં. તે કુમી હતી કે તેહમી?

તેહમી હોય તો એ લાલાજીનું ખી ધણું મન થયું કે ડોસાને પડતો મેલી ત્યાં ઉતરી જવું ને તેણીની સેહલગાહમાં જઇને ભાગીદાર થવું. તેની સાથની વાતચીતમાં તેને પોતાને ધણીજ મોજ માલમ પડતી, ને તેને એકાંતમાં મળવાને તથા તેણીને લગતી થોડીક જાસ્તી વાતમીઓ મેળવવા તેનો શુવ ક્યાર ક્યારમાં પડ્યો હતો.

પણ એમ કાંઇ જવાય? મામાને વાત કરતો મુકીને તે જઇજ કેમ શકે? તે અકરવકર કરતો તેથી પોતાની ખુરસીમાં બેસી રહ્યો.

“એમાં મેહેરખાની શાની-પથરાની?” પીલુ જે છેલ્લું બોલ્યો તેના જવાબમાં હીરાજીએ હસીને કહ્યું; “પાણી ઘાડું કે લોહી? તું ને હું કંઈ જુદા છઈએ?”

“અલખતજ નહી, મુરખીજી,” પીલુએ જવાબ કર્યો, કે જ્યારે તેની આંખ તો સાંમે ઉપર નીચે ફેરા લેતા ને સેહેલ કરતા પેલા સુંદર આકારની પુઠેપુઠ દોડતી ને લમતીજ રહી.

“મોરે વહેલ્લે, દીકરા,” હીરાજી તેની એ બધી તાણખેંચ ને અકરબકર જોયા પીના પોતાની મતલબને જરની વાતપર હવે ઉતરતો હતો, “મોરે વહેલ્લે તારા મમાવાના વીલની રાહે ઘણું ખર્ચ જે આજે માર્ચ છે તે બધું પાછું તારું થવાનું છે.”

“મને તેનો કશોજ લોભ કે પરવા નથી મામાજી,” પીલુએ કહ્યું; “તમે પોતેજ જીવીને વાપર્યા કરો.

“ઠંકયું; પણ વરી એમ ખી ખર્ચ હો પોરયા,” હીરાજીએ હસીને હસવાનું કીધું, “કે આજે હીંગામ બધો એવો છે ખરો, પણ તારી સરજતમાં નહીં હોય તો હજી ખી બધું ઉલટાધ જાએ, ને એ બધાંમાંથી એક પાન પાવલો ખી નહીં મળે!”

“તેમાં શું શક?” પીલુએ કહ્યું. “જીંદગીની નાપાયદારીમાં હું ઘણું માનવાવાળો છઉં! તમેજ મરી જાઓ ને હુંજ જીવતો રહું તેની જામીનગીરી શું છે? એમ ખી કાંએ નહીં થાય કે તમારી આગમજ હુંજ પાવરો ઉંચકું, ને તમારા મરવાથી જે માર્ચ થવાની તમે આજે વાત કરોજ તે માર્ચ નહીંજ થવા પામે?”

“તેમ નહીં; હું કંઈ મોત જીવતની વાત કરતો નથી,” હીરાજીએ ખુલાસો કર્યો; “મારું કહેવાનું તો એમ કે હું કંઈ હજી ઘણો બુદ્ધો નથી, ને ધાર કે મારાં ભેજાનો કીરો એવર્યો ને મેં કેથે બીજું ઘેર કીધું ને મારે તાંહાં દીકરાનો જનમ થયો તો પછી અસલ વીલના કરાર મુજબ બધું મારેજ તાંહાં સત્યવાયલું રહે કેની?”

પીલુ હસ્યો.

“ભલે રહે; હું કાંહાં માથું છ કે હિમેદ કરું છ?” તેણે હસીને કહ્યું. “તમારે ગમે તેમ કરોની!”

અલખત તે મનથી સારી રવેશે સમજતો હતો કે તેનો મામે આ તો ફક્ત હસવાનું કરતો હતો. તે ડાસો આવી મોટી હિમરે—પુરતો અચાતથા થઈ રહેલો હોવા છતાં—પરજુવા નીકળે એ ખ્યાલજ હસી કાઢવાભોગ હતો.

અને હીરાજી? તે કાંઈ ફક્ત હસવાનું જ નહીં કરતો હતો. નહીં કે તેણે ફરી પરજુવાનો ધરાદો કર્યો હતો, ને તે આ ખર્ કે ખરા દીલનું કહેતો હતો; મગર તે અરધું હસવામાં ને અરધું પીલુને બીહીવરાવાની મક્કસદથી એમ કહેતો હતો. તેના મનથી કે પૈસો સૈનેજ પ્રીય હોય છે માટે પીલુને બી હોવાજ જોઈએ, ને જો તે પોતે પરજુવાનો ધરાદો કહે તો પીલુ તે રીતે રખડી જવાની શીકરથી કુમ્મી સાથ પરજુવાને નહીં મન હોય તો બી એકદમ કબુલ થઈ જાય.

પણ પીલુએ તો તેની એ ભપકી એવા દુરસકસ વગર સાંભળી કે હીરાજી તાજુબ થયા વીના રહી શક્યો નહીં. પીલુ તો જરાબી ઉશકેરાયો કે અજબ થયો નહીં. તેણે તો તેના મામાને એવી બેવકુશીથી બાઝ આવવા જોગી એકે સલાહ કે

એલેતેમાસ બી નહીં આપી ! ખરેખર, હીરાજીએ જોયું કે તે પોરયો પાતો પૈસાને તુચ્છ જાણનારો અને ઘણા ઉદાર હેતુ-જાનો હતો, અથવા તો પાતાળ પાણી ચક્ષાત્રી મોરી કારડી રાખે તે રકમનો એક પહેંચેલણુટ્ટી બાંગડને મોટો મીઠો મસકલો હતો.

પણ પીલુનું ધણું ધ્યાન એ દરમ્યાનમાં એ લવીશના વારસાની લંટાઈ કરતાં કમ્પાઉંડમાં ફરતી પેલી સહેલાણીમાં વધારે ભરાઈ રહ્યું હતું. તે તો ક્યાર ક્યારમાં પડ્યો હતો. તેની ધણી મરજી થઈ કે ચંદની ભોગવવા નીચે ઉતરવાની મકસદથી તેણે ડોસાની રજ માગી લેવી, પણ તે ડોસાને બી સાથે ફરવા ઉતરવાનું શ્રીફૂડ થાય તો ? તેથી ચુપજ રહ્યો.

પણ બાળે વખત આપણી ચાહેલી મુરદ અર લાવવા ખુદ ખુદ પોતે આપણી ચારીએ આવે છે ! એ દરમ્યાન સારાં નસીબે કમ્પાઉંડમાં ફરતી તે બાળાને તે બુઢાજીએ બી જોઈ, ને તરત થાપ ખાઈ ગયો. તેને એમજ લાગ્યું કે તે કુમી હતી, અને તેણે ચાલું કે તે પોરયો નીચે બાગમાં જાએ ને તેને મળે. તે જ્યાં ત્યાંથી પોતાની મતલબ અર આવેલી જોવાને ખાંતી હતો.

તે પોતાનાં બચ્ચાંની નીતિને પાકીજગી માટે કેવળ ખાત્રીપુર્વક હતો. તેણે એ બચ્ચાંની અનેક મરતગા એ બાળે છુપી તપાસ લીધી હતી, અને તે બિલકુલ શુદ્ધ વર્તણૂની બે—સવાલ પુરવાર થઈ હતી. છોકરીઓપર એકદમ સખ્ત જાપતો રાખવાની હેમાકતમાં તે માનવાવાળો ન હતો. તેના પોતાના વીચારો સુધરેલા ને છુટા હતા. ગેરકાયદે છુટાપણાનો તે

હીમાચ્છતી ન હતો, પણ તેમજ વળી પોતાની છોકરીઓને અવીશ્વા-
સના ચોક્કી પેહરાથી સમાલવાતું કરવાવાળાંઓ ઉલટાં તેમને
નાસખર ને ઉતાવળી બનાવી તેઓની ખરાબીજ શોધે છે એવો
તેનો મુસ્તકીમં વીચાર હતો.

“તું ને નીચે આગમાં ફરવું હોય તો જાની, દીકરા?”
થોડા વખતની ચુપકીદી પછી હીરાજીએ કહ્યું; “તું ને થાક
નહી લાગતી હોય ને ઉંઘ નહી આવતી હોય તો ખેંચાસક
જા. મજાની ચાંદની પરેષ. ને આહાર ઘણું ખુશનુમા
લાગતું હોશે.”

“તમેથી આવોની જી?” પીલુ જરા ચીખે થયો.

“નહી, હું તો હવે અંદર જઈને જરા અરેટાવશ,”
તે ડોસાએ કહ્યું,—એવી રીતે કે જાણે સામે કુમીને આગમાં
લટાર લેવા ઉતરી પડેલી તેણે જોઈજ ન હોય—અને આ
રજાથી ખુદાએજ પાયા હોય એવી ખુશાલીમાં જ્યારે એક
હાથપર પીલુ નીચે ઉતર્યો ત્યારે હીરાજી અંદર ગયો.

પીલુની તો એ આગમજની ઘણોવારની ખાત્રીજ થઈ
ચુકેલી હતી કે તે આગમાં ઉતરેલી કુમી નહી પણ તેહેમીજ
હતી. તે-તેથી ઉલટમંદ ને ધીમે કદમે પુઠે ગયો, ને તેણે તે
માહાજીબને એતાબ્યા વગર તેનાં ખભાં ઉપર નરમ હાથ માર્યો.
તે ચોંકી.

“ઓ ડાકટર,” તે ખુશાલ હસીને બોલી, “તમે મને
કેવી બીહમરાવી !”

“એકલાં એકલાંજ લેહેર કરોજ?” પીલુએ હસીને
કહ્યું.

“ત્યારે સાથે કાણુને લેવા જઈયે?” તેહેમીએ તેવીજ

પ્રુશાસ તખીયતે જવાબ ક્યો;—અને પછી ધીમે . સાદે વધાયું, “તમારી મેહેરગાની મારા જેવી ગરીબપર હજી આગળના જેવીજ છે તે જોઈને મને ઘણી ખુશી ઉપજી. હું તો જાણું જે તમે મને જીવીજ ગીયા હોશો.”

“મને મારાં કામ વચ્ચે ઝેરાંઝોની યાદ કરવાની ઝાઝી પુરસ્ક મળતી નથી,” પીલુએ અરધું હસીને અને અરધું ગંભીરતાથી જવાબ દીધો, “પણ મને જ્યારેની તક મળતી ત્યારે હું તમારોજ વીચાર કરતોતો.”

“ખરેખર?”

“તમે માનતાં નથી? જુઓ આગે સખી! કોણની છે?”—અને સુંદર તેહમીની હલ્ વીનાની પ્રુશાસી ને ખ્યાલ નહી થઈ શકે એટલી બધી અગવળી વચ્ચે તેણે પોતાના ધડીયાળના છેડામાં પેહેરેલી લોકેટ ખોલીને એક સખી તે ચંદનીમાં તેણીને બતાવી. તે તેહમીને એહેરે હતો!

તે ખુશીની મારી ફેટલોડવાર ખોલી ખી નહી શકી. આવો મોટો ને નામાંગીત માણસ તેના જેવી એક મુફલીસ નાવારીસનો એટલો ખ્યાલ રાખે કે એક ફોટો જે વરસોપર તેણે તેણીની કંને માંગીને મેળવ્યો હતો તેની લોકેટ માટે તેણે નકલ વટીકે કરાવી લીધી તે તેહમીને ખરેખર હરખાવા જેવુંજ હતું.

હવે તેઓ, તેથી, બની શકે તો અરસપરસ વધતા એખલાસ ને વીશેષ વીધાસથી વાતચીત કરતાં થયાં. પીલુએ તેને ખાત્રી આપી કે તે એહેરે તેને પોતાની લોકેટમાં હંમેશ સાચવી રાખવાનો તેને લોભ થયો હતો, ને પછીથી તેણે

તેણીને લગતી હજારો આગલી પાછલી પુછપરછ કરી, જેના તે શાંત સ્વભાવની મીઠી અને લલી છોકરીએ બધા પ્રમાણિક અને અદબવંતાજ નવાબો કર્યા.

તે પીલુને 'ડાક્ટર' કહીને એ સુલાકાત દરમ્યાન ખેલાવતી રહી હતી, પણ પીલુએ પોતેજ જરા ગુસ્સો કરીને તેને "પીલુ" કહેવાની ફરમાસ કરી, અને ત્યારે તેહેમી ખીહીતી ખીહીતી ને ઓસકાતી શરમાતી મુશ્કેલથીજ ઘણે વરસે એ 'પ્યાઈ' નામ પાછું પોતાની મુખ જખાંતપર લાવી શકી.

તે પરસપર મોટાં પવિત્ર સુખની એ રીતે ટુંક સુલાકાત હતી—મુખ કે જેમાં અશોધ વતરોગે ખીલું-કશું બરપા થઇ શક્યુંજ નથી. પવિત્ર માગણીનાં ખરા ખાલેસ ખુદાઇ પ્યારતું હર હંમેશ એજ લક્ષણ થાય છે. એ લાગણીજ એવી ખુદાંદ, એવી અશો, એવી પવિત્ર થાય છે કે જેમાં કલંકીત કે ગલીચ કશું હોતું કે થતુંજ નથી. એ લાગણી તે ખોદાની ખુદાઇનોજ એક અંશ છે—પણ એ વીશે વધારે વીસ્તારથી કદાપી આપણી આ નાની વારતાના સફાઓમાં આગળ આપણને ખોલવું પડશે, એટલે અહીં તે માટે લાંબુ કરવાની જરૂર નથી.

ટુંકમાં, અરસપરસની એ મુજબની વાતચીતના સુખમાં ગીરફતાર ગર્ક થયલાં તેઓ ઉભેલાં હતાં. પીલુએ તે ખીધેલી હરણીનો હાથ પોતાના હાથમાં કેદ કર્યો હતો, ને તે એક પવિત્ર સ્વપનાનાં સુખમાંજ તેહેમી જાણે જનોનિસાર ગર્ક ગઇ હતી. તેણીનું એ વખતે હૃદય જોશથી ધડકતું હતું, ને ગોયા તે આખાં તન બદનમાં સુખનીજ લાગણી-ઓથી ધુજતી હતી—તેટલાં ખાત્રુમાંના ઝાડોમાં તેઓ ઉભાં

હતાં તેની છેક લગોલગમાં—એકદમ કાંઈ ખખડાટ થયો, ને તેહેમી કોઈને ત્યાં આવી લાગેલું જોઈ ચોંકીને ખસ્તી થઈ ગઈ. એ ત્યાં આવી લાગનાર કોણ હતું ?

તે કુમી હતી !

પ્રકરણ ૧૭.

તે કાલી કવચ હતી !

તેહેમી અને પીલુ તેને એકદમ એમ પોતાની રિખરિખ આવી ઉભેલી જોતાં પહેલી હરોલમાં સ્વભાવીક ઓશકથી ગભરાઈ ગયાં, અને આપણે ગયા પ્રકરણમાં વાંચ્યું તેમ પીલુએ પોતાના હાથમાં કેદ કરેલો તેણીનો ન્હાનો નરમ નાનુક હાથ, જેઅખત્યાર ગભરાટમાં, તેણીએ પાછો જેમ્ની લીધો. બીજા હાથપર કુમી પોતે પણ એ અજબ જેવો મામલો જોતાં એકાદ પળ ખફ્ફી અને અદેખાઈમાં એકદમ ખંચાઈ ગઈ, પણ તે કુતેહબાજ અળળા હતી, અને તેથી તાપ્પરતોળ પોતાનાં મનનું બીજી પળે સમાધાન કરી લેતાં કાવકેપણે હસીને આગળ વધી તેણે કહ્યું, “ઓ, તમે લોક અહીં છેઓ કે ? મને પપાએ મોકલી કે પીલુ બાગમાં એખલો હોશે,—પણ તું અહીં કાંઈથી ઉતરી આવી, તેહેમી ? ચીલ બીલ લાગી જશે તો ?”

તેહેમીનો ચહેરો તરેહવાર ઉસ્કેરણીઓ અને પ્રમાણીક ઓશકનાં પરીણામમાં જોવાજોગ હદ સુધી મનોહર અને લાલ થયેલો તે ધોળા દીવશ જેવી દીલખુશ ચંદણીમાં પણ એક

તડાકે દેખાઇ આવતો હતો, કે જ્યારે કુમીને ભીતરે તેનાપર એટલો કેહેર આવતો હતો કે તેનું જો ચાલતું હોય તો છુટી છરી મારે! તેણીએ એ મામલો જોયો ને જોયો તે તન બદનમાં ધર્માંથી જલીજ ગઇ. હેમક તે! તેં ભાન-ભુલીને સુદ્ધીજ ક્યાં હતી કે તે પીલુને ચાહવાને અથવા ચાહીને પરણવાને છુટી ન હતી? તેણીનો પરણ્યો ખાવિંદ કેકુ હાથપાત હતો ત્યાં સુધી તે આવી જાતનાં એકબી સુખ કે એકબી આશીરવાદ માટે ખોદાને ઘેરની મના માંગી લાવી હતી, પણ તે આગતો ખ્યાલ કરવા ચકી હાલમાં તે હૈયાંકુટીને સુદ્ધીજ ક્યાંથી આવી શકે?

પીલુને બી કાલી કવચનું એ કવાબમાં હાડકાં મીસાલ હરકત કરતી આવવાનું આગમણુ જરા થઇને ગમ્યું નહી. વાત કેવી પ્રસંગોપાત રસપર ચઢેલી હતી—તે બે નિર્દેશ વહાલાંઓ આગલી પાછલી યાદો સાથે કેવી દીલખુશ-શુદ્ધ-ગોમાં ગીરફતાર થયલાં હતાં, તેવામાં તેણીનું ત્યાં આવી લાગવું, પીલુને લાગ્યું કે, સહિથી કમભાવ્ય, કઢંગું ને કંટાળો પેદા કરનાર પુરવાર થયું હતું!

તેણીએ “ચીલ” લાગવાનું બહાણું આપીને બાગમાંથી તેહેમીને ખેરવી નાખવાના આવતાં, સાથે પેતરા કીધા તે પીલુ તેમજ તેહેમી બંને એકી વેળાએ જોઇ શક્યાં, અને તેહેમીને ચાંપ પડેલી જેવી તે ધારતી હતી તેમ ત્યાંથી એકદમ રૂપસદ લેતી નહી જોઇને તેણીને પોતાને ખેવડું ખસ્યાણું લાગ્યું, કે જ્યારે તેણીએ અંજાણી અમ્મા થઇને એકદમ વધાર્યું, “ઓ, તમે જેઉ જણા કંઈ ખાનગી વાત તો નહી કરતાંતાં કે? મેં અહીંયા આપીને તમોને જેઉને નહીં ધારેલાં

કંઈ ડીસ્ટેન્સ તો નથી કીધાની ? હું કંઈ આવતે નહીં, પણ પપાએજ મને મોકલી કે પીલુ બાગમાં એકલો હોશે” —અને વળી હસીને — “ને મને કહ્યું જે તેહેમી કાંઠા છે ? તેહેમી જાંઠા હોય તાંઠાંથી તેને અહીં મોકલ.”

“શું પપા મને બોલાવેય ?” તેહેમીએ નરમ અવાજે પુછ્યું.

“હા, તેવણુને તારા વગર વરી ચાલેયજ કાંઠાં જે તેની વાત ? સુવા જવા આગમચ કંઈ તારી પાસે વંચાવા માંગતા હોશે,” કુમીએ નિર્દોષતાના દરેક દેખાવથી કહ્યું.

“ત્યારે તો હું વીલ એક્સક્યુઝ મી, ડોક્ટર,” તેહેમીએ મીઠાસથી હસીને પીલુ તરફ ફરીને કહ્યું, —અને બીજીજ પળે તે ઉતાવળાં કદમે બંગલામાં જતી રહી.

“પપાબી હવે તો કંઈ હદ વગરના ચેરા થતા જાયચ,” તેનાં જવા પછી કુમીએ હસીને કેહેતાં પાટયાં ગોઠવવા માંડ્યાં; “તેહેમી નહીં ઉતી ત્યારે એવણુનું બધું સરખેસરખું ચાલતું હતું, ને એ પોરી ઘેરમાં આવી ને આવી એવણુ તો જાણે એની મદદ વગર એક દમ બી લરી શકતા નથી ! લલા આદમી એમ બી ને એમ બી નહીં તો કોઈ સેક્રેટરી રાખે તો પાલવે.”

પીલુએ તેના એ બકવાતપર ધ્યાન આપ્યું નહીં, અને કાંઈક કરાજ હપે કહ્યું, “તમુને ચીલ લાગશેની, કુમી ? તેહેમીને વાસ્તે તમે ચીલથી બીહીધેલાં દેખાયાં, પણ તમે પોતાની તબીયતની પરવાહ કરતાં હોવો એમ લાગતું નથી !”

“ઓ, આઈ એમ યુઝ ટુ ઇટ,” તેણીએ કાંઈક ફજેત લાગતાં જવાબ કર્યો; “તેહેમી તો મુઠ્ઠાં કંઈ ઘણીજ નાજુક

છે. એને તો સરદી ગરમી જરા જરામાં ઍક્સેક્ટ કરેછે.”-અને વળી હસીને વધાર્યું, “હું તો તમોને ગમતું હોય અને તમે કહો તો તમારી સાથે ચાલતી હમણા છેક ગારબટ સુધી જઈ આઈ! તમુને અહીં બહાર ગમેછ કેની? હવામાં કાંઈ કાંઈ ઘણી ઠંડક બી નથી, અને અંદણી બી ઘણી મજાહતી પડેછ.”

પીલુ મનાઈ ગયો. તે પોરીમાં પાખંડજ તેવી કીસમનાં દતાં કે પીલુ જેવા એક પાહાવન અને હરેલને પણ તે એક લેહેનમાં મોમ મીસાલે નરમ કરી શકે! તેણીની આંખમાંજ બહુ હતું. તે જેનાપર ખુશીમાં રીઝીને હસે તેનું પોતાની નેણકટારીથી આરપાર અંતરજ વીંધી નાખી શકે એટલી એ છોકરીમાં ખુદાની આપેલી કાંઈ અજબ કુદરત હતી. તેણીએ તરત બંગલામાં નહીં જવાનું માંગી લેતાં કંઈ એવા તો મીઠા-સથી ભરેલી આંખે તે વહાલા જવાન તરફ જોયું કે તે તેમને હરકત કરતી આવી હતી તે રાતનો અણગમો તે એટલો જલદી ભુલી જઈ શક્યો, અને તેણીની મહોબતમય કાકલુ-દીના જવાબમાં તે તેટલાજ મીઠાસથી પોતે પણ હસ્યો.

તેઓ, તેથી, તે પછી એકમત થઈ તરત વેળા બાબુ-માંના એક બાંકપર તાહેલાં મારતાં જઈ બેઠાં.

“તેહેમી સાથ તમોને ક્યારેકની ઝોરખ, પીલુ?”
તેણીએ સાદાઈના દેખાવથી પુછ્યું.

ત્રણ ચાર વરસપર જ્યારે મુરાદખાદમાં મારી રેહમેંટ હતી ત્યારે હમારા વચ્ચે ઘણા ધરોખાની ઝોરખાણ પીઝાણ હતી,” પીલુએ જવાબ કર્યો.

“અને હમણાં હું આવી લાગી ત્યારે તમે લોક તે આગલી પાછલી યાદ કરતાંતાં કે?” કુમી કાંગળી થઈ; “મુઠરે હું! કેવું ખરાબ!! મને મારું પોઝીશન એવું તો એવસડ લાગું! બટ આઈ એસ્યોર યુ, આઈ કુડ નોટ હેલ્થ ઇટ. મને તો પપાએજ મોકલી. પપા બી બાજે વખત એવાં સીલી થાયય! જરાક તેહેમી આગળથી ખીસેય એટલે બસ એમ અકરવકરમાંજ પરી જાયય!”

“એટલે, શું પપાનો એટલો બધો એની પર કાંઈ રીગાર્ડ છે?”

કુમી ઓશકાતી હોય તેમ એકાદ પણ જવાબ નહીં દેતાં ચુપજ રહી.

“મુઠ મને તો હા કહેતાં બી શરમ લાગેય,” તેણીએ જરા વારે હસીને આગ લાકડાં લગાડ્યાં; “કાંઈ રીગાર્ડ બી તેની હદમાં હોય તો સારું લાગે કેની? આએ તો મુવું કંઈ ધણુંજ કદેશું ને અનન્યરલ જેવું લાગેય!”

“એટલે તું શું કહેવા માગેય, કુમી? તું કંઈ મોઘ-મમાં બોલેય! હું નહીં સમજતો,” પીલુએ કાંઈક શરૂ થતી શંકા ને અજાયબીમાં પુછ્યું.

“હું જાણું જે તમે સમજી જશો,” કુમીએ હજી ઓશકાતી ઢપે જવાબ કર્યો; “પણ તમે કહાં પરાયા છેઓ જે મારે તમુને કહેતા આંચકા ખાવો જોઈયે? પણ સખર, તમે મને પ્રોમીસ આપો. હું તમુને એ લેદ વીશ્વાસમાં કેહું તેના બદલામાં તમે મને ગરદન તો નહીં મરાવો?”

“નહી-નહી-એવું તે શું છે?” અને પીલુ ખરેખર જાણાસાથી જરતી ઉશ્કેરાયો.

“નહી જા ઝોમીસ આપો તો,” કુમી હંજી બજાંદ થઇ; “પપા જો જાણે કે મેં ઝોમ તમુને મારા વહેમ કહી દીધાચ તો મને જીવથીજ મારી નાખે !”

ઝો જો કંઈ એટલું બધું ગંભીર હોય તો યુ હેડ બેટર નોટ સે ઇટ: મારે તથા સાંભળવું.”

“વેલ, હું તમુને કહેવા માગુંચ તે કંઈ મારે કે પપાને ખાતર નહી પણ તમારે પોતાને વારતેજ તે કહેવા વધારે ઐશ્વર્યસ છે.”

“શું?”

“હું ધારુંચ જે પપા પાછા પરણવા નીકરયાછ.”

પીલું એકદમ ગંભીર થયો.

“હોશેજ,” તેણે વીચારવંત અદાથી કહ્યું. “એવલે પોતેજ પોતાનો એ ઇરાદો હમણાં જમ્યા પછી મને કહી સંભરાવ્યો હતો.”

હવે કુમીની ચોંકવાની વારણ આવી, અને એ રીત વહાલાં વાંચનારાંઓ જોશે કે તેઓ બધાં વચ્ચે અરસપરસ વગર ફેાકટનું એક આધરે બેહેરંજ કુટાણું હતું! કુમીનાં મનમાં તેણીની લુચ્ચી આયાએ તેહેમીને માટે એ શંકા કેટલી જુદી હિમી કીધી હતી તે આપણે આગલ વાંચી આવ્યાં. વળી તે પછી ખીજ હાથપર ધરડા હીરાજીએ પોતાની એ મકસદ પીલુને કહી સંભળાવી ત્યારે તે કુમી સાથે પરણવા જલદીથી એકમત થાય તેવી રીતે તેને ઉશ્કેરવા ને ડરાવાની મતલબથીજ ઝોમ કયું હતું તે પણ આપણુને ખબર છે. એટલા માટે તેહેમી સાથે પીલુ કાઠ રીતે બંધાઇ જવાની “બેવકુફી” કરે તે માટે અદેખી પડીને કુમીએ

જ્યારે પોતાના પાપની મદસદ તેની આગળ જાહેર કીધી ત્યારે તે આયાગે કહેલી વાતમાં વલ્લુદ હતું એમ પીણુને મોઢેથી સાંભળીને તે હેમક ડોકરી પોતે પણ ખરેખર અકળાઇ ગઇ.

બધાંજ એ રીતે અરસપરસ ભુલમાં અને વહેમમાં કુટાઇ મરતાં હતાં, અને એક અન્ય જેવા સંજોગનાં પરીણામમાં એ ચોકડું આપાદ એવું બંધ બેસતું આવી ગયું કે જે વાતનો કુમીના ધરડા પીતાને પોતાને અથવા નીર્દોષ તેહેમીને ઢાઇ એક દુરનો સ્વપ્નો બી નહીં હતો તે ખરેખર બનવાની કે બની ચુકેલી હોય તેમ પીણુ તેમજ કુમી તમામ ભુલભરેલાં અનુમાનોમાં એકદમ આડે રસ્તે દોરવાઇ ગયાં !

—:—

પ્રકરણ ૧૮.

એ પછી કેટલોક વખત સુધી અરસપરસ બંનેને અનુકુળ થતાં ગંભીર વમાસણા વચ્ચે તે મામાપુત્રનાંઓ ગમખાર સુખ બેસી રહ્યાં. તેહેમીને હીરાજી ખરેખર પોતાની મોહોરદાર બનાવવાનો ઇરાદો રાખતો હતો એ વાતમાં વલ્લુદ માલમ પડતાં કુમીને માટે તે કાતીલ ઝેરથી જ્યાદા જથ્થુન પુરવાર થયું—તેણીએ તો પોતાનો વહેમ, ફક્ત પીણુને તેણીથી અલગ કરવાની મદસદથીજ, કહી સંભળાવ્યો, કે જ્યારે તે વાત ખરી હતી એવો પુરાવો પીણુ મારફતેજ સાંભો તેને મળી જતાં જાણે તેણીનો જવાન જન કયજ થઇ ગયો ! એ

આફત, એ શું બનવાળોગ હતું.—એ શું માનવાળોગ હતું કે જ્યાં અત્યાર તક તે પોતે રાજ કરતી રાણી અને સાહેબી કરતી શેઠાણીના તોરથી રહેલી હતી ત્યાં તે કમીની છોકરી તેહેમી તેની સાવકી મા તરીકે જલદીથી હકુમત કરનાર હતી, અને તે મકસદથીજ તેણીના પીતા હીરાજીએ તેણીને અને બોલાવી લીધી હતી ?

“પણ તું શું એમ કહેવા માંગેય, કુમ્મી, કે તારા પપા જે પરણવાનો વીચાર કરતા હોય તો તે આએ તેહેમી સાથેજ હોવું જોઈએ ?” પીલુએ હદ વીનાની અજાણી વચ્ચે પુછ્યું.

“એશક; એમ નહીં હોય તો ખીલું શું હોય ?”

“હું માનુંજ નહીં,” પીલુએ મજબુતીથી કહ્યું; “તેહેમી એટલી નાદાન કેમ થઈ શકે કે એવી એક એવકુફ દરખાસ્તને એકમત થાય ? કંઈ નહીં તો ઉમ્મરની વચ્ચેના ગેરસલુક તકાવતનો તો એ છોકરીએ ખ્યાલ કરવો જોઈએ ?”

“હું ખી તેજ કેહુંય તો !” કુમ્મીએ ચહરાવી આપ્યું; “હું ધારુંય જે એ પોરી પપા ઠીઅરના પૈસાથી અંજાધ ગેમ્મય, ગરીબીમાં અવત્યાં મુકતી ઉધરેલી એટલે આવું એક ચાન્સ મલી જાએ તે એના જેવી એકને વાસ્તે તો બોદાયજી પાયા જેવું હોવું જોઈએ કેની ?”

પીલુ સુખ રહ્યો. તે અત્યંત ગંભીર થઈ ગયો. જે આએ વાત ખરીજ હોય તો તેને લાગ્યું કે તેહેમી મોટી ઠાગાબાજ અને ફરેખી હોવી જોઈએ. ફક્ત દશ મીનીટની વાતપર કુમ્મીએ આવીને તે બંનેને ભડકાવી માર્યાં ત્યાં વેર તો તે છોકરી તેને માટેના પ્યારમાં ધણું સુખ માનતી હોય તેવો દેખાવ કરતી હતી; તેની સઘળી વર્તણૂક ને વાતચીત

ખેંધી તેજ તોરની હતી, અને ખરેખર જો એક હાથપર ધરડા હીરાજીને હાથ કરવાના, કુમ્મી કહેતી હતી તેમ, તે વલખાં મારતી હોય, તો ખીજ હાથપર તેના જેવા એકને હાથતાલી આપવા માટે તે ગેરસંલુકજ નહીં પણ સરખસર ગુનેહગાર લેખાવી જોઈએ.

“હું એ પોરી સાથે મન મુકીને બોલતી ચાલતી નથી તેથી તમે મારે વાસ્તે ધણું હલકું વિચાર્યું હોશે,” કુમ્મીએ પોતાના બચાવમાં બોલતી હોય તે ઢપે ખુલાસો કર્યો, “પણ તમે જોવાય, પીલું, કે એ છોકરીની ચાલ મુતલબ સારી નથી. એ મુઠ્ઠાએ મારા પપાનું મગજજ ચકાસાવી દીધું! એ મારી માએ થઇને અહીં સાહેબી કરે તે હું કદી જોઇ કે ખમી શકવાની નથી!”

“હજી એ વાત મારાં ધ્યાનમાં ઉતરતી નથી,” પીલુએ દેખીતી નાખુશી વચ્ચે ધણી વિચારવંત ઢપે કહ્યું. “જહાં પોતાનું દીલ નહી ત્યાં એ છોકરી પોતાને પૈસા બદલ વેચવા રાજી થાય તેમાંની એ છોકરીજ નથી.”

“પણ આપરે કેમ જાણ્યે જે દીલ નથીજ?” કુમ્મીએ તકરાર ઉઠાવી; “મારા પપા કાંઈ એટલા બધા ધરડા નથી થયા જે એ વાત આપરે નહીજ માની શક્યે?”

પીલુનો જીવ ખાટો મારી ગયો. તેને તે ખુશનુમા ચંદણી કે તેની મહોબતની તલબગારીમાં તણાઇ મરતી બાળુમાં બેઠેલી મધુરી માટે કશુંજ લાણુ રહી શક્યું નહી. તે દીલથી બેદીલ ઉઠીને એકદમ અંદર જવા તક્યાર થયો, અને ત્યારે કુમ્મીનું પોતાનું જીગર પણ એટલી હદ સુધી રંજ પામી ચુક્યું હતું કે તેણીએ તેને વધારે રોકવાની કનવાર

કરી નહી, અને તેઓ તરતજ એકમત થઇ વધતા આજી દદમદ દીલે બંગલામાં પાછાં ફર્યાં.

તેઓ બંગલામાં પાછાં ફર્યાં, અને ગમખવાર ચુપકીદી વચ્ચે હાથમાં હાથ મેળવી બાહેરના મોટા ફરતા વરંડાપર થઇને હીરાજીના ઓરડા આગળથી પસાર થવા જતાં હતાં તેવામાં કુમ્મીએ જોરથી પીલુનો હાથ ખેંચ્યો. તેણીએ હીરાજીના ઓરડામાંનો એક દેખાવ તેને દેખાડ્યો.

તેઓ બંને દેવાલની બાજુના ખુણામાં ખંચાઇને ઉભા રહ્યાં, અને કાચની બંધ કરેલી બારીમાંથી તે અંદરનો મામલો ત્યાં થોભીને જોવા લાગ્યાં.

ત્યાં એક મોટી આમચેરમાં ધરડો હીરાજી લાંબો થઇને અલેતાએલો હતો. તેની બાજુમાં એક મોટાં ઉંચા સ્ટેન્ડપર રેશમી કપડાંની ક્ષીલથી શેડ કરેલો એક શોભાયમાન લેમ્પ પુર તેજમાં બળતો હતો, અને સુંદર તેહેમી પોતે હીરાજીનું એ વખતે મુરખખી તરીકે હેતથી માથું પસવારતી નજરે આવતી હતી.

સામટી રીતે તે એક મોટો એખલાસ પુકારનારો દેખાવ હતો, અને તે છતાં તે દેખાવ તેની રંગરંગમાં જોઇએ તો મીલકુલ બીન તકસીરવાર અને નીદિષિ હતો. એક હેતવંતી મેટી પોતાના બુર્જિવાર બાપનાં પાસાંમાં હેતથી દબાઇને મેસે, રીઝીને રીઝાવે, અને હસીને હસાવે તેવોજ તમામ નીબકલંક આચરણનો તે એક નીબકપટ શુધ્ધો અને સાચો દેખાવ હતો, પણ કુમ્મીએ તે તેની મતલબને પેશ પડતી નિસમે પીલુને દેખાડ્યો, અને તાબુજ કે પીલુ તેટલી હદ

મુઘી હેમકે અને કાચા કાનનો થઈ શક્યો કે તેણે પણ તે તેવોજ દોષપાત્ર માની લેવાની શરમલરેલી ભુલથાપ ખાધી !

“ જોયું કે ? ” કુમ્મીએ કાને લાગીને પીલુને કહ્યું, —અને પીલુએ તે જરા નજર નાંખી જોઈ લેતાં સાથે ગમખારીથી જવાબ કર્યો, “ વોક-અલોંગ.”

તેઓ છુટાં પડ્યાં. પીલુ અને કુમ્મી પોતપોતાના ઓરડા-ઓમાં ગયાં, અને તે વખતે પીલુનાં મનની હાલત કેવળ દયાજનક હતી. તે આપણે આગળ વાંચી આવ્યાં તેમ ઓરડો પર મંડવાવાળો નહીં હતો; ઓરડોની અગત અથવા હકુમતમાં તે ઝાઝું માનનારો તો નહીંજ હતો. સાધારણ વર્ગના મરદો પેઠે ઓરડોને જોતાં સાથે તેની ડગરી ચકાસતી હતી નહી, મગર તેહેમી એકજ છોકરી હતી ને થઈ કે જેને જોઈ ને જોઈ તે જાતોનીસાર બહાલથી ચાહતાં શીખ્યો હતો ! એટલા માટે તેહેમીની આ દેખીતી બેવફાઈથી ઓરડો માટેના તેના વીશ્વાસને સૌથી મોટો આંચકો લાગ્યો, અને તે રાત્રે તે જાણે આખી દુનીયા સાથે દીલથી એકદમ બેદીલ થયો !

કલાકો તક પોતાના ઓરડામાં જવા પછી પણ બહારની રૂપેરી ચંદણીમાં ખ્યાલી આંખોએ ટીકતો તે ખામોશ બાલુ-માંની એક ખારીએ ઉભો રહ્યો. આસપાસ સઘળું શાંત રહ્યું અને ચુપ હતું. આખી ખલક શાંતીમાં બુલતી નિંદ્રાવશ થયેલી નજરે આવતી હતી. તે વીશાળ કમ્પાઉન્ડમાંના ઉંચા ઝાડો માથાં નમાવી ખામોશ ખડાં હતાં. છુટાછવાયા તારાઓ આકાશની ઉંચાઈમાં ચુપથી વચ્ચે ચકચક કર્યા કરતા હતા, અને એ બધો કુદરતનો રળીયામણો નકસ નીરખતો પીરોજ પોતાના

મામાને ઘર આવ્યો તે ને તેજ રાત્રે નાસખર અત ગમખાર
એ રીતે કલાકો તક બારીએ એકલો ઉભો હતો ।

વળી બીજા હાથપર કુમીની પણ તેવીજ અવદશા હતી.
પીલુ આવ્યો ને આવ્યો વરંદાના કુડાંઓને ઓથે દબાઈને
ઉભેલી તેહેમી કેટલાં હર્ષિત જીગરે તેને સાંભી મળવા આવી
હતી તે તેણે યાદ કયું, અને તેઓ વચ્ચેના એખલાસ અને
ધરાંધરાં પછીથી બાગમાંની તેમની મુલાકાતમાં જે પકડાઈ
આવ્યાં હતાં તેની યાદ થતાં તેના અદેખા જીગરમાં નવેસરથી
આગના સોહોલા ઉઠ્યા.

તે પીલુપર બનથી સદેકે ગઈ હતી. ચ્હાવાબેગજ તે
એક મીઠો મરદાનો એહેરો હતો. તે જવાનની દરેક હીલચાલ,
દરેક વર્તણુ, દરેક વાતચીતમાં કાંઈ એવું તો ખેંચાણુકારક
હતું કે જે કાંઈતું બી ખુશીમાં માથું ફેરવી નાખવા બસ હતું,
અને તેવા એકપર જ્હાલથી વીહીલી પડવા છતાં કુમી જેવી
કાલી કવચ બીજીને આસાનીથી પોતાની જગ્યા ધારણ કરતી
જેમ અથવા ખમી શકે એ શું બનવાબેગ હતું? ખચ્ચીત,
પીલુને તેહેમીથી અલગ કરવાને વાસ્તે તેના બાપને લગતું
બાહતું એક જોરાવર કારણ તરીકે તેને હાથ આવ્યું હતું
એ એક હાથપર જેટલી ખુશીની વાત હતી તેટલીજ વળી
તેના હેમક બાપ હીરાજ નવેસરથી પરણવાનો ખ્યાલ કરી
ખેઠો હતો તેની માહિતી તેને માટે દુખભરી હતી !

“મુછ મરતી બી નથી !” તે દાંત પીસીને પોતાના
ઓરડાનાં એકાંતમાં એકલી એકલી મનસે પટપટી; “મારા
પીલુને ખાતર તેમજ મારા પપાને ખાતર એા હું કેવું ચ્હાઉં
કે સવાર થાય તે આગમય એ મુછ દુકતી મરીજ બય !”

હવે એ રાત પછીની ખીજ સહવારથી સરજયન મેજર નરીમાને ખનતાં સુધી તેહેમીથી અલગ ને અલગજ રહેવાની કાષેશ કરી, અને તેહેમીની અંજનયખી અને ગલરાટનો શુમાર રહી શક્યો નહીં ! તે તેહેમીનો કશો ખી સરોપરો રાખ્યા વગર તેણીને ખરતી અને અલગ રાખીને કુમી સાથે વધતો બેળાતો, અને તેહેમી સાથે સરીયામ ઉંચે મોઢેજ રહ્યો, જે તે માહા-ખુખનું દીલ જખમાવી નાખવાને ખસ અને ખસ કરતાં ખી વંધારે હતું. તે ઘોડેસ્વાર થઇને ધ્રવા હરવા જતો ત્યારે પણ કુમી ને કુમીજ તેની સાઇડે રહેતી હતી, અને તાબુખ કે ખાગમાથી મજકુર રાત્રે કુમીએ આવીને તેને ખીલુથી અલગ કરીને ખંગનામાં મોકલી દીધી ત્યાર પછીથી ખીલુ અજખ જેવી હદ સુધી આ રીતે તેનાથી દુર થઇ ગયો હતો ! તે એ ભેદનો ખાએસ મુતલગ સમજી શકી નહીં.

તે છોકરી પણ તેથી ભારમાંજ રહી. તેણીએ 'જેયુ' કે કાંધ ખી ગંભીર ગેરસમજીત કે એક નહી સમજી શકાય એવો ખગાડ ખરખા થઇ ચુક્યો હતો, પણ તેહેમી કેટલી ટેક રાખવાવાળી છોકરી હતી તે આપણે યાદ કરશું, અને ત્યારે તેણીએ તે ભેદને પહોંચવાને એકખી કાશેશ કરી નહીં તે માટે આપણે અજખ થઇશું નહીં. તે ખુરતી દુઃખી હતી. ઓ, કહેવાની જરૂર છે કે પીરોજ જેવા એક સૈાથી લાયક-સૈાથી ચાહવા બેગ, સૈાથી માનીતા ને વહાલા જવાનનો વીશ્વાસ અને ખ્યાર એમ બેતાં બેતાંમાં સદંતર ને સદા સુધીનો ખોહી ખેસવા માટે તે શુધ્ધ આચાર વીચારની સુંદરી તમામ રગરગ અને નસેનસ દુઃખી હતી ?

પ્રકરણ ૧૮ મું.

—:૦:—

જો કાલી કવચ જરાળી ડાહી હતે તો પોતાની સ્થિતિનો જોખમ ખ્યાલમાં લઈને પીલુથી અલગ થઈ જવાને ખરા દીલની અને ખંતીલી કાષેશ કરતે; કે જેમ પીલુ પોતે એક ગેરસમજનાં પરીણામમાં તેહેમીના સંબંધમાં કરતો હતો, પણ તે અભાગણીને તેવું સાઈં કશું સુઝયું નહી, અને દીન પ્રતીદીન તે પીલુની મોહોખતમાં જાસ્તી અને જાસ્તી ફસતી ગઈ. તે જેમ એ પોતાની કુદના છોકરાને જાસ્તી જોતી તેમ તે મરદાનગીભર્યો સોહામણો મુખડો અને એક ખરેખરા સદગ્રહસ્થને શોભા આપે તેવા તેના દરેક સદગુણ વધતા ને વધતા વખાણતાં શીખતી, અને આયંદે પરીણામ એ થયું કે કદમ દર કદમ આંધળા અવીચારથી તે હેમક છોકરી તે વાહલા જવાન માટેના એક ખરાં દીલની જાનફેશાનીના પ્યારની ખુવારીમાં ઉઘે મસ્તક ગળાડતી ચાલી !

તે પોતાના પરણ્યા ખાવિંદ કેકુ પસ્તાક્યાની તો હસ્તીજ જાણે લુધી ગઈ ! તેઓ છેલ્લાં પુનાની મીસ ફેઝરવાળી સ્કુલમાં મળીને છુટાં થયાં તે વાતને એક જમાનો વહી ગયો હતો, અને તેથી તે માનવાને હિમ્મત કરી શકતી હતી કે તે હવે મરીજ ગયલો હોવો જોઈએ. જો તે જીવતો હતે તો તેણીના પૈસાના હાલના વૈભવ વચ્ચે તે પોતાના પરણ્યા હકની દાવાદારી રજુ કરતો આવ્યા વગર રહેતેજ નહી—અને, ટુંકમાં, એ લુલાવો ખવાડનારાં ને શરીયામ લુલભરેલાં અનુમાનોમાં હિમ્મત પકડી લાન-લુધી અને અર્ધ ધેલી કુમી, દેખીતી

આંખના અંધાપા વચ્ચે, ખુવારીના ખરાબા સાથે અથડી મરવા આગળ અને આગળ ધસડાતી જતી હતી !

એ દરમ્યાન ગરીબ દુખી તેહેમીની દશા પણ કેવળ દયાજનકજ હતી. કાટકાટ થતી છાતીએ તે બે વચ્ચેના એવી કીસમના મામલાનું માંજનું તે છોકરી છુપી તપાસ્તી રહી હતી. તેને કશું સમજળ નહી પડતું હતું. તે વહાલો જવાન કે જે તે આવ્યો તે સાંજે અને રાત્રે તેના તરફ આટલો મેહેરબાન, આટલો દયાવંતો ને દીલસોજ હતો તે વચમાંની એક રાત્રી તલકમાં એવું તે શું થઈ ગયું જે વળતી સવારથી તેણીની સામે ઉલટાઈ ગયો ? તેણીએ યાદ ક્યું કે તેને કુમીની સાથે બાગમાં એકલો છોડીને તે રાત્રે તે હીરાજી આગળ અંદર ગઈ હતી, અને અને તે દરમ્યાનમાં કુમીએ અદેખી પડી ને તેને કાંઈ ઉંધું ચપું સમજળવ્યું હતું ? કાંઈ ચપટા આપ્યાં હતાં ? કાંઈ તેણીની વીરૂદ્ધ બીજા એવો ગલીચ દુર્વાદ કહ્યો હતો ? ઓ, એ એવું તે શું થઈ ગયું કે જેણે જોતાં જોતાંમાં તે એક ખરા દીલ-સોજ દોસ્તને તેણીના તરફ એટલો બેદીલ અને ઠંડો બનાવી મેલ્યો ?

તે ખીયારી એકલી એકલી પોતાના ચોરડાનાં એકાંતમાં જુરપંઝર પહેલી રડ્યા કરતી, અને રડમસ ચેહેરે જ્યાં ત્યાં છુપાઈને તે મામા પ્રુઈનાઓ વચ્ચેનો એખલાસ ગમખાર જોયા કરતી. તેને તે ઉનાળાની મોસમના ગરમ દહાડા ઘણા લાંબા અને કંટાળાભરેલા લાગતા, અને અધુરાંમાં પુરું-ધરડો હીરાજી નજલાથી ખીમાર થઈ ગયો હતો ! તે તેથી ખીજાનામાં કેદ થઈ રહેવાની ફરજ પડેલી હોવાના કારણમાં વધારે નાસખર,

નારાજ અને ચીરડાઉ થઈ ગયો હતો, અને તેણીની પાસે વધારે કામ લેવાની હુકમાં એકદમ તણાઈ જતો જણાતો હતો !

ગરીબ તેહેમીને તે જરા થઈને ગમતું નહી. તેણીનું એ જાતના કામ જી કામકાજ પર હમણા ધ્યાન જ નહી હતું એમ કહીએ તો ચાલે. તે પોતેજ પોતા સાથે અને સર્વ સાથે ચીથરા ફાડતાં સ્વભાવની બની ગઈ હતી, અને તોપણ ભારી દીલે તેણીને ફરમાવવામાં આવતું કામ તે ગરીબ બાપડી ગમે એવી કરાજી છતાં શાંત તાબેદારીથી અને મુંગે મોઢે સાચવી લેતી. ખરેખર તો તે પાછળથી કુમી કરતાં ધરડા હીરાજીની કમ્પેન્યન વધારે હતી, કેમ જે તે અગરગચ્ચો ડોસો તેણીની કને સેકરેટરીનુંજ સઘળું કામ લેતો અને તેણીની પાસે લખાવા તેને અતી ઘણું ગમતું દેખાતું.

પેલા હાથ પર પીલુ પોતે ઝાછો દર્દમંદ નહી હતો. તે વીદવાન માણસ હતો, અને તેથી કુમીની નબળાઈઓ અને અવગુણો એક તડાકે વાંચી શક્યો હતો. એમ છતાં તેહેમી પર આવેલા અભાવના પરીણામમાં તે કુમીનીજ સંગત હવે જ્યાંદા સાંધતો, અને ગોચા નહી મામાના કાણા મામા બનાવતો !

“બાવાજી દલ્લો લઈને આયા તેની આગમજ અમે એવા મુફલેસ છતાં ! કુમી હરીને પોતાના કઝીનને કેહેતી હતી, “હું હોસ” રાઈડીંગ તો છેક અમારો દાહારો ફર્મા પછીજ શીખી ! તે વખતે ઘોરા પર બેસવાનું તો બરી ગયું, પણ એક ગધેરા જેવા ઘોડાના ભાકુતી ખટારાનાથી મને વાખા ઉતા !

“ત્યારે તો એ તમારી બેવરી તારીફની વાત છે, ફેર કઝીન,” પીલુ તેને ચઢાવી આપતો, અને, અલખત, તે આ ખરાં દીલનું જોલતો હતો. “હું તમને તમારાં સંડલમાં એટલી એસથી ગોઠવાયલાં જોઈંચ, કુમી,—અને વરી બાજે વખત તમે તમારો ઘોડો એટલાં બધાં જોરથી ડપટાવોચ કે જ્યારે એક હાથપર એ તમારી ચાલાકીને વાસ્તે મારાં મનમાં વખાણુ પેદા થાયચ, ત્યારે વરી ખીજા હાથપર તમારી સલામતી બાજે મને ઘણી વખત ખીક લાગ્યા વગરખી રહેતી નથી.”

“હા, હા, પીલુજી, મશકેરી કરો, મશકેરી કરો!” કુમી હસીને જવાબ કરતી; “તમે મશકેરી નહી કરશો તો તમારા છોકરાં થોરાં હમારી મશકેરી કરવા આવવાનાં છે જે તેની વાત?”—અને, એમ છતાં, કહ્યા વના ચાલશે કે પીલુએ તેની ઘોડાપર બેસવાની એસ અને હાંકવાની ઝડપની વખાણુ કરી તે એ છોકરીને મનથી ઘણુંજ ગમ્યું, અને તેના ગુલાખી રોખસારોપર રતાસ વંધારે મોટાં પ્રમાણુમાં ધસી આવ્યો.

તેઓ રોજ સવાર સાંજ ઘોડેસ્વાર થઇને ફરવા જતાં. હીરાજીએ પોતાના ઘોડા મુંબઈથી ખાસ અત્રે મંગાવી લીધા હતા અને તે બધા જોવાનાં તેજમાં તેમજ દોડવાની તેજમાં એકથી એક સરસ હતા.

પણ કુમીની “વાયોલેટ” ઘોડીને વાસ્તે પીલુને ઘણું સાઈ મત નહીં હતું. તે ઘોડી એ કાલી કવચના જેવીજ કાઠ માથાંની ફેરાવન ને મસતાન હતી. પીલુએ, તેથી, કુમીને તેની ઉપર સ્વારી નહીં કરવા ઘણીવાર સમજાવી હતી, અને ખીજો એક પ્રીમરોઝ નામનો ગરીબ એરબ ઘોડો જે તેઓના

તખેલામાં હતો તેની લલામણુ કરી હતી; પણ મસ્તક ગયલી કુમી માનતીજ કાણુનું હતી જે વળી તેનું માને?

“એવાં ગરીબ ધુવર સાથે મારી ધીરજ નીલી શકેજ નહીં, પીલુ,” તે હસીને કેહેતી; “મને તો જુરસો ને ઠરસો ગમે પછી તે માણસ હોય કે જનાવર !” હું તો તેથી મારી વાયોલેટને બા પરતી નહી મેલવાની. તમે જોતા નહી, વહાલા કાઝ, કે એ ગમે એવી મસ્તીમાં આવેલી હોયય ત્યારેથી એક તરાકામાં હું તેને પાછી તાબે ને જેર કરી શકુંચ ?”

પીલું આખર કરે પણ માનવી હતો અને ખેશક કુમીની નખળાઇઓ માટેના તેના સઘળા અણુગમા છતાં તેણીની એ તેજ ને હુશીયારી તેને ઘણી ગમતી હતી. તે એક ખુબ્બસુરત ચાતુરી હતી એમ તે પોતાનાજ મન સાથ નકકી કર્યા વના રહી શક્યો નહી.

એમ ઘણા દહાડા સુધી ચાલ્યા કીધું. સવાર સાંજ તે મામા કુમનાઓ ઘોડેસ્વાર થઇને હમેશ ફરવા જતાં, અને પીલુની આટલી ફકરો છતાં વાયોલેટે કાઝખી દહાડો દલગીર થવા કે ખરેખર ખીલવા જેવી મસ્તી ખતાવી હતી નહી, અને કુમી હમેશ તેની પાસ કબુલ કરાવાના પછાડા મારતી કે તેણે “ગરીબ ગાય જેવી વાયોલેટ”નું લાઇખલ માત્ર કયું હતું !

એક સવારે બધાં કરાઇંગ રૂમમાં જેઠેલાં હતાં, તેહમી બી કાંઇ વાંચતી હાજર હતી, તે ડોસાજી પોતે મુખ્યમંત્રી ટાઇમ્સ જોઇ જતા હતા, તેટલાં તેઓએ તાબુખીનો એ હોકારો કર્યો.

“શું છે, પપા ?” કુમીએ પીલુ સાથની વાતચીતમાં અચકી જઇને અજાયબીમાં માર્યું હિંચુ કરી પુછ્યું.

“પુનાની કંઈ ઘણી ખરાબ ન્યુઝ છે, કુમી,” તે બાપે કહ્યું.

“ખરાબ ન્યુઝ ? હેવન્સ-તે વરી શું છે ?”-અને કુમી કાંઈક ફકરથી હીરાજી જ્યાં પેપર વાંચતો બેઠેલો હતો ત્યાં ધસી આવી.

“પેલી તારી પુનાની બોરડીંગ સ્કુલની વડી માસ્ટર મીસ ફ્રેઝર ખીચારી ગુજરી ગઇ દેખું !” હીરાજીએ સમજાવ્યું.

“ઓ તમે બી, પપા ! ગુજરી ગેઇ તો બલા ગેઇ-તેમ એટલું બધું તે શું થઇ ગયું ?” કુમીએ મોટા તુચ્છકારથી હસી પડીને કહ્યું; હું કેવી બીધી ! હું બાણું ને કંઈ શું એક થઇ ગયું હોશે ! શાથી ગુજરી ગેઇ ને ?”

“લખેછ ને બેઠી બેઠી અચાનક મરી ગેઇ ! ખીચારીનું હાટું ફેલ થઇ ગયું,” તે બાપે તે બેવકુફ બેટીના બેકદર તુચ્છકારપર ધ્યાન આપ્યા વગર કહ્યું.

“હવે ત્યારે સ્કુલનું શું થવાનું હોશે ?” કુમીએ બેદરકારીથી પુછ્યું.

“સ્કુલ તો બંધ થવાની છે, અને મ્યુનીસીપાલીટીને એ જગ્યા બેંધયેછ તેથી એ મકાન બી તરતજ તોડી પાડવાનું છે,” હીરાજીએ આગળ વાંચેલું કહ્યું.

“બલા સર,” હેમક કુમી પાણું પટપટી.

“સરજત બી એક ચીજ છેની !” હીરાજીએ સહેજ હસીને જારી રાખ્યું, “આદમીનો નાશ થાયછ તો થાયછ પણ તેની સાથે જગાનો નાશ બી કેવો એક અપાટે દોરી આવેછ !”

પણ કુમીએ તે લાઇટમાં એ નાશ વીનાશની વાત લીધીજ નહીં, તેને તો ઘીકલાં થયાં ! તેને તો સામી વધતી

વીજળીના ચમકારાઓ બી ચપોચપ થવા માંડ્યા, અને આવતા વરસાદ અને તોફાનની એક પ્રગટ ગવાહી બેતાં બેતામાં તે તરફ પ્રગટી નીકળી !

—:૦:—

પ્રકરણ ૨૦ મું.

—:૦:—

તે દહાડે સાંજે તે મામા પુછનાંઓ ઘોડેસ્વાર થઇને છેક પેતોરામાં પોષ્ટપર ફરવા જનાર હતાં, અને તે ઘરડો હીરાજી બાણુનો હતો. એટલા માટે તોફાન ચહડી આવેલું જોઇને તે ડાસો ફકરમંદ બારી આગળ ગયો, અને બહાર ડાકાવીને કહ્યું, “છોકરાંઓ, આજે ફરવા ના જતા હો ! રાત સુધીમાં તો સખત વરસાદ સાથતું તોફાન થવુંજ જોઇયે એમ હું વાદળના દેખાવપરથી કહી શકુંચ.”

“શું જો પપા-તમે તો બધા દહારાના એવા હીચકારા રેહી ગયા !” કાલી કવચ છછણી પડી; “તોફાન થઇને મુલું એટલું બધું તે શું એક થઇ જવાતું છે ? હું મારો સારીપર પેહેરવાનો આવકરકોટ લેતી જવશ,”—અને તેણીએ પછીથી તરત પીલુ તરફ ફરીને વધાયું, “કાંચ, પીલુ, બોલોની ? તમને બીક લાગેચ કે ?”

“નહીં, હું મારા પોતાને વાસ્તે તો ખીહીતો નથી,” પીરોજે હસીને કહ્યું; “મેં તો એના મીયાં તોફાન જોયલાં છે—મારો ધંધોજ એવી કીસમનો છે કે ગમે એવાં તોફાનમાં બી બાજે વખત મને મારી રીજમીટ સાથે મુસાફરીઓ કરવી પડેચ.”

ધીરજ મળી. જો કેકુ કદીને જીવતો પાછો ફરે તો કુમીની ભાળ કાઢવા તે સીધો પાધરો તે સ્કુલમાં જ જાય અને ત્યાંથીજ તેણીનો વધતો ઓછો પ-તો મેળવી શકતે એ સંભવ દેખીતો હતો, પણ હવે ના તો મીસ ફ્રેઝરની હાથપાતી રહી હતી કે નાતો તે સ્કુલનું થોપલું હસ્તીમાં રહેનાર હતું! એ મુજબ જાણે કેકુ સાથે કાલી કવચને જોડનાર જે એક પુરૂં અને છેલ્લામાં છેલ્લું સાધન મોજુદ હતું તે બી દયાળું ખુદાની કરમ બક્ષેસથી કુમી પોતે ચાહે અને દુવા કરી શકે તેમ આખું ને આખું નીસ્તીમાં ગરક ગયું હતું, અને બહાલા પીલુને લગતા હાલના સંજોગમાં તે શું તેને ઓછી ધીરજ આપનારી વાત હતી.

તેનો એહેરો એ ખ્યાલથી ધીરજ પામતાં ખુશીમાં ખીલી ગયો અને સંતોશ તેની આંખમાં નાચી રહ્યો. તેણીએ મોટા છુટકારાનો એક દમ જેવો—જાણે તેની છાતીપરથી મસ મોટા એક પહાડનો બોજોજ ઉંચકાઈ ગયો હોય!

“હવે તે “મુવાને” લગતી તે બધી ગઈ ગુજરી બી કુળી ગઈ જહાનમમાં!” તે ધીમે સાહે મનથી પટપટી; “એવુંજ તો હું કંઈ રોજ આહતીતી! એવુંજ તો હું કંઈ રોજ માંગતીતી!”

તે ઉનાળાનો એક દીવસ હતો, પણ જે દહાડે મીસ ફ્રેઝરનાં મોતના સમાચાર માથેરાન પહોંચ્યા તે દહાડે માથેરાનમાં અજબ જેવો સરદ અને તોફાની હતો, તોફાન આસ્તે આસ્તે વધ્યું હતું. બપોર પછી વાદળ એકદમ ધમધોર ઘેરાઈ આવ્યું, અને સાંજ થતાં તો ગાજવા ને ગરજવા બી લાગ્યું.

વીજળીના ચમકારાઓ ખી ચપોચપ થવા માંડ્યા, અને આવતા
વરસાદ અને તોફાનની એક પ્રગટ ગવાહી જોતાં જોતામાં તે
તરફ પ્રગટી નીકળી !

—:—:—

અકરણ ૨૦ મું.

—:—:—

તે દહાડે સાંજે તે મામા કુધનાંઓ ઘોડેસ્વાર થઈને
છેક પેનોરામાં પોઈન્ટપર ફરવા જનાર હતાં, અને તે ધરડો
હીરાજી જાણતો હતો. એટલા માટે તોફાન ચહડી આવેલું
જોઈને તે ડાસો ફકરમંદ ખારી આગળ ગયો, અને બહાર
ડાકાવીને કહ્યું, “છોકરાંઓ, આજે ફરવા ના જતા હો ! રાત
સુધીમાં તો સખત વરસાદ સાથતું તોફાન થવુંજ જોઈયે
એમ હું વાદળના દેખાવપરથી કહી શકુંચ.”

“શું જો પપા—તમે તો બધા દહારાના એવા હીચકારા
રેહી ગયા !” કાલી કવચ છછણી પડી; “તોફાન થઈને મુલું
એટલું બધું તે શું એક થઈ જવાતું છે ? હું
મારો સારીપર પેહેરવાનો આવકરકોટ લેતી જવશ,”—
અને તેણીએ પછીથી તરત પીલુ તરફ ફરીને વધાયું, “કાંચ,
પીલુ, બોલોની ? તમને ખીક લાગેચ કે ?”

“નહીં, હું મારા પોતાને વાસ્તે તો ખીહીતો નથી,”
પીરોજે હસીને કહ્યું; “મેં તો એના મીયાં તોફાન જોયલાં
છે—મારો ધંધોજ એવી કીસમનો છે કે ગમે એવાં તોફાનમાં
ખી ખાજે વખત મને મારી રીજમીટ સાથે મુસાફરીઓ
કરવી પડેચ.”

“ને તારે હવે આજે શું છે?”

“આજે તો એમ છે, ડીયર, કે તું મારી સાથે આવવાની છે,” પીલુએ સમજાવ્યું, “ને મારે તારી સલામતી માટે ખેપરવા નહીં જ થવું જોઈએ. હું ધારૂં કે અંકલ કહેય તે તદ્દન ખરું છે. આજે પેતોરામાં જવાનો વીચાર આપુને મોકુફ કરવો જોઈએ.”

“જાઓ, જાઓ, તમેજી ત્યારે કોઈ જામરા મરદાને મરદ છેઓ!” કુમી હસી પડી; “મુવું આજેજ તો ફરવાની ખરી મજા હ છે! આજે પેતોરામાં પરથી “વ્યુ” ધણોજ સ્પલેનડીક લાગતો હોશે.”

“શું પપા, કહેવાની પીલુને કે મને આજે ફરવા લેઈ જાય? એ તો તમુને રાજી રાખવા એમ જોલતો હોશે”—અને હોઠ ચઢાવીને તે હઠીલી છોકરીએ પાછી પોતાના બાપને એ મુજબ અપીલ કરી.

તે બાપ મનાયો. તે બંનેતાં સુધી પીલુના દેખતાં તેની દીકરીની હઠીલાઈનું એકઝીબીશન થયલું જોવાને ખુશી ન હતો. તે તેણીનો સ્વભાવ જાણી ગયો હતો, જે એકવાર તે પોરી કોઈ વાતની હઠ લઈ ખેસે તો મરતાં તે હઠ મેલે નહીં તેમાંની એ કાલી કવચ હતી એમ તે ડોસાતે ખાત્રી હતી. તે હુલ્લડ, તુમાખી અને તામસી હતી, અને ખરેખરી છેડાય તો સગા બાપની પણ ન થાય તેમાંની કમઅંકલ હતી. એટલા વારતે આ વખતે તેવો કોઈ ન જોજો “સીન” નહીં થવા દેવાની મતલબથી તે ઘરડા બાપે નાખતીથી કહ્યું, “લેઈ જા-લેઈ જા, પીલુ, એને એટલું બધું ગમેય ત્યારે તો-પણ જે કંઈ કારંરારં થાય તો ધણાં લાંબે ના જતાં ને વહેલાં

કે બંગલે પાછાં ફરજો.” અને કહેવાની જરૂર છે કે એ રજા મળતાં કુમીનો ઉલટમંદ હવ ખુશ ખુશ અને યાગ યાગ થઈ ગયો !

“અને તું, બહાલી તેહેમી, તું તો મારી પાસેજ મારી ખીદમતમાં રહેશે કેની ?” ઘરડા હીરાજીએ હવે તેહેમી તરફ ફરીને પુછ્યું.

“જેવી તમારી મરજી છ” તેહેમીએ ધીમે સાદે શીકડું હસીને કહ્યું, પણ પીલુએ એ સાંભળતાં ચમકીને તેના તરફ જોયું. ને ત્યારે તે બંનેની નજરોનજર એકઠી થઈ કે તરતજ તેહેમીએ પોતાની નજર પાછી નીચી નમાવી દીધી, કે જ્યારે તેના તાજા ગુલાબ જેવા રોખસારોપર રતાસ દોડી આવ્યો,

“એ મારી ગમ જોવાની હીમત કરી શકતી નથી,” પીલુએ ઘણાં કડવાસથી મન સાથ વીચાર્યું. “ખચ્ચીત-ખચ્ચીત એનાં મનમાં પાપ છે.” અને પછી દુખનો મારેલો, મનથી ખીજવાયલો, ગરીબ તેહેમીનું વધારે પકવવાજ માંગતો હોય તે હપે તેણે કુમી તરફ ફરીને મોટે સાદે વધાર્યું, “ત્યારે આપણું ફરવાનું તો નકકીજ થયું કે, કાઝ ?”

“હા,” કુમીએ ખુશ મીઝજો જવાળા ક્યો, અને તે તેની આંખોમાં જોઈને પાછું મીઠાસથી હસી-એવું કે જે જોતાં તેહેમીનાં કલેજાંમાં સખત દુખારો થઈ આવ્યા વના રહ્યો નહીં !

સાંજ સુધીમાં તે તુફાન કાંઈ નરમ પડ્યું નહી, પણ વળી બેશક અત્યાર તકમાં જે બીધરાવનારો દેખાવ થઈ રહ્યો હતો તેમાં કાંઈ બદલો વધારો પણ થયો નહી. એટલુંજ કે કાંઈ બી વીદ્વાન વાયુચક્રશાસ્ત્રીના અનુભવી મતની મદદ વગર

એક બચ્ચુંબી કહી શકે કે તે આખી રાત તુફાની અને કદાપી વરસાદથી ભરેલી પણ શુન્નરવાની હતી.

સાંજે કુમ્મી ખુશાલ તબયાર થઇને આવી. તેણીએ વરસાદથી બચવા પોતાની સાડી ઉપર એક હુંફાળો ખેઆસ્તીન ઓવરકોટ પેહેરી લીધો હતો, કે જેમાં તે સીધા સરોવરનાં ઝાડ જેવી ઉંચી અને સીધી સુંદરી કાંધ એવી તો શોભી રહી હતી કે પીલુ બની શકે તો તે માહયુષ્યને જોતાં જોરતી ખેતાબ બન્યો !

કુમ્મી ઓટલાની સીડી આગળ વાયોલેટ મંગાવીને એક કુદકે તેનીપર ચઢી ગઇ. કે જ્યારે પીલુ એક હાથે ઘોડાની રેન પકડીને પાવડા ઉપર એક પગ ચઢાવેલો હોવા છતાં હજી આકાશ ભણી ફકરમંદ જોતો હતો.

તુંને ગમેય, કુમ્મી, આજના આએ જોખમમા જવા ? તેણે શંકાશીલ પુછ્યું; “મને લાગેય કે ઘણો ગંભીર જોખમ છે. કાલેજ જમ્યે તો કેમ ?”

“તમારે રહેવું હોય તો રહી જાઓ, પીલુ,” કુમ્મીએ ઘોડો ફેરવતાં કાંધક તીખાસથી હોઠ ચડાવીને કહ્યું, “તમે નહિ આવશો તો હું તો એખલી બી પણ જવાનીજ. હું તો એક વખત જે સીજનો ઠરાવ કરું તે પારજ ઉતારું. મને એવું ડીલી-ડેલી ગમેજ નહીં.” અને તેણીએ પીલુના જવાબને વાસ્તે થોખ્યા વગર ઘોડો કમ્પોઝિંગમાંથી બહાર ઉતારવા માંડ્યો.

પીલુને કુમ્મીનું એ રસનું અને તીખાસ જરા થઇને ગમ્યાં નહિ. તે એકાદ પળ ગુસ્સાથી લાલ થયેલો જણાયો, પણ પછી બીજીજ પળે મોકલાસથી મનમાંથી તે કડવાસ કાઢી નાખતાં તે પણ ઘોડેસ્વાર થયો ને તરત કુમ્મીની પછવાડે દોડ્યો.

તેઓ ખાંને હવે એક લાઘનમાં સાથે સાથે ઘોડા ચલાવવા લાગ્યાં.

“તેં મને હીચકારો માની લીધો, કુમી?” તેણે હસીને પુછ્યું; “હું મારે વાસ્તે જરાખી ખીહતો નથી. હું તો તારે વાસ્તે એટલો ઈંકસ્યસ થાઉંચ.”

“ઠેંક્યુ, પીલ,” કુમીએ જવાબ કર્યો; “પણ એટલું બધું ખીહવા જેવું કંઈ છેજ નહી. ઘણું થશે તો આપરે પાછાં આવશું.”—અને વાતપરથી વાત આગળ વધતાં છાંદગીમાં પહેલીજવાર તે ખાંને કઝીનોને એકમેકપરનાં હેતનો તે વખત ને ત્યાંજ અભ્યાસ થયો, જ્યારે કુમીએ ઓસકાતાં દીલે તેને માટે તે શું ધારતો હતો તે તેને પુછ્યું, અને કુમીની ઘણી અજાયબી અને ખુશાલી વચ્ચે પીલુએ વધતા ઓછા તેણીને માટેના પ્યારનો એકરાર કીધો! આથી કુમી એટલી બધી ઓસકાઈ અને હરખાઈ કે આગળ શું બોલવું અને કેમ વરતવું તે નહીં સમજ પડવાને લીધે ઘણી મોહ-બતમય કીસમે પીલુના જરડાપર પોતાના હાથ માંહેના ચાબુકનો સરસર કરતો એક ફટકો લગાવીને તેણીએ પોતાની વાયોલેટને એડ મારી, અને પછી મોટે સાદે હસ્તી હસ્તી એક વંટોળાયાની પેઠે તે એકદમ આગળ વધી ગઈ. પીલુએ ખી, તેથી, પોતાના ઘોડાને ત્રોટમાંથી તરત એકદમ ગેલપમાં ઉતાર્યો, અને પવનવેગે આગળ વધતી કુમીની પછવાડે તેણે પણ પછીથી પોતાનાં અસીલ જાનવરને ડપટાવ્યું.

એ બધો વખત, અલખત, તુફાન જારીજ હતું. વીજ-

ળીના ચમકારા અવારનવાર થયાજ કરતા હતા, અને ગગડાટ પણ થોડે થોડે અંતરે થતો રહ્યો હતો.

તેઓ પેતોરામાની લગભગ પ્લેઝ્યો હતાં, પણ કુમી જાણે હઠની ખુશાલીમાં આવી હોય તેમ પોતાની પુષ્પના છોકરાને લગભગ આવવા દેતીજ ન હતી. તે જેવી જોતી કે પીણુ લગભગ આવી પ્લેઝ્યો કે તરતજ વાયોલેટને લડકાવીને તે ચારે પગે પાછી છોડી મુકતી. તેણીનાં માનમાં કહેવું ને કષ્ટ કરવું ઘટે કે તે ઘોડેસ્વારી ધણી અચ્છી કીસમે શીખી ગઇ હતી, અને એક અથંગ બેસનારી પુરવાર થઇ મુકી હતી.

પણ કહેવતમાં કહેલું છે કે લખનાર ચુકે અને તરનાર કુળે ! એતેકાક એવો થયો કે તેણીની ગરમ થયલી વાયોલેટ ઉશ્કેરાયલી એ મુજબ તેને લંછને - નાહાસતી હતી તેવામાં એક લાયલીત વીજળીનો ચમકારો થયો—એવો કે તે આકાશ ફાડીને ઉતરેલી વીજળી સનનન કરતી જાણે તેઓના ઘોડા આગળ થઇને જમીનમાં ગરક ગઇ, અને અધુરામાં પુરું—એક લયંકર ગગડાટનો કડાકો કાનના બેહરે બેહર ફાડી નાખે એવા ધમધમાટ સાથનો તરતજ પુકે દોડી આવ્યો, જે ઉપરાસાપરી વીજળી ને ગગડાટના ધસારાએ પીણુ જેવા અથંગ ઘોડેસ્વારને પણ તેના જીનમાં એકાદ પળ ચકરી ખવાડી દીધી !

પણ તેટલુંજ થતે તો બરજહાંનમ, પણ થયું તો એમ કે પીણુ એ ક્ષણીત ભમરીમાંથી મુક્ત થયો ત્યારે તેણે જે જોયું તેથી તેની રીફ્રીજ ફાટી ગઇ ! તેજ વખતે અજાગણી કુમીની એક લયંકર ચીસ તેને કાને આવી. “ઓ પીણુ, પીણુ, આવો ને મને બચાવો !” તે ચીસ પાડીને જોલતી હતી,

અને તે તરફ નાં એકાંતની હવા ગુસ્સાના ધુધવાટા સાથે બાણે કુમીની ચીસનો પ્રતી ઉત્તર માત્ર કરતી હતી !

પણ ત્યારે કુમીનો પોતાનો ફેજ શું હતો ?

અફસોસ—તે હેમક અને હસીલી છોકરીની બચવાની બાણે આશાજ ન હતી !! ગરમ થયેલી વાયોલેટ તે લયંકર ગગડાટ અને વીજળીના ચમકારાથી એકદમ ફાળ ખાઇને ચમકી હતી, અને પોતાની પીઠપરના તે નરમ ફુલ જેવા બોજ સમેત હડખાયેલી જેવી, ચારે પગે તે આગળ અને આગળ રસ્તો માપતી હતી !

પીલુએ જોયું કે તે બીલકુલ કુમીના હાથમાં કે બસમાં ન હતી, અને અભાગણી કુમી ગભરાયેલી અને હીંમત હારેલી લગામ પડતી મુકીને તે પવન વેગે જતાં જનવરની ગરદન પર તુટી પડી હતી ! તેણીએ બંને હાથે તે જનવરને ટોટા-માંથી મજબુત પકડ્યું હતું, અને પીલુની પનાહ અને મદદની આરંભને લગતી ચાલુ ચીસે ચીસ પાડતી હતી.

ઓ તે દીલ ધ્રુમવનારી જીવ-સટોસટ પ્રજો !

પીલુએ ઘોડો મારી મુક્યો હતો. તેનું નુર ઉડી ગયું હતું, અને તે છેક પોતાના હોઠ સુધી પીકા મારી ગયો હતો. તેનો એકજ અરમાન—તેની ધ્રુજતાં દીલની એકજ આરંભ કુમીની મદદે પહોંચી જઇને તેને બચાવવાની હતી, પણ અફસોસ કે તે બીલકુલ માહાલ નજર આવતું હતું. વાયોલેટનાં આંગમાં તો બાણે વીજળીજ ઉતરી ગઇ હતી, અને તે વીજળીનાજ વેગેકુમી સમેત નાહરતી હતી. વધારે દુઃખકારક તે બીધરાવનાર તો એ હતું કે તેઓ પોઇન્ટપર જવાનાં તે

રસ્તાપર પહોંચ્યાં હતાં કે જ્યાં રસ્તો ઘણોજ સાંકડો છે, ડાબા હાથપર ઉડી મોટી વીશાળ ખાહીઓ છે, અને જમણા હાથપર ઉંચા પહાડો અરડાઈ પડેલા છે.

અચાવની તો જાણે બારીજ નહતી, એક આંધળાં અતુનની દીવાન્યત વચ્ચે વાયોલેટ જો એકજ વાંકો ઉછાળો મારે તો તે ઘોડી અને તેની સુંદર સ્વાર બંને યાહોમ તે ભયભીત ઉંડી ખાહીમાં ગળડી મરવાનો પુરેપુરો અને નકકી સંભવ હતો !

“કુમ્મી, પાવરામાંથી પગ કહાડી નાખ !” યાહોમ ઘોડો ડપટાવતાં પીલુ મોટે સાદે પુઠેથી પુકારતો હતો—પણ કુમ્મી ક્યાં ને વાત શી ? કુમ્મી તેનું સાંભળે એમ હતુંજ ક્યાં ? વાયોલેટ તેને સાંભળવા દે એ બનેજ કેમ ?

પીલુનો ઘોડો પાણી પાણી બરફે તેની પીઠ ઉપર પડેલા ચાખુકના મારથી નજદીક લોહીસ્રુહાણ થઈ ગયો હતો, પણ તોખી વાયોલેટમાં તો દેવસ્થાનજ વસ્યું હતું, એટલે તેનાં જોમ અને ઝડપને કાંઈ નહીં પુગી શકે એમ થઈ પડ્યું. એજ વખતે એ બધી હાડમારીઓ, હજી જાણે કમતી હોય તેમ એકદમ અને ધોધમાર વરસાદ પડવો જારી થયો, અને કુમ્મીનો નાશ વધારે નકકી નજરે આવ્યો ! તે પીલુના ઘોડાથી નજદીક બસોવાર આગળ નીકળી ગઈ હતી, અને આહા—તેવામાં વાયોલેટે એક મોટી ઠોકર ખાધી કે કુમ્મી તેની ગરદનપરથી ઉઠલાઈને ચત્તીપાટ જમીનપર જોસથી પછડાઈ પડી !!

મેહેર ખુદાની કે તે એમ પડી, કેમકે બીજાજ પળે એ અકસમાતથી જાસ્તી—ખીંધેલી વાયોલેટે એક ભયંકર ખંખાર

સાથે પાછો મોટો ઉછાળો માર્યો, અને-અને તે યાહોમ ડાળા હાથપરની ઉડી ખીલુમાં એકદમ ગરક ગઈ!!

અને કુમ્મી? તેની સોડ નીકળી ગઈ હતી-તેના માથાના બાલ વીખરાઈ પડેલા હતા-તે ઉઘેચી ગોઝાંટ ખાઈને જમીન-પર પડતાં જોસથી પથરા ઉપર પાછડાઈ ગઈ હતી, અને અરે અફસોસ, શું તે હઠીલી અલાગશી કુમ્મી-આપણી આ નનકડી વારતાની નાયક કાલી કવચ-એની લરજવાનીમાં અને એટલી હોંસ ઉમેદો વચ્ચે મરણ પામી ચુકી હતી?

પ્રકરણ ૨૧ મું.

—:૦:—

ખીલુ તે પછી ખીલુ થોડીજ મીનીટોમાં જે દુઃખદાયક ખતાવળ બન્યો હતો ત્યાં આવી લાગ્યો. તેણે તે પહોંચેને લગતી વલાણોને નાકેથીજ જે બન્યું હતું તે સમજાવું જોઈ લીધું હતું, અને તેનો દમ શીકરથી આખર થઈ ગયો હતો. કુમ્મી થોડી-પરથી ઉઠલાઈ પડી ને જમના હાથપરના પહોડો સાથે અફ-લાઈ ગઈ, અને થોડી વાયોલેટ એક લયાનક ચીસ સાથે ડાખી બાણુની ખાડીમાં ગરક ગઈ તે જાણું તેણે છોટેથી જોયું હતું, અને તે દલેર જવાન તે જોતાં તેનાં આખાં તન બદનમાં ધ્રુબ્યો હતો!

તેણે તે જગ્યાપર આવી લાગતાં એક કુદકે પોતાના થોડાપરથી નંખાવી દીધું, અને સરખસર મરણ પામી ચુકી હોય એમ ત્યાં જમીનપર લાંબી છર થઈ પડેલી કમનસીબ કુમ્મી આગળ ગુહણ મરડયે પડીને તે તેનાપર દુઃખકારક ડાકણ

ને હેતથી વાંકા વળ્યો. તેણે ધડકની છાતીએ તેની નાડ પોતાના હાથમાં લીધી, અને હાટ પછુ તપાસ્યું.

તે કાંઈક તેમ કરતાં રાજી થયેલો દેખાયો, પણ તે સંધ્યારામાં જોઈએ એટલું વળુદ ન હતું. કુમીનાં માથાંની ખોપરીમાં ઘણું સખત વાગ્યું હતું, અને તેમાંથી લોહી વહેતું હતું. દેખીતી રીતે તે બાપડીના છાંદગીના દરીયાની ધણી ઉતાવળી ઓટ થતી જતી હતી ! તે બીચારી બીલકુલ બેહોશ હતી, અને તેને હોસમાં લાવીને હાલ કદાપી ધર લઈ જઈ શકાય, તોખી આં ભયંકર અકસમાત પછી હવે તે બચી શકે એ બીલકુલ મહાલ અને શકલરેણું નજરે આવતું હતું.

તે ડાકટરે તેણીનાં ગાંઠાં આગળથી તેણીનું તંગ વાસ્કુટ ખોલી નાખ્યું—એવી મતલબથી કે અત્યાર તક તેણીનો દમ જે ઝુંકેલથી અને ઝુંગલાયલો ચાલતો હતો તે તેણી વધારે મોકળાસથી લઈ શકે, અને તેણીની સાડી ફાડી નાખીને માથામાં—જ્યાં જખમો થયા હતા ત્યાં તેણે ડાકટરી કુનેહથી પાટા બાંધ્યા. ત્યાર પછી તે તેણીના હાથ પગમાં ગરમી આપવા લાગ્યો, અને તેવામાં તેણે જરા ઉંચો થઈને જોયું તો એક કોઈ કંગાળ દેખાવનો ને મીસડીન પોશાકનો પારસી ત્યાં ઉભો રહીને તે માંજનું મોટા ગલરાટ ને હદ વીનાની તાબુખી વચ્ચે જોતો હતો !

તે (પીલુ) ઘણો તાબુખ થયો. તે પારસી આ જંગલનાં એકાંતમાં અથગ્ય એમ ક્યાંથી આવ્યો ? શું વાંદળાંઓમાંથી વરસાદની સાથે તે કુટી પડ્યો હતો ? એ ખરેખર અજાણ બીના હતી, કેમકે તેણે તેને આવતો કે આવીને ઉભેલો અત્યાર તક જોયોજ ન હતો !

પણ વીચાર કરવા કે અનુમાનો ખાંધવાનો હાલમાં સમોજ ન હતો. આવાં તુફાન વચ્ચે તે જંગલનાં એકાંતમાં એકબી-એવી મદદ અનાયસે આવી લાગી તે પીલુને લાગ્યું કે બીલકુલ ખુદાની મોકલેલીજ હતી.

“ખોદાને ખાતર મને જરા જલદીથી હાથ લાગો,” પીલુએ હવે તેથી તે પારસી ગમ જોઇને આરજુમંદ કહ્યું; “આએ બાઇને બીચારીને ઘણોજ ગંભીર અકસમાત થયોય, અને મને લાગેય કે એ બીચારી કાલનો દહારો જોવા જીવવાની નથી !”

તે પારસી એ સાંભળીને ઘણોજ બીધેડો જણાયો.

“મોહત એટલું જલદી ?” તે ઘણી ગમખારીથી બોલ્યો.

“તમે મદદ કરવા માંગોય કે નહીં ?” તેને મદદની કશી બી હીલચાલ નહીં કરતો જોઇને પીલુએ ગુસ્સાથી પુછ્યું; “તમારી ઢીલથી તમે મને ઘણો ગુસ્સે કરોછ.”

“એટલે-તે એટલું બધું તમને એ બાઇ સાથે શું લાગેય વરગેય જે ?” પેલા અંજણયા પારસીએ એક જંગલી હેવાનની માફક ગુસ્સામાં ઘુરડીને પુછ્યું; અને તોખી તાજુબ કે તે પોતે લાગણીઓથી ધુજતો હતો !

“તું કાંઈ દીવાનો છે !” પીરોજે ધીરજ ખોંધ દઇને કહ્યું; “આલ્યો જ તું તારે રસ્તે.”-અને પછી તેણે કુમીને પોતાની જોરાવર બાથમાં ડિપાડી લીધી, અને જ્યાં પોતાના પ્રીમરોઝ ઘોડાને તે છોડી ગયો હતો ત્યાં તે લઇ આવ્યો.

એ દરમ્યાન પેલા અંજણયાનો બી ગુસ્સો નમી ગયો, અને તરત તે મદદ કરવા પાછળ આવ્યો.

“મને માફ કરો,” તેણે કહ્યું;—અને ત્યારે તે બંનેએ મળીને બેઠોસ કુમીને તે ઘોડાપર સુવાડી.

તે ધણું અસીલ જનવર હતું—એ પ્રીમરોઝ ઘોડો. તે પીલુનો માનીતો હતો. તેનામા તેજ છતાં ગરીબાઈથી ડતી, અને દેખીતું તે ધણી સારીજ તોખમનું જનવર હતું.

“આપણે બેઠું ઘોડાની એકેક સાઇડે ચાલશું અને એને પકડી રાખશું,” પીલુએ ગમખારી સાથે સુચવ્યું;—અને તેઓએ ઉતાવળે કદમે તે પછી ચાલવા માંડ્યું.

“એને તમે કાંઠાં લઇ જવા ધારોય?” તે પારસીએ રસ્તે ચાલતાં પુછ્યું; “જે પેહેલી મદદ મળે તાંઠાં થોભી જવાનો તમો ધરાદો રાખોછ?”

“નહીં, હું એના બાપનેજ બંગલે એને લઇ જવા માગુંછ. ત્યાં જેવી એની સારવાર બીજે કેઠે થવાની નથી,” પીલુએ જવાબ કર્યો, અને વધતાં દુખથી વધાર્યું, “હું નથીજ ધારતો કે કાલનો ઊગતો સુરજ એ બીચારી જોવા પામશે!”

“ત્યારે છેક યમયમ વેર આપણને જવું જોઇશે?”

“હા,” પીલુએ જવાબ કર્યો, “પણ તમે એ બાઇને ઓરખોય શું?”

તે પારસીએ આ પાધરા સંવાલનો જવાબ કર્યો નહિ. તેણે કંઈ વચ્ચે બીજીજ વાતો કાઢીને તે સવાંલ ભુલાવી નખાવ્યા, અને પછી બન્યું એટલી ઝડપે ઘોડો ચલાવીને તે બંને યમયમ સુધીની લાંબી મુસાફરીએ આગળ વધ્યા.

તે એક મહા મુશ્કેલ કારણ હતું. વરસાદ પડ્યોજ જતો હતો—જે કે હમણાં ખુદાની દયાથી તે ઝરમર ઝરમર

વરસતો હતો. પેલા પારસીના હાથમાં એક જુની પુરાણી છત્રી હતી, જે તેણે દેખીતી કાળજી અને સંભાળ સાથે કુમીનેજ ઝોધારી હતી.

રસ્તે જતાં જે બંગલાઓ આવ્યા તે બધા ઘણા ખરા અંદરથી હતા, અને થોડાક જે તેઓની જવાની સડક પર હતા તેમાંથી બી મોટે ભાગે તે દીવસનાં તુફાનના સળગથી બંધ હતા, એમ છતાં જે બે ચાર બંગલાઓમાંથી લોકોનું આ નખખોદ ઉપર ધ્યાન ખેંચાયું. તે લોકોએ તરત માણસો દોડાવ્યાં, અને કુમીને પોતાને ત્યાં લાવવાની ઘણા આગ્રહ સાથેની લલાઇલરી આફરો કહેવાડી; તેમાં એક બે તો ઘણાં દીલસોઝ યુરોપીયન કુટુંબો હતાં, પણ પીલુએ તે બધાંના જવાબમાં હેસાંન સાથે નાજ કહેવાડ્યું, અને તેઓ પછવાડે આવતાં અલદ્રાતુ લોકોનાં એક ટોળાં સાથે ઉતાવળે વેગે તેઓ આગળ અને આગળજ વધ્યા ગયા.

આખરે ખુદાની દયાથી ‘યમયમ’ બંગલા પર પહોંચી જવાયું, અને બંગલાના કમ્પાઉંડમાં વર્લાણુ લેતાંજ બેહોસ કુમીએ પોતાની ચાલુ બેદ્રામી વચ્ચે એક મોટો દમ ખેંચ્યો.

“ખોદાતું હેસાંન !” પીલુ એ નોંઘ પટપટયો, “એ હજી સુધી જીવેય, અને કદાચ આપતા ઉપાયો કરશું તો હજી પછીથી જીવારશું.”

“ખોદાતું હેસાંન !” પીલુના એ કહેવાનો પેલા દ્રાઇ અંબણ્યાએ તેટલાંજ ખરાં દીલનો પડ્યા પુકાર્યો !

પ્રકરણ ૨૨ સુ.

—:૦:—

‘યમયમ’નાં ખારીખારણાં અંદરથી બંધ કરેલાં હતાં, અને કાચનાં મોટાં ખારણાંમાંથી બાહર બેતો તે ખારણાં આગળ હીરાણ બેચેનીમાં ખડો હતો.

“મેં ઘણું નાં કહ્યું પણ દુકતીએ માહરું માન્યું નહીં !” તે ડાસો પટપટતો હતો, “ઘણીજ હઠીલી દુકતી ! એક બી વાતમાં માનતી નથી, કંઈ બી કહેવા બહિંચ તો મોહોનાને બસ વરગીજ પરેચ !”

તેહમી એ સાંભળતાં પોતાની એકકમાંથી ઉઠીને બાહર તે ઉભો હતો ત્યાં આવી.

“કદાચ કેઠે રસ્તામાં થોબી ગીયાં હોશે, બાવાણ ? ના એટલી ફકર કર્યા કરો,” તેણીએ મમતાથી કહ્યું.

“થોભે કાંહાં ?” હીરાણએ ખીજવાટથી જવાબ કર્યો; “પેતોરામાંથી અહીં આવતાં સુધીમાં બચાવજ શું આવેચ ને તેની વાત ? વરસાદમાં લીંબાદને તર થઈ ગીયાં હોશે ! ઘણી બેવકુફ છોકરી-ઘણી.”

“ગમે તો કાઢને સાંબે લેવા મોકલોની ?” તેહમીએ ગરીબાઈથી સુઅન્યું.

“માહરો તેજ વિચાર છે,” હીરાણ એકમત થતાં બોલ્યો. “અમદુને કેહો કે ઘોરાપર બેસીને સામો બાચ, સાથે છત્રીઓ આપજો, એ પોરીની શાલ બી મોકલી આપજો-પણ એા બાપ, એ આએ શું છે ?”

તે કમપાઉંડમાંનાં વરસાદથી ટીપાતાં ઝાડો વચ્ચેથી તે ગંભીર સરધસ બંગલા પર આવતું હતું, અને હીરાજી ભારે તાબુખીમાં તે મોટા ગભરાટ સાથે ડોળા ફાડીને તે હવે જોવા લાગ્યો. તે છેલ્લું જે પુકારી ઉઠ્યો હતો તે એ સરધસ જોવાથીજ હતું.

તેહેમી એક કુદકે દોડીને ખારણાં તુલક આવી. “ઓ, કંઈ મોટો ઍકસીડન્ટ થયલો છે,” તેણીએ મોટા ગભરાટમાં કહ્યું; “જુવો, પ્રીમરોઝપર કુમીને સુવારીને લઈ આવેલા છે!”—અને ખીજીજ પળે એક કડાકા સાથે તે ખારણું ઉઘાડી નાખીને એક દરણીની ચપળતાથી કુદકે મારી તે બહાર પડી.

તે જતાં જતાં નોકરોનો નામનો પોકાર કરતી ગઈ, અને નોકરો જવાબમાં દોડી આવે તે માટે જરાએ થોભ્યા વગર, પોતાનાં સંબંધમાં તુફાન કે વરસાદની કશીએ દરકાર ન કરતાં, તે લયબીત સરધસને સામી તે છોકરી મળવા દોડી ગઈ.

“ઓ પીલુ, શું છે—એ શું છે?” તેણીએ મોટા ગભરાટમાં પુછ્યું.

“ઘણાજ માઠો બનાવ બન્યોય, તેહેમી,” પીલુએ ખોખરે અવાજે કહ્યું; “કુમી ઘોડાપરથી પડી ગયલી છે, અને સખત જખમી થયલી છે!”

“ઓ મરી ગેઈય કે?” તેહેમીએ એકદમ રડી દેતાં પુછ્યું.

“મરી નથી ગઈ, પણ ખીચારીની બચવાની આસા” પણ તેટલીજ થોડી છે!” પીલુએ જેહેમતથી એક ડચકું દબાવતાં કહ્યું.

તે એક મોટા નામકીત ડાક્ટર હતો. તેણે ખુનખવાર દેખાવો જોયેલા હતા, અને ધણુએક મોહોતો તેની આંખ ટળેથી પસાર થઇ ગયાં હતાં, એટલે તેની છાતી તદન ધાડી થઇ ગયેલી હતી; અને તેમ છતાં અજબ જેવું છે કે કુમીના સંબંધમાં તે બહાલો જવાન હાલમાં તમામ હીમત હારી ગયો હતો ! એ અતલગના સ્નેહ અને સગાઇની તાસીર હતી. અરે, એક કુતરું કે પોપટળી જે આપણી સાથે પળેટાયા પછી મરણ પામે તો તે આપણું દીલ દર્દમંદ બનાવે છે, તો પછી કુમી જેવી એક મધુરી કે જે પીલુ સાથે આટલા એખલાસમાં આટલો લાંબો વખત વેર વસત્રા પામી હતી—એટલે સુધી કે એમ ને એમ મામલો ચાલ્યો હોત તો ખીજા થોડાજ દીવસમાં તેઓ કદાપી ધણી ધણીયાણી થવાનું અરસપરસ કબુલ થી પણ થતે—તો પીલુને કમનસીબ કુમી માટે એટલું બધું લાગતું હતું તેમાં કાંઈ અજાણી છે ?

“ અંકલ જાણેય કે ? ” પીલુએ લારી અવાજે પુછ્યું.

“ હા, આમે શું—વરંડાપર ઢગલો થઇને ફસડાઇ પરચાચતે ! ” તેહેમીએ રડતાં રડતાં કહ્યું.

તેઓએ તે પછી બેહોસ કુમીને થોડાપરથી ઉતારી લીધી, અને નોકરોની મદદ સાથે તે ઉંચા વરંડાપરથી થઇને તે નાજનીનને તેના ચોરડામાં તેઓ લઇ ગયાં.

ઓ ફર સરજત ! ફકત એક બે કલાક આગમય તો એજ સીડીપરથી ઉતરીને ખુશાલ તનદરેસ્ત જીવતી જગતી કુમી ફરવા ગઇ હતી ! તે ફરવા ગઇ કે મરવા ? તેને એક કલાક પછી મોહોતના જખરદસ્ત અમલ હેઠળ આમે હાલતમાં પાછી અત્રે લાવવામાં આવનાર છે એમ જ્ઞે તેને કહેવામાં

આવતે તો એવી એક તરક કરનાર કે એ ભયભીત ભયીશ વાણી તેને કહી સંભળાવનારને એ કાલી કેવલ કદાપી વળગીને મારતે !

તેહેમીએ, એમ છતાં, એ પછી તો ઘણી હીંમત ને ધીરજ રાખી. ગભરાટની વખતે ગભરાઇ જવાથી કામ સુંઘરતું નથી; શાંત મગજ રાખીને જો ઉપાયો કરવામાં આવે તો તેજ સલામતીની અરધી ગેરંટી છે, અને તેહેમીએ તેથી શાંત મગજ રાખવાની ઘણી જરૂર પીઠાણી.

તેણીએ આયાઓને મદદે બોલાવી, અને કુમીનાં શુટ મોજાં કાઢ્યાં, તથા તેનાં લીનાંગાર કપડાં બદલાવી નાંખ્યાં. ત્યાર પછી પીલુએ તેણીનાં આખાં બદનની એક સંભાળ-ભરી તપાસ લીધી, અને ઘણીજ ગંભીરાઈનાં દુઃખથી પોતાનું માથું ધુણાવ્યું !

“મામાજી કાંઠાં છે ?” તેણે દુઃખથી પુછ્યું.

અને ત્યારે પેહેલીજવાર તેહેમીને પણ ખ્યાલ થયો કે કુમીને ઘરમાં લાવ્યા પછીથી તે કોસાજી પુઠે તે ઓરડામાં આવ્યાજ ન હતા ! કુમીને ઉપાડીને વરંડાંપર લાવ્યા ત્યારે તેઓ તરતના ઉઠીને ઉભા થયલા એક “અરે અરે” કરતા પાછા ફસડાઇ પડ્યા હતાં, અને ત્યાર પછી તેઓનું શું થયું તે પીલુએ કે તેહેમીએ જાણ્યું ન હતું.

તેહેમી, તેથી મરતી કુમીને પીલુની ને આયાઓની સંભાળ હેઠળ રાખી, હીરાજીને શોધવા ઉતાવળે બહાર દોડી, અને ત્યારે કુમીના ઓરડાનાં બારણાંનાં ખુણાંમાંજ ખંચાઇને પેલો અંજલિયો પારસી, કે જેણે કુમીને ઘર લાવવામાં આવી હીંમતી મદદ કરી હતી તેને, તેણીએ ઉભેલો જોયો !

તે તરતજ સાંભે આવ્યો, અને કાકલુદીથી તેહેમીને કુમીની ખેર આફત પુછવા લાગ્યો, કે જ્યારે તેનો અવાજ ધુજતો અને દુઃખી હતો એ તો એક તડાકે જોઈ લેવાતું હતું.

“મને કેહો, એ જીવશે કે નહીં? ડાક્ટર અને તપાસ્યા પછી શું કેહેજી?” તે પારસીએ વીનંતીથી પુછ્યું.

“ખીચારી બચે એવું લાગતું તો નથીજ,” તેહેમીએ રડી દધને કહ્યું; અને તે અજાણ્યાની આવી કાલજી જોઈને તે ઘણીજ તાબુબ થઈ. તે કાણુ હતો? બધાં ચાલી ગયાં તે હજી તેજ શાનો આએ તરફ એમ થોગ્યો ને ભમ્યા કરતો હતો? તેનો પોશાક અને દેખાવ એ બંને તેની વીરૂધ્ધ જતાં હતાં.

તેહેમી કુમીવાલા ઓરડામાં ઉતાવળી પાછી ફરી.

“એ આએ પારસી કાણુ છે, પીલુ?” તેણીએ ત્યાં આવીને તાબુખીમાં પુછ્યું.

“કાંયો?”

“આએ કાંઈ તમારી સાથે કુમીને લાવવામાં મદદ થતો અહીં વેર આપોતો તે,” તેહેમીએ કહ્યું; “ખીચારો બીના ગાર કપડામાં એમનો એમ હજી વેર બાહાર ઉભેલો છે.”

“મને લાગેચ કે કાંઈ ખીચારો થેલો છે,” પીલુએ કહ્યું. “તમે લોકે કાંઈએ આગળ એને જોયોજ વાઈ એટલું તો છે કે એ કુમીને ઓરખેચ.”

“મેં તો અહીં આપા પછી એને કાંઈની દહારે જોયોજ નથી,” તેહેમીએ જવાબ કર્યો, “બાવાજી એને ઓરખતા હોય તો કાણુ જાણે!”

“પણ તું તો બાવાજીને જોલાવા જોઈતીની?”

“હા, પણ તમે ખી હવે તો સાથેજ આવો,” તેહેમીએ માંગી લીધું, “મારી તો કંઈ છાતી ધ્રુણ આવીય! આપરે એક મીનીટમાં પાછાં આવશું.”—અને કુમીને આયાઓની સંભાળ હેઠળ મુકીને તેઓ બંને ઉતાવળા ગભરાટમાં હીરાણની ખખર લેવા જવા તે સીકરમમાંથી એકદમ બહાર પડ્યાં.

તેઓ આગલાજ હોલમાં પાધરાં ગયાં, અને આગળી બાલુએથી જમને પીલુએ જેવું પાછું પેલું મોટું બારણું ઉઘાડ્યું કે તેઓએ શું જોયું? ત્યાં બારણાંમાંજ ધરડો હીરાણ ઉધે મસ્તક પડેલો હતો!

“ઓ, એવણને વરી એ શું થયું હોશે?” તેહેમીએ વધતી ગભરાટને પુછ્યું.

પીલુને તેહેમીની ધણીજ દયા આવી. તે એમજ જાણતો હતો કે તેહેમી અને હીરાણ જલદીજ પરણીને એક થનાર હતાં, માટે હીરાણના સંબંધના આ નવા બેબનાવથી તે સહા દુઃખ પામ્યો.

તેઓએ તે ડાંસાને ઉચકીને ચતો કીધો, અને ત્યારે પીલુએ એક તડાકે જોયું કે હીરાણ ફક્ત ઉડી બેભાનીમાં ઉતરી ગયો હતો. તેના હોઠ ચીપટાયલા અને દાંત ખીડાયલા હતા. કુમીને લગતા “શોકે” તેની એ દશા બનાવી હતી. તેનું હાટ નળળું હતું, અને કુમીને લગતા શોકમાં તે તદ્દન બેસી ગયું નહીં એજ એક મોજેજો હતો.

“ગરીબ ખીચારા ખાવાણ!” તેહેમી રડીને આંખ નુછતાં બોલી; પણ તે તો અલગત પીલુની વધી કરતાં ધણું ઓછું હતું. તે તો ધારતો હતો કે તેહેમી હીરાણની એ

હાલત જોતાંજ રડીને ગોધ્યાઈ કરી મેળશે, પણ તેવું કશું ન કરતાં તે જે બોલી તેને સામે પીણું જાડતી હબકાવ્યો.

“કેવા માહરા મુરખી ! કેવા એક સગા બાપથી આવે !” તેણીએ મોટાં દુઃખથી કહ્યું; “હંમેશ કેહેતાતા કે માહર હાટ નબળું છે, અને રખે કુમીને લગતાં નખખોદમાં બીચારા પુરા થઈ જાય !”

તેઓ ઘણી ઝેહમતથી તે ધરડા આસામીને પોછો હોસમાં લાવી શક્યા, કે જે બધો વખત તેહમીની તે જઈ આસામી તરફની વર્તણૂંક એક ભવીષના ભરથાર તરફ હોય તેવી નહી, પણ એક હેતવંતા બાપ અથવા કાળજીવંત મુરખી તરફની હોય તેવી જોઈને પીણું મનથી ધણેજ તાજીબ થયો.

‘શું કુમીની કંઈ જીલ હોશે?’ તે મનથી વમાસતો હતો. ‘શું જીલજીએ ફરીથી પણવાનો પોતાનો ધરાદો મને કેહી સંભરાવ્યોતો તે વાત સાથ તેહમીને કંઈ સંબંધજ નહી હોશે?’ તે ધણો મુન્નવાયો.

હીરાજીએ હોસમાં આવીને કુમીનો જોખમ જાણ્યો, અને ત્યારે તે જઈ આસામીનું કલપાંત બીલકુલ ખરાં દીલનું હતું. તે બાપ-બેટી વચ્ચે, અલગત, કાંઈ ધણું હેત પ્રીતની લાગણી નહીંજ હતી; વરસો તક છુટાં રહેલાં હોવાના સખખે પાછાં જ્યારે એકઠાં મદ્યાં ત્યાર પછી કાંઈ હદ વગરનાં ઢરાંપરાં કે અતી ધણો એખલાસ તેઓમાં જોવામાં નહી આવ્યો હતો, પણ એટલું તો ખરું કે પોતે જ્યારે આજે ઉમ્મરે હજી જીવતો એઠો હતો ત્યારે તે ઘેરશોભત દીકરી નજીક હતાં નખખોદ્યાં પરીણામમાં, એમ કતા થઈ

જતી હતી તે વાતનો ખ્યાલ થતાં એક બાપનું સ્વભાવીક હેત તે છુદાની છાતીમાં એકદમ પ્રજળતું ઉછળી નીકળ્યું. હતું

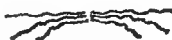
તેઓએ તે દુઃખી બાપને ઘણી હીંમત અને પ્રુક્ષણ સંધ્યારો આપ્યો. પીલુ જેવા એક નામાંકીત સરખયન મેજ-રની સારવાર હેઠળ કુમી હતી એજ, તેહેમીએ તેને સમજાવ્યું કે, તેને ધીરજ માનવાને ઘણું કારણ હતું.

તેઓ તેના ઘણા આગ્રહથી તેને ટેકા આપીને તે મરવા સુતેલી સુંદરીના ઓરડામાં લઇ ગયાં, અને ત્યાં તેણીના પલંગ પાસેજ એક ઇઝીચેરમાં તેને પણ લેટાડ્યો.

પૈસો પાપરીની પેરે વેરવામાં આવ્યો. માથેરાન જેવા ઉજ્જડ વગડામાં થઇ શકે એટલી કીમતીમાં કીમતી સારવાર કમનસીબ કાલી કવચની તે રાત્રે કરવામાં આવી, પણ તે પ્રીયારી બચે એવી એકળી આશા નજરે ન આવી.

અને અફસોસ, ત્યારે તે શું મરીજ જતી હતી ? તે શું સરખસર મરવાજ સુતી હતી ? કાલે અત્યારે જે આટલી તુંદ, તુફાની, મસ્તાની, અભીમાની, શુવતી જગતી હતી તે આજે એટલી વહેલી અને એટલી ભર જીવાનીમાં આ દુન્યાથી ઉઠાંગરીજ કરી જતી હતી ? કેવી દર સરજત ! !

અને ત્યારે પેલો કાણ હતો—પેલો પારસી, જે કુમીના ઘોડા સાથે આવ્યો હતો તે ? ભુખો, તરસો, ભીનાંગાર કપડાંમાં, દેખીતી લાચારીના હાલ સાથે તે હજી બાહેરના મોટા ઓટલાની સીડીપર એકલો બેસી રહ્યો હતો, અને ત્યારે તે કાણ હતો ? તે અત્રે માંગતોજ શું હતો ?

પ્રકરણ ૨૩ મું.

—:૦:—

ચોવીસ કલાક ગુજરી ગયા, અને બેતકરાર પુરવાર થયું કે કમનસીબ કુમીને છવાડવા જોગી મદદ થવા સારૂ ગમે એવી કુશળ તળીળી વીઘા કેવળ અશ્કત હતી ! બોપરી ફાટી જવા ઉપરાંત તેણીનાં બદનની અંદરના ભાગોમાં પણ તે મોટા ભયભીત ઠપકારાને લીધે ઘણી ધ્રુજ થઈ હતી, અને તે જીઆ-રીને બચાવાનું ખાટી આદમીઓના અખત્યારની જીલકુલ બાહેર હતું.

તે આખો અંગલો, તેથી, શોકમાં ગરક ગયો. કુમી પોતાના કવચ જેવા સ્વભાવનાં કફોડાપણાને લીધે પ્રીય તો ક્રોધનેજ ન હતી, તોપણ તેણીના આ ભર જવાનીના તદ્દન નહીં ધારેલા નાશ માટે નોકર નફરો વટીક અત્યંત દલગીર થયા વીના રહી શક્યાં નહીં.

સઘળું શાંત, ગમખાર, ચુપ હતું. સહિ એકેકના કાનપર પડીને વાત કરતાં અને અંશુકે અંશુકે ચાલતાં હતાં.

પેલો અંજણ્યો પારસી હજી ગયો ન હતો. તેણે તો ‘ધમધમ’ના વરંડાનેજ પોતાનું ધરખાર બનાવ્યું હતું, અને તેથી આખું ઘર જાગજા તાબુન થતું હતું. પીણુએ તેને સલામ કહેવાડી તથા તેનો ઘણો ઘણો ઉપકાર માની તેને જવા કહેવાડ્યું, પણ તેણે “ઝોટલી મેહેરજાની કરો ને મને અહીંજ ગગરી રહેવા દેજો” એવો બેહુદો જવાબ તે પીણુનાં કહેણના જવાબમાં પાછો કહી મોકલ્યો હતો !

તે પોપાકમાં ચીથડેલા અને કંગાળ હતો, દાદી અને

આ ઘણા દહાડાથી નહીં બોડાવેલા હોવાથી એવી રીતે વધી
યા હતા કે તે વધારે બેઠાળ અને કદરૂપો દેખાતો હતો.
નાં માર્યાપર એક દુગદુગ્યાં જેવો કંગાળ ફેંટો હતો, અને
મગમાના પેટાવાનું પણ પાંધરું ઠેકાણું નહીં દેખાતું હતું. તે
એક અંતરથી જલ્દી જતો હોય તેટલો બધો ગમખાર, કાહેલી
ને દુખી દેખાતો હતો !

પીલુને તેની ઘણીજ દયા આવી. તે હતોજ કોણ ? તે
પોતે બહાર ઓટલાપર આબેસી અને તેને મળ્યો; પણ જવા-
બમાં ફક્ત તે બે હાથે પગે લાગ્યો, અને આંખોમાં આંસુ
લાવીને કંઈપી બોલાસો કરવા ના કહ્યું !

“હું કોઈને કશીજ અરચણ કરતો નથી, સાહેબ,”
તેણે કાકલુદીથી માંગી લેવાની ઢપે કહ્યું, “હું મારે એકલો
અહીં ગુપચુપ બેસી રહેવશ. મારીપર તમે કોઈ કશું ધ્યાન
ના આપો.”—અને પીલુએ તેને ત્યાં બેસવા દેવાનો અને
કોઈએ કશી અડચણ નહીં કરવાનો દીલસોજીથી હુકમ કહા-
ડ્યો. બેશક, એવો હુકમ કાઢવા આગમજ તેણે ત્યારે તો
ઘેરમાં એકાદ ઓરડામાં આવીને થોભવા અને રહેવાની બી
તેને આદર કરીને ઘણી બોહોંસ કરી, પણ તે વાત બી તેણે
મંજૂર કરી નહીં.

તેહેમીને બી તેના બાળે કોઈ અજબ જેવી અતવત
થતી રહી, ને તેની ઘણીજ દયા આવી. તેણીએ ઘણું મન-
હતું એક બોણું કરીને સોડા, બરફ સાથે તેની પર બહાર
મોકલાવ્યું, પણ તેણે બોણુને પગે લાગીને તે પાછું વાળ્યું.
તે ફક્ત સોડા એક ટાંસે બધો પી ગયો !

સહિને એક ખટકો તો થતોજ હતો, અને તે એજ કે કુમીનાં સંબંધમાં આ માણસનો કાંઈગી મોટો ભેદ હતો; પણ ત્યારે તે ભેદ હોવાજ શું જોઈએ તે કાંઈને કશું સમજ પડી શક્યું નહીં.

સહવારે પીલુ તેને પાછો ઓટલાપર આવી મળ્યો.

“લુખા તરસા તમે ઓટલાપર તે એમ કાંઠાંવેર બેસી રહેશો?” તેણે તેને પટાવીને પુછ્યું; “બેહેતર કે ધેરમાં આવો ને કંઈ છુક બાચકો ખાધ તો લેવો?”

“ખાઉં? તે મરવા સુતીછ ને હું ખાવા જમવાનું ધ્યાન કરું?” તેણે રડી દધને કહ્યું.

પીલુ તદન હળતી ગયો!

“તમે એ બાંધને ત્યારે શું કંઈ એટલાં ઘેરવટથી ઓરખોછ? તમે આગળ કદી મળ્યાંતાં?” તેણે વળી તેને પટાવીને પુછ્યું.

“હા, અમે આગળ મળ્યાંતાં,” તેણે ટુંકા ને ટ્ય જવાબ કર્યો.

“હું તમારી મરજી વીરૂદ્ધ દયાણુથી તમુને કશું બી પુછવા માંગતો નથી, પણ તમે મને તમારો જે ભેદ હોય તે કહો,” પીરોજે પાછું સમજાવ્યું, “અને હું જરૂર તમુને મદદ કરી શકશ.”

“હું હાલ તમુને ભેદ ખોલીને કંઈજ કહી શકતો નથી, માહરા મેહેરજાન,” તે અંજાણ્યા પારસીએ કહ્યું; “પણ જો તમુને મારી પર દયાજ આવતી હોય તો મારી પર એક નવાંજેશ કરમાવો?”

“શું?”

“મને તેનાં મોહોતનાં ખીજાનાં આગળ લેખ જાઓ, અને એક નજરે—ફક્ત એકજ વખત—તે મરતો મોઢો ચેહેરો ફક્ત દયાને ખાતર જોવા દેઓ?” તેણે કાકલુદી કરી.

પીલુની અજાયબી હજી વધારે વધી!

“તે ખીચારી મુતલગ સુદ્ધીમાં નથી,” તેણે જવાબ કર્યો; “ઘોડાપરથી તુટી પરી ને પરી તે હજી સુધી બેહોસ છે. મને લાગેછ કે એ ખીચારી એમની એમજ પાસ થઈ જશે.”

“ખોદાની મરજી,” તેણે હંડી ગમખારીથી કહ્યું; “મને ફક્ત તેની સાથે રૂબરૂ મળવા દેઓ. ઓ, મને ફક્ત તેના હાથપર હાથ મેળવા દેઓ; તેનાં દંડાં કપાળપર એક ચુમી લેવા દેઓ!”

પીલુનાં લીંગ ફરી ગયાં! આ કોઈ ખરેખરો દીવાનોજ હતો કે શું?

“તમે એટલું બધું કેમ રીતે માંગી શકો?” તેણે જરા તીખ્ખો થતાં તકાજથી પુછ્યું.

“મને એ માંગવાનો હક છે,”—અને હવે તે અંજાણ્યો ખી ગુસ્સાથી લગાર ઉશકેરાયલો જણાયો!

“હક? હક કેવો? હક કોણનો?”

“એક ભરથારનો હક! એ મરવા સુતેલી માહબુબના માલેક તરીકેનો હક!” તે પારસીએ મોટા જુસ્સાથી બખાળ્યું.

“ધુત! ત્યારે તો હું ફેકટજ મારા વસા ગુમાઉંછ,” પીલુએ નાસખર કંટાળાથી પોતાનો પગ જમીનપર ઠોકતાં કહ્યું; “તમે તો કોઈ ખરેખરો દીવાનો દેખું!”—અને તે તુચ્છકારથી પીઠ ફેરવીને અંદર ચાલી જવાનું કરતો હતો.

“થેભો!” પેલાએ ગગડટ કર્યો. “એણે તમને પોતાનાં લગનની વાત કહી નહી હોશે, પણ હું કેટલું પરતાપીયો એ કુમીનો ખરેખરો ને હકદાર ખાવિંદ છેઉં! એ જ્યારે મીસ ફ્રેઝરવાળી પુનાની સ્કુલમાં રહેતીતી ત્યારનાં અમારાં લગન થઇ ચુકેલાં છે!”

“અને તે વાતનો પુરાવો શું છે?” પીલુએ કેપાળપર ગુસ્સાનો ચીલ્લો અઢાવીને પુછ્યું.

“પુરાવો જોઈએ તો સાંભળો એ ગંધી વાત વીગતથી,” તે પારસીએ વધતાં જોશથી કહ્યું—અને ત્યારે બેઅખત્યાર તાણુપ થતો પીરોજ તેને જાણુમાંના એક ઓરડામાં ફરજયાત ઘસડી ગયો, કે જ્યાં પોતાની સામે બેસાડી તેણે તેને તે સઘળી નવાઇ જેવી અને અકકલ કબુલ નહી કરી શકે એવી કેરીયત ખરેખરી વીગત સાથે જ્યાન કરીને કહી સંભળાવા હુકમ કર્યો.

—:o:—

પ્રકરણ ૨૪ મું.

—:o:—

અને કમનસીબ કેટલેએ તે પોતાની સઘળી વીકટ વાત, દીલમાં લાગી આવે તેવી અસરકારક રવેશે, દરેક બારીકી સાથે, જ્યાન કરીને કહી સંભળાવી. કેવી રીતે કુમીને સ્કુલમાં કોઇની સાથે બનતું ન હતું અને પૈસાદાર થવાને કેવી તે તરસતી હતી—કેવી રીતે તેની બેહેન માક્રાએ એ કારણ જોઠું હતું અને કેવી રીતે પોતાની મરજી ઉપરાંત તે તેના જોડે પરણી હતી—કેવી રીતે પરણ્યા પછી તેના

આપની ખુવારીની વાત અજવાળામાં આવી હતી, અને કેવી રીતે તેના પરીણામમાં તે પછીની એક મુલાકાત દરમ્યાન તેણીએ તેના ઉધાડો તુચ્છકાર કરીને દરધુત સાથે પોતાની હજુરમાંથી તેને હાંકી મેલ્યો હતો તે બધું કંગાળ કેકુએ તુલોતવીલ વીગત સાથે સમ્યાપના એવા દેખીતા અને ખાતરીજ આવી જાય એવા ભારથી કહી સંભળાવ્યું કે પીણુ તેના પગ પાસે દાડખાતું ફાટ્યું હોય એટલો બધો આ ગજબનાક વાતથી હબતી ગયો અને તાણુબ થયો.

“એણે કદી મને ચાહ્યો નથી,” દુઃખતું એક ડચકું છાતીમાં દબાવીને કેકુએ કહ્યું; “હું એ ચાલતી હતી તે જમીનપરની ખાક બી ચુમવા તક્યાર હતો, મગર પૈસાપર મરનારી એ મારી પરણેતરે મારાં ખાખાવરખાંપણાંની ખચર પડવા સાથે મને ઠોકરે માર્યો! ત્યાર પછી મેં પરદેશો ખેર્યા—એવી ઉમેદથી કે કેથે બી માફં લાયગ જાગે અને હું પાંચ પૈસા પેદા કરી શકું તો એ બહાલી મારેતો મારો હક રજુ કરીને એને હું સ્વાધીન લઈ શકું; પણ અફસોસ, જે નહીં જેવી પુંછ હું લઇને દુખી દરદી ઘેરમાંથી બહાર પરચેતો તે બી હું તમામ ચુમાવી બેઠો, ને વંધારે હેરાંન પરેશાન ને પાયામાલ માહરાં વતનમાં હું પાછો ફર્યો!

“ત્યાં આવીને મેં એ બહાલીની ઘણી શોધખોળ ચલાવી, પણ પાતાલનાં પેટામાં ગરક ગઈ હોય તેમ મને એનો કશોજ પ-તો મળી શક્યો નહી. મારી કંગાળીયતને સખબે કોઈ મને કોહું આપતું નહી અને ખરી ખખરાવીને પુરી હીમ્મત સાથે હું એ વીશે કોઇને બી કશું પુછી શકતોતો નહી!

“અંતે મને એની છેલ્લી સ્કુલની એક આપાથી પ-તો

મળ્યો. તે એની દુશ્મન હતી અને એના પૈસા ટકાની ચક્ર-
ડતીથી તે જળી ગયલી જણાતી હતી.

“ત્યાર પછી હું મુશ્કેલીથી માથેરાન આપ્યો. મેં માંગી
તાંગીને નૅરલ સુધીની મુસાફરી કરી લીધી, અને સ્ટેશનપરથી
પહાડપર ચાલીનેજ આવેલો છું. મારી આંખો ફક્ત એના
પ્યારો એહેરોજ જોવા તરસ્તી હતી. હું એને કાઢી રીતે હેરાંન
કરવા માંગતોતો નહીં. એના હકદાર ભરથાર તરીકે મારી
દાવાદારી રજુ કરવા ળી નહીં માંગતોતો. હું તો ફક્ત એકજ
વખત એને છેક રૂબરૂનાં લગોલગપણાંથી જોવા માંગતોતો,
અને જોઈને મારી તરસ્તી આંખોને તાહારક આપવા માંગતોતો.

“હું તમારા આંખે અંગલાની આસપાસ બટક્યા કીધો,
અને આંખે સાંજે તમે લોક કાંઠાં કરવા જનારાં હતાં તે
ખાતમી મોટી મુશ્કેલીથી મેળવી શક્યો. તે ઉપરથી હું પાઉ
પ્યારો છેક પેતોરામા પુગી ગયો. હું ઉમેદ કરતોતો કે તાંહાં
એ ઘોરાપરથી ઉતરશે, અને તાંહાં કેથે ભરઈને મને - એને
જોવાની તક મળશે; પણ સરજતના લેખ જુદાજ હતા. હું
નહીં જાણતોતો કે એને મરણ પામતી એના બાપને ઘેર
પુગારવામાં હાથ આપવા થકી મને જોદાએ ખાસ અહીં
મોકલ્યો હતો.

“હું પેતોરામા પ્હોંચી શકું તે આગમજ મને તમારા
ઘોરાઓનાં પગલાં સંભળાયાં, અને હું પહારની એક કંઠલમાં
છુપઈ ગયો. તેટલાં કુમીનો ઘોરો મારી પાસથી પસાર થઈ
ગીયો, અને મેં ફાટીને નીકળી પરતી આંખોએ જોયું કે તે
જનવર ઉપરનો તમામ કાશુ તે ગુમાવી ખેડી હતી. હું તેથી
સુહુનો હવેરો બાહાવરો, ખેશમ બની ગયો, અને પછી જરા

વારે તમારો ઘોરો પુર જોરમાં મારી પાસેથી પસાર થઈ ગીયો. તે પછીજ હું જાણું હોસમાં આયો, અને કંઈખી ભયંકર ખરાબી થયલી હોવાનો મને ખટકો થતાંજ હું આંખ વીચીને દીવાનાના તોરથી તમારા લોકની પુઠે દોરયો, અને અફસોસ—આવીને જે મેં જોયું તેને મારો જાન કબજ કરી નાખ્યો!”

અને હયાં, બહાલા વાંચનારાંઓ, કમનસીબ કેકુ તમામ ધીરજ ખોલી દઈ બેઅખત્યાર રડી પડ્યો, ને તેણે માથું અરધી બેહોસી વચ્ચે તેની છાતીપર ઝુમી પડ્યું.

પીલુને અત્યંત દયા આવી.

તે દલેર જવાને પોતાની આંખમાંથી એક આંસુ ખાંખેરી નાખ્યું, અને પછી કેકુને ઘણોએક દીલાસો ને હીંમત આપીને અભાગણી કુમી જ્યાં પોતાના છેલ્લો દમ ખેંચતી હતી ત્યાં તે તેને લઈ ગયો.

ત્યાં તેહેમી એક ખુરસીપર કુમીના પલંગ પાસે બેઠેલી હતી તે ચમકી ઉઠી. ડોસો હીરાજી પણ કંઈ ઓછો અજાણ થયો નહીં; પણ તેઓના અણહદ ગલરાટ અને બેશુમાર અજાણ્યબી વચ્ચે તે અબજયો પારસી કાણુ હતો તે પીલુએ તેમને ટુંકમાં સમજાવી લીધું, અને પછી કુમીના પલંગની લગોલગ કેકુ જઈ ઉભો.

તે તેની છાતીપર પડ્યો, અને ખરાં દીલની લાગણીથી ધણું રડ્યો.

“કુમી—કુમી!” તેણે તે મરતી બાળાનો હાથ પોતાની આંસુઓથી આંધળી થઈ જતી આંખોમાં દાખીને ધીમે સાદે પુકાર્યું, “જરા તો મારી ગમ જો? કંઈ તો મારી

સાથે ખોલ ?”—અને તાલુખ કે કુમી જે કલાકોના કલાકો તક એસુદ્ધ હતી તે, ખુદાની ખાસ દયાથી હોય તેમ, આએજ વળતે હોસમાં આવી, અને મોહોતના ફીકાસમાં ગળી ગયલી આંખોમાં ધરપા થયલી કંઈ અજબ જેવી તેજ સાથે સુદ્ધીમાં આવીને તે આસપાસ જોવા લાગી.

ખચ્ચીત-ખચ્ચીત ખુદાના ભેદ ન્યારા છે ! આવી મોટી એલાની અને ઉતાવળે ઓટ થઈ જતી છાંદગીની છેલ્લામાંછેલ્લી પળો છતાં નેણે પોતાના ભરથારને તરત ઓળખ્યો, અને ત્યારે ઘણી ઝેહેમતથી કંઈ ખોલવા માંગ્યું, પણ અફસોસ કે તેને વાચાએ ચારી આપી નહીં ! તે લોહીના એક બી છાંટા વગરના ફીકકા હોઈ ફક્ત હાથ્યા ને ધુબ્યા !

“એ કંઈ ખોલવા માંગેછ—અરે એ કંઈ મને કહેવા માંગેછ ! ઝકટર, ખોદાને ખાતર કંઈ કરો ? એ ખોલી શકે એવો કંઈ ઉપાય કરો ?”—અને કેકુ બંધે હાથે પીલુને પગે લાગ્યો.

પીલુએ થોડોકવાર વીચાર કર્યો. આખર પણ તે જવાંન જાન આખરજ થનાર હતો. એટલુંજ કે કદાપી એવો એકાદ નેરાવર ઉપાય લેવાથી તે બીચારી થોડીક પળો વહેલી ગુજર પામનાર હતી; એમ છતાં તે શું કહેવા માંગતી હતી તે બધાંના લાલતું અને જરૂરતું માનીને પીલુએ ઠરાવથી એક સુઠયા વડે કાંઈ દવા તેણીના બદનમાં દાખલ કરી, અને તેણે ચમત્કારીક અસર બતાવી ! કુમીની છાંદગીની ઝુફતી જોત લગાર વધારે સતેજ જળવા લાગી, અને તે જે ધીમા સ્વરે ખોલી શકી તે હવે પ્રગટ સમગ્ર શકાયું !

“કેકુ—મારા કેકુ, મને માફ કરજો,” તે ખોલતી હતી.

“હું તમારી ઘણી ગુનેહગાર છઉં. ઓ શું આએજ ફેજને વાસ્તે તમોને હીણવાનું મને સુઝયુંતું? કેવો તમારો પ્યાર! ઓ હવે મારો અંધાપો દુર થાયજ. હવે મને ખરું ખોટું દેખાયજ!”—અને તે એકાદ પળ નીસોસ થઇ.

જરા વારમાં તે પાછી ખેદાર થઇ.

“ખાવાજી,” તેણે પોતાના ધુજતાં નાતવાંન હાથોમાં કેકુતો હાથ ઊપાડતાં કહયું, “ખાવાજી, મને તમારો હાથ આપો, ને તમારા હાથમાં આએ મારા પરણ્યા ધણીનો હાથ લેઓ. મારા મુવા પછી એવણુપર તમે ઘણા મેહેરબાન રહેજો, તે એવણુ તરફનાં મારાં બધાં પાપનો બદલો તમો તમારી મેહેરબાની ને નેકાથી વાળી આપજો, કે મારું રવાન પેલી જેહાન ખુશી થશે.”

તે અત્રે પાછી સુપ થઇ, અને જરા વારે વળી પાછી ખોલી.

“મારી મરતી ધરીએ ખોદાંએ મારા ધણીને મારી આગળ મોકલ્યો તેથી હું હવે ખરેખરી શાંતીમાં મરશ. એમ નહી થતે તો મારો જીવ ગુંગરાંયા કરતે ને મારી ઘાંટીમાંથી જઇ શકતે નહી, હું તમો બધાંની ચોર છઉં,”—અને તે બધાંને પોતાના નાતવાન બંધે હાથે જેમ જેહેમતથી અની શકયું તેમ પગે લાગતી હતી!

સર્વ ગડગડ રડતાં હતાં, અને કેકુના મોટે સાહાદનાં અડકાંનો અવાજ તે ઉંચી ઉભરણીના ચોરડામાં ધમધોર વાગતો હતો. તે ઘણું ખોલવા ચાહતો હતો, તે કુમીને પોતાની માસીની દરેક ખાત્રી આપવા ચાહતો હતો, પણ ખોલો તેનાં અડકાંઓમાં ગુંગળામળ ગયા, અને તે કયું ખોલી શક્યો નહીં!

“તમે મને ઘણું ના કહ્યું, બાવાજી, ને ઓ બહાલા પીરોજ, તમે બી કૃષી કૃષી કીસમે એ તુફાનમાં જવાનો જોખમ નહીં કરવા મને સમજાવી, પણ મારાં મોહતે સીતાબી ફરમાવી, અને મેં અભાગણીએ કોઇનું માન્યું નહીં હવે તમે બધાં સુખી રહેજો. હું તમારા પ્યારને લાયકનીજ નહીં હોતી, મેં કોઇને સુખ આપ્યું નથી. માહરી બધી ખરાબ ચાલને લીધે હું જીવવાને લાયકજ નહીં હોતી. મને બધાં માફ કરજો—માફ કરજો, અને ઓ બહાલા કેકુ, તમે મને છેલ્લી એક ચુમી કરો, અને તમારી ગોદમાં મને દાખી રાખીને મને મરવા દેઓ.”—અને આહા, જેણે જીવતી જીંદગીમાં જે ભરથારનો ધનકાર અને તુચ્છકાર કર્યો હતો તે મરતી ધડીએ તેજ ખાવિંદની પનાહભરી ગોદમાં આશરો અને સધ્યારો શોધતી હતી!!

એ સરજતનો ખેલ હતો, એ ખુદાનો ધનસાફ હતો. નેકાના પાક હકથી જેઓ એક છે તેઓ જીંદગીભર જુદાં બી હોય તોબી ખાલીકની દરગેહ આપંદે એકજ છે. એ જોડાણમાં જુદું થવાનું કશું હોતું કે થતું નથી. ફાની આદમો એક કે બીજાં કારણથી ધનસાફને એક તુકારે ભક્તને જોડાં જુદાં કરી શકતાં હોય, પણ ખોદાને ત્યાં અંત સુધી તે એકજ છે તેની પુરવારી આ આપણી નહાની વારતાથી જયાદ આપણે ક્યાં જોવા જઇશું?

*

*

*

કુમીનાં રવાનને ખાસ ત્રેનમાં તેનાં બાપીકાં મુકામમાં મુંબઇ લાવવામાં આવ્યું, અને ભારી માહેતમ અને ગમ-ખારી વચ્ચે તે સુંદરીનાં હાડને વળતે દીવસે અવધનજલ

દેકાણે પાડવામાં આવ્યાં. ઓ, તે દુઃખનું ચીત્ર ! તે ચીતા-
રવાને અમારી કલમ ગમ ખાય છે ! કેવો જવાન જાન,
કેવું તેજસ્વી સ્વરૂપ કેવો હોંસ ઉમેદભર્યો આત્મા,
અને તે કેવો અધુરે આખર થયો !! અને તે
અને તે સઘળું બહાલાં વાંચનારાઓ ખ્યાલ કરજો કે એક
હેમકે હઠનાં પરીણામમાં જ થયું. જેઓ તોરવંતાં અને તામસી,
તુંદ અને તુફાની, તુમાખી અને જલીમ થાય છે—સ્વભાવને
જેઓ વશ કરી જાણતાં નથી તે બધાનો ફેજ મોડે વહેલે
એવીજ કોઈ કીસમનો થાય છે; પણ બેશક એ બધું આ
આગણી નહાનકડી વારતા પોતેજ એવી અસરકારક કીસમે
બોલી ચુકી છે કે તેની ચાનક માટેની સરેહના આવા એકાદ
ધર્મ બોધની એકબી જરૂર રહેતી નથી.

ધરડો હીરાજીબી એ પછી જીવ્યો નહી. તેને તે જવાન
બેટીનાં અકાળ મોહતનો ભારે ગમ લાગ્યો, અને પોતાની
નબળી દેહ સાથે તે એવા ગમ સામે ટકી શક્યો નહી, અને
લોકોનાં દલગીરી ભર્યાં એક “અરે અરે” અને “ચટચટ”
વચ્ચે તે બી બેહેસ્તન કુમી પછવાડે ફક્ત બેજ મહીનામાં
આ જેહાનથી અસખ્યાળ ઉઠાવી ચાલતો થયો.

તેનાં મરણથી પીલુ, અજબત, તે તમામ પૈસા ટકા ને
બોહોળી અસકયામતનો એકલો માલેક થયો, અને તેહેમી
જેવી એક તમામ ગુણસંપન્ન સકુમારીને પરણીને સુખી થયો.
તેઓ વચ્ચે જે હીરાજીના સંબંધની ગેરસમજુતી બરપા થઈ
હતી તેનો ખુલાસો થઈ ગયો હતો, અને પીલુએ પોતાની

ગંભીર ભુલ જોઈને તેણીને કરેલા ગેરધનસાક માટે ગુણસુંદરી
તેહેમીની દરેક દરગુજર ચાહી લીધી હતી.

કેકુ અને માછીને પણ બેહેસ્તી હીરાંજનાં વીલમાં ભુલ-
વામાં આવ્યાં ન હતાં, અને વહાલી કુમીનાં તે અંગત વહાલાં-
ઓને તે જરૂરી ધનસાક મળવા દેવામાં લલો પીયુ જરાએ
તંગદસ્ત થયો નહીં.

લોકો કહેય કે કુંકા વાળ લાંબા થતા નથી !

ખોટી વાત છે.

મકુંજે-સદંતર

ખોટી વાત છે !

જે લોક

મદ્રાસ હેર ઓઈલ

વાપડે છે તેઓના બાલ

કદી ખરી પડતા નથી

પણ રોજ વધી વધીને

એ વામ જેટલા

લાંબા થાય છે-ગમે

માનો યા-ના માનો

પણ મારી ખટલાંના

જેવા લાંબા બાલ

તમારા કદી થવાના

નથી-કારણ તમે

મદ્રાસ હેર ઓઈલ

કાંય વાપડતો નથી ?

આજેના બાર આનાની ૧ ખાટલી મંગાવી ખાત્રી કરો.

શોરાબજી ડી. પટેલની કુંપની,

પારસી બજાર, કોટ, સુખઈ.

જીના જાણીતા અને લોક માનીતા
તમારા વિશ્વાસુ.

એકજ વખત જોઇ ખાત્રી કરી લેવા ખાસ લક્ષમણ છે.

સહથી
આગેવાન અને
નવા નવા ડીઝાઇનો
સાથે
મુશીન પોલીશ
કરનાર

પહેલા આગેવાન ઝવેરીની દુકાનમાં એકવાર ફેરો ખાધ
જવા લક્ષમણ કરવામાં આવે છે.

કાનજી માલજી ઝવેરી,

અખદુલ રહેમાન સ્ટીટ, કોટ, મુંબઈ.